PEDAGOGIA DE LA VIDA I DE LA MORT: EINES D'ACCIÓ TUTORIAL I PROPOSTES DIDÀCTIQUES PER A L'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

ANNA NOLLA I CASALS

curs 1999/2000

ÍNDEX

0. PRÒLEG 3

1. INTRODUCCIÓ: 5

1.1. Antecedents del tema objecte de treball. 5

1.2. Presentació del tema. 6

1.3. Objectius que es pretenen assolir. 7

1.4. Hipòtesi inicial de treball. 7

1.4.1. Millora de l'ensenyament i Reforma Educativa. 7
1.4.2. Innovació. 8
1.4.3. Aplicació a l'aula. 8
1.4.4. Aplicació al Sistema Educatiu. 9

1.5. Disseny del pla de treball. 10

1.6. Metodologia emprada i recursos utilitzats. 10

1.6.1. Fase d'exploració de documentació i recollida d'opinions. 10
1.6.2. Fase d'anàlisi dels materials i de les opinions. 11
1.6.3. Fase de valoració dels resultats i conclusions. 11
1.6.4 Recursos utilitzats. 11

2. TREBALL DUT A TERME: 12

2.1. Dificultats i reptes dels educadors per abordar el tema de la mort a l'escola. L'entrevista: 12

2.1.1. Guió de l'entrevista. 13
2.1.2. Anàlisi de les entrevistes. 18
2.1.3. Conclusions. 20

2.2. Fonamentació teòrica. 21

2.2.1. Aprendre a viure, aprendre a morir. 21
2.2.2. Les situacions-límit. 23

2.3. Pedagogia de la vida i de la mort. 25

2.4. Psicologia evolutiva en relació al concepte de la mort. 28

2.5. Eines d'acció tutorial. 30

2.5.1. La mort d'un ésser estimat. El dol. 31
2.5.2. La pedagogia de la vida i de la mort com a eix transversal del currículum. 34

2.6. Propostes didàctiques per a l'Educació Primària. 36

2.6.1. Unitats de Programació per a Cicle Inicial. 39
2.6.2. Unitats de Programació per a Cicle Mitjà. 84
2.6.3. Unitats de Programació per a Cicle Superior. 120
2.6.4. L'avaluació. 159

3. CONCLUSIONS 162

4. BIBLIOGRAFIA 164

5. ANNEXOS: Entrevistes 168

0. PRÒLEG

El treball que teniu a les mans és el fruit de la tasca realitzada a través d'una Llicència d'Estudis Retribuïda, modalitat B1, pel curs 99/00.

En presentar un projecte d'aquest tipus, sempre hi ha una raó, un **motiu personal**, que ens mou a reflexionar sobre aquell tema, en aquest cas la mort. A partir d'una determinada experiència, podem tenir una altra perspectiva sobre aquella qüestió i reflexionar des d'altres punts de vista.

A les raons personals també s'hi sumen **raons professionals**. Al cap dels anys de dedicació a l'ensenyament, en diverses ocasions la temàtica de la mort ha aparegut a l'aula, bé de forma teòrica, bé perquè s'ha viscut la mort d'una persona propera. Quan això passa, un se sent poc preparat, desinformat i és conscient que assumeix el tema de forma intuïtiva, en funció de les vivències i l'opinió personal.

L'**objectiu** d'aquest treball és aprofundir sobre el tema i mirar de compartir reflexions amb professionals de l'ensenyament que també poden estar interessats en pensar i trobar eines de treball per una pedagogia de la vida i de la mort. Dedicar temps a reflexionar sobre la mort, que forma part de la vida, ajuda al creixement personal, a la maduresa.

En anar desenvolupant el projecte, un s'adona que no podrà presentar una obra totalment acabada. Hi ha ocasions en les que sembla que la feina no tira endavant, tot i dedicar hores a llegir, a consultar diverses fonts, a parlar amb persones que coneixen el tema. També es va descobrint que hi ha més informació del que semblava en un principi i que molta de la documentació que es recull, a l'hora de la veritat no queda reflectida en el projecte, perquè cal escollir, acotar. Després, a mida que es va escrivint, tot es va concretant més, però en revisar el que s'escriu, mai està prou bé, sempre cal millorar-ho.
Tot plegat crea un cert sentiment de frustració. Posteriorment, en pensar-hi de forma més racional, no tant emocional, s'entén que aquest tipus de treball mai està prou bé, prou acabat, prou madur, no és un producte final, sinó un pas més en el procés per aprofundir sobre la matèria que ens ocupa i que encara queda molt per aprendre. I d'això es tracta, d'aprendre.

Per altra banda, al llarg del temps de llicència, quan es va treballant sobre el projecte, apareixen un seguit de dificultats relacionades amb l'exercici de la professió. És a dir, cal adaptar-se a un tipus de feina que no té res a veure amb la de l'escola.
Tal com diu WOODS, P. (1987): *"Escrivir es una actividad tan diferente de otras responsabilidades de la enseñanaza y la vida academica, que en general no nos encontramos en el marco mental adecuado pera hacerlo."Redactar" una investigación es algo completamente diferente de los trabajos escolares. Hace falta un proceso de preparación psíquica, para evitar el bloqueo y una buena planificación del tiempo y los recursos, que es necesario ir reestructurando cuando el trabajo avanza. A medida que vamos redactando, se va reelaborando el trabajo y a medida que se va escriviendo, aparecen ideas mejores, que podemos ir puliendo poco a poco".*

Doncs això és exactament el que ha passat, que en una primera fase de la llicència, cal una adequació a una feina absolutament diferent de la que es fa a l'escola. Es treballa de forma individual, amb el suport del supervisor, però sol al cap i a la fi. Mentre que a l'escola, el treball és en equip, tant al cicle com al claustre. També hi ha la relació amb les famílies i amb

els autèntics protagonistes de l'escola, els alumnes. Una vegada un és conscient del ritme de treball que ha de dur a terme, tot és més senzill, però ja ha passat un temps de la llicència, que sembla poc aprofitat.

Després ve la fase de recollida d'informació. És una fase de molta dispersió, es va acumulant material de diversa mena i no se sap exactament què és el que serà realment útil i què és el que no farà el servei esperat. Cal llegir molt, sense menyspreà res relacionat amb el tema d'estudi, no se sap mai quan un material que en aquell moment no ens interessa, pot ser útil més endavant, en una altra fase del projecte. Constanment es té una llista de temes pendents, i a mida que se'n resolen uns, n'apareixen uns altres. Més endavant ja es veu tot més clar, però es va escurçant el temps. És el moment de començar a redactar i això no és fàcil. Ara bé, quan s'inicia la tasca, tot va més rodat del que s'intuïa en un principi, sembla que tota la feina feta fins ara és realment profitosa, es concreta a mida que s'escriu i apareixen les idees de forma fluida, encara que després cal revisar i tornar a revisar per mirar de fer un text coherent. Una vegada acabada la feina, la sensació és de descans i d'haver avançat en els coneixements. La satisfacció serà més gran si s'ha aconseguit donar una mínima visió de conjunt sobre el tema i si els mestres hi troben respostes útils.

Finalment he de parlar de les persones que han fet possible que aquest projecte tirés endavant. Vull agrair a la Concepció Poch, la supervisora del treball i al meu marit Ignasi Oró, la confiança que han posat en mi. Ells van creure en les meves aptituds, més que jo mateixa, i això em va permetre presentar el projecte i m'ha autoritzat a desenvolupar-lo.

La Concepció Poch, ha fet una tasca constant, acurada i rigorosa. La seva disponibilitat a l'hora de trobar-nos, el temps que ha dedicat a llegir i rellegir els textos, els consells que m'ha donat per millorar els escrits, les orientacions per descobrir nous autors i nous recursos, han estat per a mi un suport immillorable. Ha estat sempre disposada a parlar del que a mi m'amoïnava i amb el seu tarannà ferm, discret i tranquil m'ha aportat la seguretat que sovint em mancava.

Quan al meu marit, ha estat la persona que m'ha facilitat els mitjans per accedir a molta de la informació que he necessitat per desenvolupar el projecte. Els seus coneixements sobre metodologia d'investigació, el seu bagatge en treballs de recerca i els seus recursos en el domini de la informàtica, m'ha solucionat molts entrebancs que sense ell m'haguessin costat molt de resoldre. Ha dedicat temps a llegir algunes parts del projecte i la seva opinió i els seus consells sempre m'han simplificat la feina.

També vull agrair les aportacions de tots els mestres i les mestres que amb el seu temps, les seves reflexions i els seus suggeriments han fet possible una part d'aquest treball.

Finalment reconèixer a la meva germana, als meus pares i als meus fills el seu suport, cada un d'ells en la mesura de les seves possibilitats, però sempre amb l'ànim de fer-me un cop de mà per avançar.

En la redacció del text es fa servir el gènere masculí, sense que això vulgui implicar una discriminació per raó de sexe.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. ANTECEDENTS DEL TEMA OBJECTE DEL TREBALL

La mort és un fet directament lligat a la vida, per tant afecta a tots els éssers vius. Ara bé, només l'home el viu com un fet excepcional, per tant **la mort és essencialment, un tema humà.** Tots els ésser vius són finits, però només l'home té consciència del seu passat, el seu present i el seu futur i per tant, només l'home té consciència de la seva finitud.

Hi ha forces autors que han aprofundit sobre la mort. Ara bé, en són pocs els que han abordat el tema des del punt de vista dels infants. I encara en són menys aquells que ha fet propostes concretes per treballar aquest tema amb els nens, tan des de l'àmbit familiar com des de l'àmbit escolar.

El marc de referència del treball són les investigacions i els treballs fets per diversos autors, des del camp de la filosofia, la psicologia i la pedagogia en relació a la mort.

JASPERS, K. (1883-1969): va ser un **filòsof** alemany, exponent de l'existencialisme. Va passar del camp de la psiquiatria a la filosofia. Concep la filosofia com una reflexió total de la condició humana concreta, no abstracta. Aquesta condició humana concreta es revela en les "situacions límit": patiment, mort... Aquesta existència implica comunicació entre existents, o sigui superar la perspectiva individual o concreta i orientar-se al món.

MÈLICH, J.C. (1961): és llicenciat en Filosofia i doctor en Ciències de l'Educació. Els seus treballs s'han centrat en dos camps: la **didàctica de la filosofia** i la fenomenologia de l'educació. Aquest autor diu que cal educar per la consciència de la mort, del patiment i de la lluita. Educar per la mort, resulta inseparable d'educar per la vida, i a l'inrevés. Més encara: és l'única manera possible i sincera d'educar per la vida. Mèlich afirma que el present, l'ara i aquí, té sentit en la mesura en què algun dia s'acabarà.

TORRALBA, F. (1967): és doctor en **filosofia i teologia** i director acadèmic de la Càtedra Ramon Llull Blanquerna. Durant la seva trajectòria professional ha rebut diferent premis i guardons. Segons Torralba, el sofriment, igual que la mort, ha esdevingut un tema tabú en la nostra societat. Però el patiment i la mort també ensenyen, ensenyen valors morals. Una de les recerques de Torralba té com a finalitat principal proposar un nou estil de fer educació. La idea és l'elaboració d'una pedagogia en la qual el centre de tot l'acte educatiu sigui la persona educada, el nen o l'adolescent que està creixent. Per Torralba no hi ha educació sense transmissió de valors.

POCH, C. : és professora de **filosofia i ètica** d'Ensenyament Secundari, membre del Grup **d'Investigació en Valors** de la universitat Ramon Llull i de l'Equip de Recerca en Valors de l'ICE de l'UAB. Ha aprofundit en el sentit de la vida i de la mort i ha desenvolupat una pedagogia de la finitud que pot ajudar als infants, joves, educadors i pares. Poch ofereix instruments de reflexió i proposa que una educació per la mort, una pedagogia de la vida, ha de començar des de ben petit, com allò més natural del món. Poch diu que tot això és humà, i si educar per la mort és alguna cosa, sobretot, és educar humanament.

KÜBLER-ROSS, E. : és una **psiquiatra** nascuda a Suïssa. Va participar voluntàriament en la recuperació de les persones alliberades del camp de concentració de Meidaneck, a Polònia. Això la va portar a interessar-se pel comportament de les persones que han viscut la proximitat de la seva mort. Va marxar a Estats Units i ha estat treballant durant vint-i-cinc anys en diferents hospitals, amb malalts terminals.
Ha publicat diversos llibres, entre ells una que porta per títol *Los niños y la muerte (1992).* Aquest llibre ofereix reflexions i recursos útils per aportar consol a les necessitats emocionals dels nens malalts.

PANGRAZZI, A. : és **capellà** i ha treballat molt temps amb grups d'ajuda mútua que han sorgit per oferir un cop de mà a persones que han patit la pèrdua d'una persona estimada. Aquest autor ha aprofundit en el procés de dol que acompanya a tot comiat i ha concretat algunes estratègies d'actuació amb els infants.
Un dels llibres que ha publicat es diu *La pérdida de un ser querido (1991).* En ell l'autor intenta transmetre la realitat de la mort, que és una part més de la nostra existència. Parla de la dinàmica del dol i dedica un capítol a parlar del dol dels nens.

LEE, C. : és una autora americana que ha estudiat sobre les reaccions de les persones que han perdut algú a qui estimaven. Ha escrit un llibre: *La muerte de los seres queridos (1995)* en el que basant-se en cent-trenta entrevistes a professionals i víctimes d'alguna pèrdua, analitza les reaccions de les persones i proporciona algunes pautes per enfocar el dol de forma positiva.

ARIÈS, P. és **sociòleg** i ha dut a terme una exhaustiva investigació entorn el tema de la mort. Ha escrit diversos llibres, el més rellevant relacionat amb el tema que ens ocupa és *El hombre ante la muerte (1983)* on dóna una visió antropològica molt àmplia de la mort.

1.2. PRESENTACIÓ DEL TEMA

Parlar de la mort no té bona premsa. Socialment és un tema que s'amaga. La mort és inevitable i intentar evadir-nos d'aquesta realitat no ens porta enlloc. La mort no està a l'extrem de la vida, està present en cada moment, en el mateix acte de viure. L'experiència quotidiana ens mostra que, tard o d'hora la mort apareix en les nostres vides. Aquesta experiència la viurem d'una forma o altra en funció de la nostra escala de valors.

Com afirma OLIVA, P. (1996): *"Avui no és gaire freqüent parlar de la mort o el morir. En altres èpoques la mort formava part de la quotidianitat. Ara el contacte amb ella esdevé insòlit, atenuat per una difosa cultura del silenci i ocultació. La mort és menys present en la vida diària, ha passat a ésser matèria reservada, objecte d'emmascarament. No sabria dir si és millor o pitjor. Sols és possible constatar-ho. (...). L'educació per la mort gairebé ha desaparegut. (...) La mort és i serà sempre un misteri. Queda l'acceptació del que se sap inevitable. La mort ineludible qüestiona radicalment el sentit de la vida".*

Quan pares o mestres han de parlar de la mort amb els nens, no és pas senzill trobar la manera de fer-ho, és per a tots una tasca difícil d'abordar. Està clar que el paper de l'escola no és només traspassar un seguit de continguts informatius, sinó donar suport a la totalitat de la persona, en totes les seves dimensions. És a dir, a l'alumne i a tot el que l'envolta, per tant, també al seu context familiar. L'educador, en desenvolupar la seva tasca tutorial, ha de saber orientar tant al nen com al seu entorn familiar i en un tema com el que ens ocupa, això és francament complex i imprescindible alhora.

1.3. OBJECTIUS QUE ES PRETENEN ASSOLIR

Aquest treball pretén oferir **eines que convidin a la reflexió, que permetin elaborar millor les pròpies idees i generar una opinió sòlida sobre la pedagogia de la vida i de la mort.** D'aquesta manera es podrà desenvolupar una intervenció educativa més adequada.

- Detectar quines són les dificultats reals dels educadors a l'hora d'enfrontar-se amb aquest tema en la seva tasca diària, tant en la seva relació amb els alumnes, com amb les famílies dels alumnes i amb els altres membres del claustre.

- Delimitar les tendències actuals dels autors que han treballat sobre aquesta temàtica.

- Oferir orientacions psicopedagògiques al mestre per abordar la idea de la mort que té l'infant, en el desenvolupament de les seves responsabilitats, especialment com a tutor.

- Localitzar recursos didàctics que facin referència al tema de la vida i de la mort.

- Proposar activitats d'ensenyament-aprenentatge i activitats d'avaluació, per l'etapa d'Educació Primària.

1.4. HIPÒTESI INICIAL DE TREBALL

A continuació es presenten els arguments per dur a terme aquest projecte d'estudi.

1.4.1.Millora de l'ensenyament i Reforma Educativa.

La Reforma Educativa contempla tres tipus de continguts educatius que cal tenir presents a l'hora d'elaborar el PCC i de dissenyar les Unitats de Programació: continguts de conceptes, continguts de procediments **i continguts d'actituds, valors i normes.** És en aquest darrer tipus de continguts on sovint els educadors troben més dificultats per concretar activitats d'aprenentatge i avaluació que els permetin assolir els objectius previstos.

Si s'entén per **valor** el conjunt de qualitats d'una persona o cosa que la fan estimable, la mort per ella mateixa no és un valor. Però, igual que el sofriment, pot ser generadora de valors, segons la manera de viure-a. En funció els valors, les persones construeixen criteris, conviccions i opcions de sentit que regeixen la seva vida i conducta. Segons els valors que imperen en cada cultura, el fet de la mort, inherent a la vida, es viu de maneres molt diverses.

Com diu MATABOSCH (1997): *"El misteri de la mort ha acompanyat, sens dubte, l'home des que té consciència d'existir. Cada cultura, cada civilització, cada sistema filosòfic, ha mirat de donar-hi resposta, amb l'aspiració que aquesta resposta integrés en la mesura que fos possible el fet de la mort en la dinàmica de la vida."*

Aquest treball té per propòsit oferir als educadors eines reals i concretes per poder desenvolupar la seva tasca tutorial i treballar a l'aula la idea de la mort d'una forma franca, clara i oberta, aprofundint així en els continguts actitudinals.

1.4.2. Innovació

Quan es busca bibliografia sobre el tema de la mort, es posa de manifest que hi ha persones que han dedicat temps i esforços a reflexionar-hi. Ara bé, són ben poques les que han fet propostes didàctiques concretes. Per aquesta raó aquest treball de recerca pot ser una aportació útil pels mestres, per ajudar-los a educar per la mort, que al cap i a la fi és educar per la vida.

En el currículum de Primària apareixen sis **eixos transversals**: el consum, l'educació per la salut, l'educació viària, la tecnologia de la informació, la diversitat intercultural i la no discriminació per raons de sexe.

L'eix transversal que fa referència a l'educació per la salut, toca aspectes relacionats amb el tema en qüestió. Segons la OMS (1948), s'entén per salut: *"un estat complet de benestar físic, mental i social i no solament la mera absència de malaltia o dolència."*

La mort té una relació clara amb **la salut de l'individu**. Davant la pèrdua d'un ésser estimat, els nens i les nenes poden tenir infinitat de reaccions, però si se'ls ha ofert una base de valors i actituds positives, aquesta pèrdua es podrà anar assumint de la forma menys traumàtica possible, sense que arribi a afectar la seva salut, física, mental o social.

Tal com diu el currículum de l'EP: *"La funció de l'escola ha d'orientar-se vers el desenvolupament de capacitats que facilitin a les persones la seva integració i adaptació a una societat complexa i canviant. El comportament respecte a la salut està influït per diversos factors, com són les actituds, coneixements, creences, valors, context social i econòmic, mitjans de comunicació…"*

Quan un nen ha d'enfrontar-se al tema de la mort, el seu benestar psíquic trontolla. Hi ha un munt de preguntes sense resposta i això fa que emocionalment la persona, en aquest cas el nen, es trobi davant d'una situació de risc. L'equilibri entre les emocions, la reflexió i l'acció es trenca. Aquesta situació no es pot evitar, però si s'ha fet un treball previ, de **prevenció,** el nen tindrà més recursos per assumir i superar la situació. És important que anteriorment es prenguin un conjunt de mesures que ajudin a disminuir el risc de **trastorn emocional.** Cal trobar una manera de canalitzar de forma sana les emocions i això facilitarà al nen el procés de dol.

Està clar que no s'ha de parlar de la mort d'una manera aïllada, però seria positiu que el PCC contemplés un seguit d'objectius i que a través d'activitats concretes es convidés a reflexionar sobre el tema, tant als mestres com als alumnes. Es poden convertir en moments d'aprenentatge les múltiples ocasions de canvis, disgustos o frustracions que ofereix la vida escolar.

1.4.3. Aplicació a l'aula

El mestre d'aula ordinària, més sovint del que voldria, es troba amb alumnes que han patit la pèrdua d'algun familiar més o menys proper. Això fa que d'una forma o altra l'educador quedi implicat en el procés de dol. Si el nen parla sobre aquesta pèrdua, el mestre ha de donar alguna resposta, encara que aquesta sigui explicar a l'infant que no hi ha respostes úniques, o dir-li simplement que ell no té la resposta. De vegades la família demana opinió sobre quin ha de ser l'enfocament d'aquest tema amb els infants i cal buscar estratègies conjuntes.

Segons ROVIRA (1998) : *"A vegades, expressar sentiments s'ha vist com un signe de debilitat. Els nens no ploren. Sovint, en la mort d'un familiar proper,* ***s'exclou l'infant de poder participar en la pena i el dolor dels adults.*** *Durant un cert temps se l'aïlla. És un error. Com a mínim se li hauria de demanar el seu parer. Tenim testimonis d'infants molt disgustats, perquè se'ls havia exclòs d'un o altre tipus de participació. A més, sempre és millor encarar-se a una realitat que mantenir un sentiment en el món de la fantasia. S'assimila amb més facilitat."*

Ja s'ha dit que parlar de la mort és delicat, especialment perquè és una vivència personal, íntima i no es poden generalitzar propostes d'actuació concretes, com si fossin receptes. Quan un nen viu aquesta situació de forma propera, hi ha sofriment i verbalitzar-lo és imprescindible. L'home és un ésser comunicatiu, i l'acte de comunicació implica emotivitat. Les funcions del llenguatge són diverses, una de les més importants és l'expressiva i per tal que el llenguatge sigui expressiu, cal que hi hagi emotivitat. A l'escola, en general mana la funció informativa. És imprescindible, davant el tema de la mort, deixar en un segon terme la funció informativa i reivindicar la funció expressiva. Només d'aquesta manera hi haurà comunicació amb les persones afectades per aquesta situació.

1.4.4. Aplicació al sistema educatiu

Dos dels objectius que els alumnes han d'assolir al final de l'etapa d'Educació Primària són:

"Conèixer i acceptar la pròpia identitat, les seves possibilitat afectives i de relació i progressar en l'autonomia i iniciativa personal."

"Mostrar-se participatiu i solidari de forma responsable, i respectar els valors morals, socials i ètics propis d'altri, per exercitar-se en els principis bàsics de la convivència i d'estima per la pau".

Les eines que ofereix aquest treball serveixen per ajudar a assolir aquests dos objectius. Quan el mestre i l'alumne reflexionen junts sobre un tema tan transcendent com és el de la mort, les idees s'elaboren millor, l'opinió personal es fa més sòlida i per tan hi ha un creixement de la persona, amb tot el que això representa, que està recollit en el primer dels objectius citats.

Les disposicions curriculars inclouen els valors com a continguts acadèmics. Per tant, cal dotar-los dels mecanismes adients i determinar-ne la validesa. Aquesta recerca pretén aportar alguns instruments en aquesta línia de treball.

Sovint hi ha contradiccions entre els valors que es desenvolupen a l'escola i fora d'ella. Des de l'escola s'educa per la solidaritat i la societat ho fa per l'èxit i el triomf. Mica en mica s'ha de reconèixer que la persona té limitacions. Socialment es potencia la idea que l'ésser humà ho pot tot, es proposa un model de superhome. Des de l'escola cal educar per a les situacions límit. És important oferir una pedagogia de la finitud, per donar un coneixement més autèntic de la humanitat de l'home, un coneixement més realista del què som.

1.5. DISSENY DEL PLA DE TREBALL

A continuació es presenta el Pla de Treball de forma sintètica i agrupant les tasques d'investigació en tres fases.

CALENDARI	FASE	TASQUES
SETEMBRE - OCTUBRE DE 1999	Exploració de documentació i recollida d'opinions	* Recerca bibliogràfica: lectura de la bibliografia sobre el tema, per delimitar les aportacions fetes per diversos autors relacionades amb el tema de la finitud, des del punt de vista filosòfic, psicològic i pedagògic. * Recerca bibliogràfica sobre materials i recursos. * Disseny de l'entrevista i aplicació.
NOVEMBRE - DESEMBRE DE 1999	Anàlisi dels materials i de les opinions	* Entrevista: anàlisi i tractament dels resultats i redacció de les conclusions. * Selecció de materials i recursos.
GENER - FEBRER DEL 2000	Valoració dels resultats i proposta de conclusions	* Elaboració de les conclusions sobre el marc teòric de referència: idees bàsiques sobre la pedagogia de la vida i de la mort per a mestres d'EI i EP. * Elaboració de les orientacions psicopedagògiques per desenvolupar les tasques d'acció tutorial. * Disseny d'Unitats Didàctiques per l'etapa d'Educació Primària.

1.6. METODOLOGIA EMPRADA I RECURSOS UTILITZATS

La metodologia fa referència al camí que s'ha seguit de forma ordenada i sistemàtica per arribar a aprofundir en el tema que ens ocupa.

1.6.1. Fase d'exploració de documentació i recollida d'opinions.

Recerca bibliogràfica: S'ha fet una recerca documental sobre la finitud, des del punt de vista de diversos autors que han treballat el tema des de diferents camps: el filosòfic, el psicològic i el pedagògic.
Recerca bibliogràfica sobre materials i recursos: S'ha fet una recollida de materials i recursos sobre el tema de la finitud, per aplicar a diverses àrees d'aprenentatge.

Disseny de l'entrevista i aplicació: S'ha elaborat una entrevista que ens ha permès concretar les dificultats que els mestres tenen a l'escola davant el tema de la mort. També s'han recollit les seves opinions respecte a qüestions relacionades amb el tema, com és l'educació de valors.

1.6.2. Fase d'anàlisi dels materials i de les opinions.

Entrevista: S'han analitzat els resultats de l'entrevista i redactat les conclusions.

Selecció de materials i recursos: De tots els materials i recursos que s'han trobat a la primera fase del treball, se n'ha fet una selecció per fonamentar les Unitats de Programació.

1.6.3. Fase de valoració dels resultats i conclusions

Elaboració de les conclusions sobre el marc teòric de referència: Una vegada recollida la informació pertinent, tant el punt de vista dels educadors, com les opinions i tendències dels diversos autors, s'ha redactat el marc teòric que després ens ha permès oferir un seguit d'orientacions i propostes d'actuació, amb un fonament psicopedagògic.

Elaboració de les orientacions psicopedagògiques: S'han redactat les orientacions psicopedagògiques bàsiques per desenvolupar la tasca d'acció tutorial, en relació al tema de la vida i de la mort.

Disseny de les unitats didàctiques: S'han elaborat les Unitats de Programació per a l'etapa d'Educació Primària, relacionades amb diverses àrees d'aprenentatge.

Disseny de les propostes d'avaluació*:* S'han donat un seguit de directrius per elaborar les activitats d'avaluació i s'ofereix un model d'activitat per a cada cicle.

1.6.4. Recursos utilitzats

Recursos escrits: narracions i poemes, material de premsa, articles d'opinió, literatura per adults, diccionaris, diccionari de locucions i frases fetes, diccionari de sinònims.

Recursos audiovisuals*:* Pel·lícules, programes de TV, cançons i composicions musicals.

2. TREBALL DUT A TERME

2.1. DIFICULTATS I REPTES DELS EDUCADORS PER ABORDAR EL TEMA DE LA MORT A L'ESCOLA. L'ENTREVISTA

S'ha elaborat una entrevista que permeti concretar les dificultats i els reptes que els mestres tenen a l'escola davant el tema de la mort. També ha interessat recollir les seves opinions respecte a qüestions relacionades amb el tema, com són per exemple l'educació de valors. L'entrevista exigeix una relació de comunicació directa en la que la persona entrevistada i l'entrevistador hi són presents. Com que prèviament a l'entrevista els entrevistats han disposat d'unes preguntes orientatives per reflexionar sobre el tema, el que s'ha fet ha estat una entrevista semiestructurada. La participació dels entrevistats ha estat voluntària.

ATKINSON, (1994) defineix l'entrevista com *"una tècnica, dins de la* ***metodologia qualitativa****, que s'usa per obtenir informació verbal d'un o diversos subjectes a partir d'un qüestionari o guió".*

L'objectiu d'aquest entrevista no ha estat arribar a obtenir tants per cent, sinó arribar a valorar què en pensen els educadors del tema de la mort a l'hora d'enfrontar-s'hi com a professionals. Per arribar a saber això, s'ha fet servir l'entrevista etnogràfica, com a tècnica de recollida de dades.

Contingut de l'entrevista:
S'han recollit un seguit d'actituds i valors que es mirarà que apareguin al llarg de l'entrevista. Abans, però és bàsic diferenciar entre actituds i valors:

Actitud: disposició d'ànim que fa reaccionar d'una manera determinada davant d'una idea, una persona o un fet concret. Implica la tendència a l'acció directa, a favor o en contra de l'objecte.

Valor: conjunt de qualitats d'una persona o cosa que la fan estimable. Segons els valors, les persones construeixen criteris, conviccions i opcions de sentit que regeixen la seva vida o conducta.

S'han proposat aquests valors per la seva relació amb el tema: respecte, diàleg, solidaritat, transcendència, veritat. Aquests valors es manifesten en diversos marcs o àmbits, com poden ser: família, amistat, ideologia, silenci, religió.

Segons WOODS, P. (1987): *"En general, l'entrevista és l'única manera de descobrir les visions de diverses persones i de recollir la informació sobre determinats temes."*

És necessari establir un clima de confiança entre l'entrevistador i l'entrevistat. Hi ha algunes qüestions implícites, com per exemple: accés a la persona entrevistada i respecte pel projecte que es dur a terme.

Potser es podria canviar el mot entrevista pel de **conversa,** per evitar un terme més tancat. S'estableix una relació simètrica entre entrevistador i entrevistat. Cal formular un tipus de

pregunta que no orienti excessivament la resposta i que ens permeti valorar els seus arguments. L'entrevistador, ha d'escoltar la resposta, no només sentir-la.

En el moment d'iniciar l'entrevista cal tenir presents algunes estratègies d'actuació davant de l'entrevistat:

- Clarificar contradiccions.
- Demanar opinions i aclariments.
- Plantejar alternatives.
- Buscar comparacions.
- Buscar la lògica d'alguns arguments.
- Resums de tant en tant i confirmar-los.
- Fer preguntes hipotètiques.

Els criteris que s'han tingut en compte per a seleccionar els entrevistats han estat els següents:

- Proximitat d'accés.
- Disponibilitat de temps.
- Interès per la temàtica de la vida i de la mort.

S'ha mirat de fer una tria entre els mestres per tal de cobrir un ventall prou significatiu de la població d'educadors, és a dir, hi ha representants de:

- Escola pública i escola privada.
- Homes i dones (tot i que el col·lectiu de dones en l'ensenyament primari és molt més alt que el d'homes).
- Tots els cicles educatius de l'etapa d'educació primària.
- Els entrevistats tenen una certa experiència en la seva tasca educativa.

Els mestres entrevistats han estat:

- Quatre d'escola privada i cinc d'escola pública.
- Set dones i dos homes.
- Tres de cada cicle d'EP: tres de CI, tres de CM i tres de CS.
- Tots ells tenen un mínim de vuit anys d'experiència en l'Educació Primària.

2.1.1. Guió de l'entrevista

El guió de l'entrevista s'estructura en quatre moments:

1. Presentació i presa de contacte amb l'entrevistat:
L'entrevistador es presenta i exposa breument la finalitat de l'entrevista. S'agraeix la col·laboració de l'entrevistat. S'explica que l'entrevista té una durada aproximada d'una hora i es garanteix a l'entrevistat la confidencialitat del contingut. També se li demana permís per fer-ne una gravació.

2. Exposició de la mecànica pròpia de l'entrevista:
Cal aclarir que no es tracta de respondre a un qüestionari, sinó de parlar sobre el tema de la mort, prenent com a referència algunes preguntes que ens serviran de guió. Si l'entrevistat té

algun dubte, podem aclarir-lo. Les qüestions orientatives són preguntes obertes que no estableixen previament cap tipus de resposta, han de ser elaborades per la persona enquestada.

3. El nus de l'entrevista:
Després d'haver introduït el tema, s'inicia l'entrevista anant de preguntes més generals a preguntes més concretes, facilitant al màxim l'expressió de l'entrevistat, mantenint una actitud atenta i oberta. L'entrevistat pot, fins i tot qüestionar a l'entrevistador, i aquesta pot ser una bona font de recollida de preocupacions de l'entrevistat.
4. El tancament de l'entrevista:
Es pot mirar de fer una recollida dels temes que han aparegut i mirar d'arribar a alguna conclusió que resumeixi la idea/es principals exposades per l'entrevistat. Es torna a agrair a l'entrevistat la seva participació i s'insisteix en la confidencialitat de la conversa.

Encara que aquest esquema és molt clar, cal recordar-lo per tal que la sessió es desenvolupi de forma correcta i d'aquesta manera poder treure'n la informació adequada de les diverses entrevistes.

GUIÓ DE L'ENTREVISTA

1. ACOLLIDA

1.1 Presentacions
- de l'investigador/a
- de l'entrevistat

1.2 Explicació de les línies generals de la investigació
- Pedagogia de la vida i de la mort

1.3 Criteris per a la selecció dels entrevistats
1.4 Agraïment per la participació

2. EXPOSICIÓ DE LA MECÀNICA DE L'ENTREVISTA

2.1 Objectius i finalitat de l'entrevista
2.2 Confidencialitat de les dades
- Sol·licitud de gravació de l'entrevista

2.3 Temps de l'entrevista
2.4 Absència de qüestionari
2.5 Importància de la sinceritat
2.6 Dubtes per part de l'entrevistat
- referents a la investigació
- referents a la mecànica de l'entrevista
- referents a la confidencialitat

3. L'ENTREVISTA

3.1 Preguntes orientatives
3.2 Reflexions sobre les respostes
3.3 Comentaris personals

4. CLOENDA DE L'ENTREVISTA

4.1 Síntesi final o conclusions
4.2 Insistència en la confidencialitat de les aportacions
4.3 Agraïment per la col·laboració

Aquest és el full de presentació que es dóna l'entrevistat:

PEDAGOGIA DE LA VIDA I DE LA MORT: EINES D'ACCIÓ TUTORIAL I PROPOSTES DIDÀCTIQUES PER A L'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

Aquest treball pretén oferir eines que convidin a la reflexió, que permetin elaborar millor les pròpies idees i generar una opinió sòlida sobre la pedagogia de la vida i de la mort. D'aquest manera es podrà desenvolupar una intervenció educativa més adequada.

L'entrevista té per objectiu recollir informació sobre el criteri que en tenen els mestres sobre l'enfocament d'aquest tema. Tot i que la mort és essencialment un tema humà (tots els éssers vius són finits, però només l'home té consciència del seu passat, el seu present i el seu futur, i per tant només l'home té consciència de la seva finitud) en general no se'n parla, socialment és un tema tabú.

De fet, aquesta entrevista hauria de ser més aviat una conversa, no es tracta de respondre les preguntes fil per randa, sinó més aviat de saber la teva vivència del tema. Expressant les teves idees, les teves reflexions, es podrà conèixer millor què en pensen les persones que es dediquen a l'educació primària. Aquestes valoracions i reflexions són de caràcter estrictament confidencial.

PREGUNTES ORIENTATIVES

1. Penses que és important parlar amb els alumnes del tema de la mort, encara que no ens trobem davant de la situació concreta?
Per què?

2. Quines actituds i quins valors creus que poden aparèixer en parlar de la mort?

3. T'has trobat alguna vegada davant la realitat de la mort en la teva pràctica educativa?
Com t'has sentit a l'hora d'haver d'afrontar la situació amb els alumnes?

4. Has tingut alguna experiència personal que t'hagi servit o ajudat a poder parlar de la mort amb els teus alumnes?
Voldries o podries explicar-la?

5. Has trobat recursos externs d'alguna mena que t'hagin ajudat a afrontar la situació?
Quins?
Has assistit a algun curs de formació que parli de la mort, la pèrdua o el patiment?

6. En la teva experiència docent, a les escoles es té present aquest tema en el projecte educatiu o en el disseny curricular?
Per què et sembla que és així?

7. Si la temàtica de la mort, la pèrdua o el sofriment es contemplés a les escoles, als instituts, als programes educatius, a la família... quins avantatges et sembla es podrien assolir?

No cal seguir les preguntes fil per randa, aquestes poden servir-te de punt de referència, però no de limitació. Si et sembla que et poden anar bé per organitzar les idees i per contestar més ordenadament, pots respondre-les una per una.

Finalment només recordar-te que aquesta informació és estrictament confidencial, només la llegiré jo. Les teves idees i reflexions quedaran reflectides en el treball, però sense revelar la teva identitat, encara que el teu nom apareixerà com a persona que has col·laborat a que la recerca es pugui dur a terme.

Moltes gràcies per la teva col·laboració.

2.1.2. Anàlisi de les entrevistes

A continuació s'expliquen les conclusions de les nou entrevistes, analitzant els punts convergents i divergents.

OBJECTIU

L'entrevista té per objectiu constatar les dificultats que tenen els mestres a l'escola a l'hora de parlar de la mort i el desig que manifesten de trobar recursos per poder-hi treballar. També s'han recollit les seves opinions respecte a qüestions relacionades amb el tema, com és l'educació de valors.

INCIDÈNCIES

Abans que res s'han d'explicar les incidències que han sorgit a l'hora de fer les entrevistes.
En general, en demanar a les persones la seva col·laboració en el treball, la predisposició ha estat bona, però s'han mostat reticents en el mètode. Abans de fer l'entrevista han volgut pensar una mica sobre el tema, perquè els semblava difícil. Davant d'aquesta reacció, uns dies abans de l'entrevista s'ha fet arribar als entrevistats unes preguntes orientatives sobre el tema. D'aquesta manera, arribat el moment de la trobada, la conversa ha estat molt profitosa, ja que tots hi havien pensat una mica. Alguns dels entrevistats portaven les preguntes contestades o algun escrit que orientava la conversa.

Una altra qüestió és que alguns dels entrevistats s'han mostrat poc predisposats a que l'entrevista fos enregistrada amb una cinta de casset. Per unificar metodologia, no s'ha enregistrar cap entrevista. L'entrevistador ha agafat per escrit els comentaris de l'entrevistat. Aquesta informació, juntament amb el fulls per escrit que aportava l'entrevistat, han servit per fer l'anàlisi de les entrevistes i treure'n les conclusions.

Quan al temps de durada de l'entrevista, ha estat entre 3/4 d'hora i 1h i 30 minuts. En funció de la predisposició pel tema, del caràcter més o menys comunicatiu de la persona entrevistada i de les circunstàcies personals, l'entrevista ha durat més o menys estona. Totes elles s'han dut a terme en un ambient relaxat i tranquil. Els entrevistats s'han implicat de força en el tema, encara que de forma més o menys personal.

Algunes persones que en un primer moment s'havian compromès a col·laborar, finalment no ho han fet perquè se'ls ha fet difícil parlar sobre la mort. Això ha provocat que finalment de les nou entrevistes previstes, se n'hagin fet vuit. Aquesta situació és significativa i s'explica per il.lustar que és realment complexe, per algunes persones, enfrontar-se obertament a aquesta temàtica.

CONTINGUTS

Una vegada llegides les vuit entrevistes es diferencien en totes elles tres apartats:

1. La majoria d'entrevistats en un primer moment fa una reflexió molt genèrica sobre la mort i la relació amb l'escola. És una manera d'entrar en el tema abans de començar-ne a parlar més a fons.

2. Després s'expliquen les coneixements personals relacionats amb el tema. Hi ha persones que només fan referència aquelles experiències de la mort que tenen relació exclusivament amb la seva tasca docent. Altres, comparteixen vivències de la mort d'àmbit més privat.

3. Al final de la conversa, els entrevistats arriben a les conclusions vinculades a l'escola. Es detecta la necessitat de parlar amb els infants sobre la pèrdua d'un ésser estimat i es mira de concretar quins beneficis pedagògics aportaria parlar de la mort a l'escola d'una forma més franca.

A la primera part de l'entrevista, en general l'opinió de les persones entrevistades coincideix en que és interessant que des de l'escola s'abordi el tema de la mort. És a dir, a nivell teòric tots els entrevistats estan d'acord en la importàcia de parlar de la mort per la formació dels alumnes. Ara bé, quan s'ha de concretar la manera de fer-ho, apareixen inconvenients.

Quan a l'explicació de les vivències personals dels entrevistats, alguns han explicat experiències molt íntimes, que han sorprès a l'entrevistador. En parlar-ne, apareixia la importància de fer un procés d'acceptació racional i emocional de la pèrdua. En algun altre cas, tot i haver patit la pèrdua d'una persona molt propera, l'entrevistat no en parla, omet la vivència personal, potser pel dolor que li causa el record. Altres persones reconeixen la necessitat de fer un treball personal davant situacions delicades com la mort de persones estimades.
En general, a l'hora de parlar-ho amb els alumnes, es valora positivament el fet d'haver viscut l'experiència de la mort de forma propera.

Quan a la relació del tema amb l'escola, no hi ha cap persona entrevistada que conegui un Centre Educatiu on es contempli explícitament el tema de la mort en el currículum escolar .

Els entrevistats citen moltes raons per justificar que la temàtica de la mort, la pèrdua o el sofriment no es contempli en l'àmbit educatiu . Aquestes raons són:

- És un tema que cal tractar-lo exclusivament en l'àmbit familiar, que no pertoca a l'àmbit docent.
- És una vivència tan personal i tan íntima que es fa difícil trobar eines per parlar-ne amb els alumnes.
- S'està poc capacitat per parlar-ne. De fet, la capacitat existeix, però el problema és que no s'està prou preparat ni a nivell personal ni a nivell professional.
- És un tema que no pot assumir un mestre de forma aïllada, cal que sigui tota la comunitat educativa que s'impliqui.
- Com que socilament és un tema tabú, es viu d'esquena a la mort, l'escola l'eludeix, l'esquiva.
- Es pensa que cal evitar als nens tots aquells temes que poden ser font de dolor o possible traumatisme emocional.
- Es té l'opinió que els nens no tenen capacitat per entendre res sobre el tema.
- Perquè no es tenen els recursos adequats.

Es comproba que de les nou persones entrevistades, només una ha assistit a un curs que té relació amb la mort, encara que dins l'àmbit hospitalari. Es constata que cap d'elles ha fet servir recursos específics sobre el tema, tot i la seva existència.

Quan es demana quins aspectes millorarien si se'n parlés en l'àmbit escolar, les opinions són diverses:
- El grau de maduresa d'ensenyants i alumnes.
- Es potenciarien un seguit de valors com la solidaritat, la comprensió, l'amistat...
- Si es treballés a l'escola, possiblement a la família se'n parlaria i fora una forma de trencar barreres respecte el tema.
- Es podria arribar a superar un tema tabú, de la mateixa manera que en el seu moment es va superar el tabú de la sexualitat.
- Les persones, alumnes i educadors, serien més conscients dels seus límits i els acceptarien millor. Això tindria una incidència en el seu estil de vida.

Finalment una de les qüestions que apareix a totes les entrevistes és que s'anomenen molts valors i moltes actituds de forma poc diferenciada. Tots els entrevistats estan d'acord que la mort de les persones estimades fa aparèixer en les altres persones un seguit d'actituds i la manifestació d'uns valors molt concrets.

Els valors i les actituds que s'anomenen són: la solidaritat, el respecte, la bondat, l'amistat, la valentia, la convivència, la salut, saber escoltar, participar, comprendre, recordar, comunicar, fer companyia, estimar la vida, superar la frustració, gaudir del que es té, tenir cura de, fer costat, acceptar els límits, acceptar la realitat.

També apareixen alguns contravalors: sentir llàstima, sentir rebuig, tenir por, abandonar, sentir-se abandonat, sentir-se sol.

La mort genera actituds i uns valors positius i uns contravalors. És interessant doncs reflexionar sobre el tema en el camp educatiu.

2.1.3. Conclusions

Es constata l'afirmació que es feia en el projecte d'investigació: els mestres tenen dificultats per parlar de la mort amb els alumnes. Els ensenyants es troben desinformats i desorientats a l'hora de parlar de la mort amb l'alumnat. No han rebut ni la informació ni la formació necessària per afrontar el tema amb serenor.

Es verifica que hi ha interès pel tema, és un repte pels ensenyants. I aquest repte, té algunes possibles solucions, és a dir, hi ha confiança en que aquest tipus de temàtiques: la pèrdua, el dolor, el sofriment, la mort, es puguin treballar d'una manera o altre amb els alumnes i així donar-los instruments per estar preparts per assumir aquestes vivències.

Hi ha una opinió comú respecte a que l'actuació d'un mestre de forma aïllada, pot ajudar als alumnes, però el millor és una tasca coordinada des de l'equip docent, és a dir el consell escolar del centre ha d'assumir el tema per fer un treball continuat i coherent al llarg de tota l'etapa educativa. Per aconseguir això és imprescindible oferir formació i informació als educadors, tant a nivell personal com professional.

2.2. FONAMENTACIÓ TEÒRICA

2.2.1. Aprendre a viure, aprendre a morir.

Vida i mort són mots oposats, però per parlar de la vida i de la mort cal donar-ne una definició, perquè encara que tothom en té una idea intuitiva, quan s'han d'acotar els termes, no és tan senzill.
La vida és l'estat dinàmic de la matèria, que es pot adaptar i evolucionar en funció dels canvis del medi.
La mort és el procés que acaba amb el cessament de les funcions vitals de tot l'organisme d'una manera irreversible i definitiva.
Ara bé, aquesta és l'actual definició del terme "mort", però fa uns anys, un metge no hagués definit així la mort, per tant és un concepte variable, en funció del progrés i del coneixement.

L'home és l'únic ésser viu que és **conscient** de la seva mort, això pot implicar por i ansietat.
La mort, no és un asumpte aliè, és una qüestió personal i intrasferible i això crea temor, entre altres coses perquè en general hi ha un recel, una temença a la intimitat, a aprofundir en un mateix. Per altra banda fa por perquè no es pot planificar, arriba quan vol. La finitud és la certesa més indefugible, tothom sap que morirà però, paradoxalment, tothom la defuig, la seva ignorància tranquil.litza. L'angoixa de la finitud és, en el fons, l'angoixa del després de la mort.

L'òbit provoca bàsicament dos sentiments: **dolor i por**. Dolor davant la mort de les persones estimades i por enfront la pròpia mort.

La por a la mort està condicionada per diverses raons, una d'elles és la vida passada. Per això es tan important com es viu. Si se sap donar sentit a la vida, s'accepta millor la mort. Les persones que han estimat, que han viscut en funció dels seus ideals i que han estat conseqüents amb elles mateixes, han donat sentit a la seva vida i viuran la mort de forma més tranquil.la. Qui té consciència que un dia ha de morir, que la vida és limitada, viu d'acord amb propostes més conscients i no perd el temps amb coses sense importància. Són persones que saben esperar la mort amb serenor. L'òbit fa por si no s'han resol un seguit de qüestions, si no s'ha diferenciat allò que és essencial d'allò que és accidental.

És a dir, tal i com diu POCH, C. (1996): "*Distingir el que és important i el que no ho és, el que té sentit i el que no en té, vol dir ser selectiu. Hi ha una gran diferència entre allò que és* ***urgent*** *i allò que és* ***important****. Només això darrer està carregat de sentit i val la pena considerar."*
Per tant, com més s'ompli de sentit la vida, menys por es tindrà de la mort. La mort fa pensar, però no tant sobre la mort pròpiament dita, sinó sobre la vida.

Una altra raó que fa tèmer la pròpia mort és pensar en les persones que es deixen, què serà d'elles. Un col.lectiu que pensa sovint en aquesta situació són els pares d'infants amb alguna deficiència. Mentre els pares són vius, tenen cura dels fills, però quan ells faltin, qui se'n farà càrrec d'aquests fills? Aquesta incertesa crea molta inquietud i fa que la por a la mort encara sigui més angoixant.
Actualment, moltes persones manifesten el desig de morir ràpidament, sense ser-ne conscients. Aquesta manera de morir no dóna oportunitat d'acomiadar-se dels que queden. Si que és cert que potser no hi ha patiment físic per la persona que es mor, però poder

acomiadar-se dels éssers estimats i que aquests al seu temps també puguin dir el seu adéu, dóna l'oportunitat d'intercanviar sentiments i de comunicat allò que potser en altres ocasions no s'ha estat capaç d'expressar, es pot tancar una etapa de la vida.

Finalment, també es angoixant morir perquè, després de la mort, què passa? Ningú té resposta
És una qüestió que crea incertesa. Segons l'àmbit en que cada persona es desenvolupa, les respostes a aquest dubte són diferents:
- Hi ha una obertura a quelcom que continua.
- El punt final de l'existència humana.
- La possibilitat d'una nova existència, és a dir la reencarnació.

Aquestes respostes no són ni concloents ni definitòries, de fet totes flaquegen. Segons en la cultura que es visqui, la vivència serà una o altra. A la nostra cultura la mort, ara per ara, és un tabú. Hi ha pocs recursos psicològics i pedagògics.

L'escriptor TEIXIDOR, E. (1998), en un dels breus escrits del seu llibre *En veu alta* diu: *"Els metges, psicòlegs i psiquiatres ens dirien que la humanitat n'és plena, d'individus i de grups socials que es neguen a acceptar una realitat difícil, desplaent o inevitable, i se les empesquen de mil maneres per trobar formes per negar-la o fugir-ne. Un d'aquests metges deia que havia trobat quatre situacions especialment extremes i universals en què es dóna aquesta defensa de posar-se la bena als ulls. Els quatre supòsits eren:*
- ***Acceptar la inevitabilitat de la pròpia mort i la de les persones que estimem***.
- *Acceptar que la vida que portem és el resultat de l'ús de la nostra llibertat.*
- *Acceptar que els moments essencials de la vida, com el naixement o la mort, configuren una llarga solitud.*
- *Acceptar l'absència d'un significat o un sentit clar i engrescador de la vida."*

A la societat occidental actual, de finals del segle XX i inici del XXI, la mort es viu com un fracàs, un final, i per aquesta raó s'ignora, es viu d'esquena a la mort i no s'educa per trobar-se un dia amb aquesta realitat. Potser si se'n parlés més sovint, es normalitzaria la seva presència. Però com que és l'única experiència vital que ningú no ha pogut explicar, es fa difícil d'acceptar.

El sociòleg francès ARIÈS, P. (1983), un dels personatges clau en l'estudi de la mort, manifesta que: *"La mort ha deixat de ser admesa com un fenòmen natural necessari. És un fracàs. Quan arriba la mort, es considera com un accident, com un signe d'impotència que cal oblidar."*

Però la pregunta clau és: **Per què he de morir?** La resposta és perquè som vius. Vida i mort no es poden separar. La vida, és vida justament perquè té un final, i la mort, la consciència de la pròpia mort, ens fa humans i iguals a tots els homes i dones. Els animals no tenen consciència que un dia han de morir. Des del naixement, es va morint, una mica cada dia. De fet, la mort no és cosa ni de persones grans ni de malalts, és a dir, encara que no és probable morir sent jove i en bon estat de salut, és possible que això passi i és positiu estar una mica preparat.

Una manera d'afrontar-se a la mort és des de l'experiència de la mort de cada dia. Al llarg de la vida, es van deixant enrera un seguit de processos, es deixa de ser infant, mica en mica la dependència dels pares és més petita, es deixa la llar... de fet, es va morint contínuament.

És significatiu el que diu POCH, C. (1996): *"Incloure la mort en la nostra vida suposa que no tot és com hom vol, que no sempre es pot conquerir allò que es desitja, que no hi ha res que sigui per sempre, que no som ni eterns ni omnipotents."*

Socialment es prepara per a la vida i la subsistència a la vida. Encara més, es prepara per l'**èxit**, per guanyar, per anar a més, i s'ha d'assuminr que la vida també té moments en els que apareix la **pèrdua** i el patiment. Es viu en una societat en que es mira només cap el futur, per sobre del present. El que es fa ara i aquí només té sentit de cara al futur. Si s'educa per la vida i per la mort, els infants donaran sentit a cada instant de la seva vida per ell mateix.
En general, les persones parlen d'iniciar projectes, de tirar endavant iniciatives, però gairebé mai es parla de tancar quelcom que s'ha començat. És a dir, no només és important iniciar projectes, sinó acabar-los.

Davant de la mort es valora allò fonamental i s'ha de posar ordre a les vivències. En el moment de morir es dóna importància a les coses rellevants de la vida: l'amor, la sinceritat, l'amistat.

Totes aquestes qüestions fan pensar, fan aprofundir en un mateix i la **filosofia**, com a ciència del pensament, també hi ha reflexionat.

Etimològicament la paraula filosofia significa amor a la sabiduria. La filosofia és la ciència que mira de donar una explicació radical i última de la natura, de l'home i la seva actuació i de tota mena de coneixement possible.

L'home, des de sempre, ha volgut saber, de forma sistemàtica i lògica sobre la seva realitat i sobre tot allò que l'envolta. La filosofia mira de clarificar el món a través de la raó.
Segons JASPERS (1993), filòsof existencialista, només des de la consciència de la mort pot erigir-se la llibertat de l'home. La mort, o millor: la preocupació de la mort, pot oferir a l'home una confiança per a saber morir. Filosofar és aprendre a viure i a saber morir.

Existir és ésser, tenir realitat. I la nostra existència, és limitada. Som ésser limitats a un determinat "lloc" espacial i temporal. L'existencialisme, o filosofia existencial dóna a l'individu consistència i profunditat i el crida a l'existència concreta. Aquesta filosofia considera que l'home és un ésser finit. Però per existir, en primer lloc cal una relació amb els altres, l'home no pot existir en soletat, li cal comunicar-se. Però la finitud és el trencament de la comunicació.

HEREU, J.(1993) quan analitza la filosofia de JASPERS (1993) diu:*"L'existència surt d'una situació per a trobar-se en una altra. Aquest itinerari, però, topa amb un tipus de situacions que són, per la seva mateixa essència, permanents.(...). Aquest tipus de situacions reben el nom de "situacions límit", és a dir són situacions de les quals no podem sortir i que no podem canviar. (...). Experimentar aquestes situacions com a límits significa, per a Jaspers, existir. Jaspers enumera quatre situacions límit: la mort, el sofriment, la lluita i la culpa."*

2.2.2. Les situacions-límit.

El mot situació-límit, és original de JASPERS (1993). Segons ell una situació límit és aquella situació fonamental de l'existència la qual no es pot defugir, alterar, ni variar. La mort és, en

conseqüència una situació-límit que com a tal porta al fracàs i per existir, cal acceptar el fracàs, cal acceptar el límits.
En la vida de cada dia, sovint es defugen aquestes situacions, es viu com si no existissin. Per exemple, s'oblida que s'ha de morir. Davant de les situacions límit, es reacciona, o bé tapant-les o bé, quan realment es pren consciència de la seva realitat, per mitjà de la desesperació.

Davant d'això, apareix l'angoixa. Cal diferenciar la por de l'angoixa. La por apareix sempre davant d'una situació o un objecte determinat. L'angoixa és l'estat anímic, no determinat per cap causa concreta, característic de l'home, que li revela l'essència del seu ésser, la nul.litat de l'existència humana, per la seva finitud. Els tets fonamentals de la finitud són: que és pròpia, absoluta i insuperable.

MÈLICH, J.C. (1989) respecte les situacions limit diu: *"Les situacions límit són de tipus existencial. Això vol dir que queden integrades en l'estructura de l'existència humana, i que sense elles no hi ha la més mínima possibilitat d'existir. L*es *situacions límit es presenten com inevitables. Si no he estat educat per afrontar-les, en el moment d'aparèixer poden tenir consequències nefastes."*

Molts educadors diuen que cal educar per la felicitat, però aquesta mena d'educació de fet no és del tot humana, perquè no contempla les situacions límit: la mort, el sofriment, la lluita i la culpa. Per això, la pedagogia existencial defensa educar per a la veritat i l'autenticitat, independentment del sentiment que provoquin. Els alumnes, no s'eduquen per superar la por a la pròpia mort ni per acceptar la dels éssers estimats, perquè els educadors no han estat preparats per a respondre a les preguntes que l'alumnat es fa sobre aquests temes. Per això és imprescindible una informació i una formació dels mestres en les situacions límit, i aquest treball proposa la pedagogia d'una d'aquestes situacions límit: la mort. Però també cal deixar clar que no s'ha de caure en una angoixa permanent davant la finitud, justament és el que s'ha d'evitar. El tema ha de ser tractat de forma pensada, programada i consensuada amb l'equip docent. Tal i com diu TORRALBA, F. (1997): *"Integrar-ho vol dir acceptar que existeix. A través d'una pedagogia que parlés del sofriment i de la mort no com a fruit de l'atzar sinó com a fets integrats a la vida. És el que s'anomena la necessària pedagogia de la finitud. Els pedagogs i filòsofs de l'educació diuen que hem fet pedagogia de la infinitud. No integrem ni el fracàs ni la decepció ni el sofriment... Dibuixem un model de superhome."*

L'educació per la mort és matèria de reflexió de pares, mestres i educadors. S'ha de preparar el camí per avançar vers una pedagogia de la mort, que en definitiva és pedagogia de la vida.

D'acord amb la idea de MÈLICH, J.C. (1987) l'educació és una activitat, una praxi. La pedagogia és la reflexió estructurada sobre el procés educatiu. La pedagogia dirà el com de la mort, però la seva vivència serà sempre educativa.

Només es pot existir quan s'accepten els límits. El mateix MÈLICH, J.C. (1989) diu: *"Educar per a les situacions límit és educar per poder enfrontar-me a elles i acceptar la meva pròpia realitat, és una educació humana, en sentit estricte."*

Tot seguit es proposa un camí per poder desenvolupar aquesta pedagogia de la vida i de la mort.

2.3. PEDAGOGIA DE LA VIDA I DE LA MORT.

Després de verificar que el tema de la mort representa un repte pels educadors i que aquests manifesten interès i esperança en trobar intruments per abordar-lo a l'escola, s'han elaborat algunes eines de treball específiques pels centres docents d'Educació Primària.
En primer lloc cal acostar el tema a l'àmbit educatiu, i això s'inicia en aquest apartat de la pedagogia de la vida i de la mort.

Tal com diu SABATER, J. (1999): *"Precisament una de les xacres més deplorables de la nostra època és la falta d'una educació integral i personalitzada sobre la mort i el fet natural de morir. I les ansietats i les pors que aquestes crucials qüestions generen no fan res més que créixer a mesura que es van obviant, despistant, encobrint, edulcorant, virtualitzant. Es pretén ignorar que una bona preparació pedagògica per a la mort és el millor favor que es pot fer a un ésser humà; l'única forma d'assumir-la sense subterfugis ni simulacres; de desangoixar la persona del que li ha inevitablement d'esdevenir. El mateix podria dir-se respecte el dolor, la malaltia i l'envelliment."*

Si la finalitat de l'educació és el ple desenvolupament de la persona, això inclou el desenvolupament cognitiu i emocional. Darrerament sembla que el segon aspecte va agafant una certa importància. Hi ha unes **necessitats emocionals** que precisen ser ateses.

Segons BISQUERRA (1999) els objectius de l'educació emocional s'haurien de dirigir cap a un millor coneixement de les emocions, tant les pròpies com les dels altres i a generar un seguit d'estratègies per prevenir tot el que impliquen les emocions negatives i saber gaudir de les positives. D'aquesta manera es desenvoluparia el que s'anomena intel.ligència emocional i es tindria una actitud més positiva davant la vida.

La pedagogia de la vida i de la mort formaria part d'aquesta **educació emocional**. Ara bé, BISQUERRA, en l'últim objectiu de l'educació emocional parla de la vida, no pas de la mort. Es podria proposar un objectiu més complert:
- Adoptar, voluntàriament i conscientment, una actitud positiva davant la vida i la mort.

Educar per la vida i per la mort significa ajudar a **acceptar els límits** de cada u. És bàsic saber que no som omnipotents. En general es mira que els nens siguin el màxim d'autosuficients, que depenguin dels altres el menys possible. Ja està bé això, però també cal que siguin conscients que les persones es necessiten entre elles, perquè soles no poden dur a terme ni superar algunes situacions. Acceptar que som limitats ha de ser un objectiu de l'educació.

SENDRA, A. (1999) diu: *"Poques vegades els nens són educats en l'art de la gratuïtat. Hi ha moltíssimes coses que no es paguen: un somriure, una mirada, una paraula ... però malauradament s'explica als nens com n'és de bo, ser autosuficient; que com menys necessitin als altres, més autònoms, més virtuosos, és a dir, com déus. I aquí és on comença la gran ensopegada de la vida. Aquesta autosuficiència és una utopia totalment impossible de portar a la pràctica."*

Educar per una intel·ligència emocional té una relació directa amb l'educació per la **salut psíquica** de l'individu. Davant la pèrdua d'un ésser estimat, els nens i les nenes poden tenir infinitat de reaccions, però si se'ls ha ofert una base de valors i actituds positives, aquesta

pèrdua es podrà anar assumint de la forma menys traumàtica possible. Si s'ha fet prevenció, disminuirà el risc de trastorn emocional.

Educar per la salut implica també ensenyar a dormir les hores adequades cada dia. Dormir, té un cert paral·lelisme amb morir, doncs dormir implica un estat de repòs en el que se suspenen la sensibilitat i altres funcions vitals, durant un cert temps. Mentre dormim, la respiració, el batec del cor i les funcions cerebrals mantenen una activitat mínima. En el moment de la mort, la seva activitat és nul·la.

AYALA, C. (1999) ho explicita d'aquesta manera: *"Morir és consubstancial a la pròpia vida. És bo, doncs, que aprenguem a ben morir, "morint" una mica cada dia. En aquest sentit. el son -saber anar a dormir a l'hora justa per millorar la nostra salut- és una bona escola d'aprenentatge. Saber donar per acabat el dia sense angoixes per deixar-nos agombolar -amortallar- pel son, ens ajuda a no sentir-nos imprescindibles i a anar acceptant amb goig la mort. La nostra i la dels altres."*

POCH, C. (1996) estableix que **l'educació per la vida i per la mort pot tenir aquests objectius:**

- Reflexionar sobre el valor de la pròpia vida i la necessitat de viure amb profunditat cada moment com a únic i irrepetible.
- Fer possible que els infants i joves entenguin la mort com a part integrant de la vida i com la fi natural.
- Ajudar els infants i joves a créixer amb el mínim possible d'angoixa en relació amb la mort, i aconseguir que aquesta mai esdevingui motiu de desesperació.
- Donar eines als infants i joves perquè puguin preparar-se per la mort de persones estimades i també reflexionar serenament sobre la pròpia.
- Entendre la dinàmica del dol i les diverses formes de reacció davant la pèrdua d'éssers estimats.
- Ser capaços d'expressar serenament els sentiments propis davant la pèrdua de persones estimades i de respectar alhora la manifestació d'afectes i vivències d'altres persones.
- Retrobar la importància del dol a la llar i el fet de poder morir envoltat de persones estimades.
- Procurar que el fet de la mort d'una persona estimada esdevingui una ocasió de creixement personal i d'oferiment d'ajut als que la pateixen.
- Fomentar la capacitat d'autoconeixement i reflexió interna davant el misteri de la mort.

Aquests vuit objectius **no els pot assumir l'escola de forma exclusiva**. Molts d'ells s'han d'aconseguir des de l'àmbit familiar. Ara bé, alguns d'ells es poden abordar des de l'escola primària. Aquests poden ser:

- Fer possible que els infants entenguin la mort com a part integrant de la vi i com la fi natural.
- Ajudar als infants a créixer amb el mínim possible d'angoixa en relació amb la mort, i aconseguir que aquesta mai esdevingui motiu de desesperació.
- Donar eines als infants perquè puguin preparar-se per la mort de persones estimades.
- Ser capaços d'expressar serenament els sentiments propis davant la pèrdua de persones estimades i de respectar alhora la manifestació d'afectes i vivències d'altres persones.

Dins d'aquests quatre objectius es pot fer una aproximació a alguns dels altres objectius proposats per POCH, però és important ser realista i tenir clar que l'escola no pot assumir segons quines fites.

El primer objectiu d'aquests quatre: "fer possible que els infants entenguin la mort com a part integrant de la vida i com la fi natural", és força assumible ja que hi ha un paral·lelisme amb el món natural, les plantes i els animals, i des de l'escola és un contingut que es treballa. Si el PEC del centre contempla la pedagogia de la vida i de la mort, es poden trobar maneres adequades de parlar-ne.

Quan al segon objectiu, l'escola pot "ajudar a créixer amb el mínim possible d'angoixa en relació amb la mort". Ara bé, "que la mort mai sigui motiu de desesperació" és un objectiu francament difícil d'aconseguir des de l'escola. Hi ha raons que poden portar a la desesperació de les persones, una d'elles pot ser quan un infant perd la seva mare o el seu pare. És lògic que es desesperi, especialment en el moment en que el nen ja ha superat la fase de negació, és a dir, es fa conscient que allò que ha passat és real, que no tornarà a veure mai més al pare o la mare.

Malgrat la dificultat, el que si pot fer l'escola és treballar en aquesta línia i oferir estratègies per aconseguir un grau de maduresa personal que permeti acceptar la realitat d'una manera serena. Això formaria part del tercer objectiu. Ara bé, POCH inclou en aquest tercer objectiu "reflexionar serenament sobre la pròpia mort". En tot cas, en l'educació primària, es pot iniciar a l'infant sobre aquesta reflexió, però no es pot pretendre aconseguir un pensament en profunditat, si més no amb la majoria dels nens. Està clar que hi haurà infants que estan preparats per a fer aquesta consideració i que hi ha grups/classe que per raons diverses manifesten un grau de maduresa que permet aprofundir en aquest sentit. Aleshores cal aprofitar aquesta maduresa i meditar sobre tot això.

Quan al quart objectiu, "expressar els propis sentiments i ser respectuós amb els dels altres" forma part dels objectius terminals de l'Educació Primària.

"Conèixer i acceptar la pròpia identitat, les seves possibilitat afectives i de relació i progressar en l'autonomia i iniciativa personal."

"Mostrar-se participatiu i solidari de forma responsable, i respectar els valors morals, socials i ètics propis d'altri, per exercitar-se en els principis bàsics de la convivència.

Si un infant es coneix a si mateix i té autoconfiança, tindrà més capacitat per acceptar i compartir les seves necessitat afectives i respectar les dels altres, encara que els valors morals d'aquests altres siguin diferents.

Ara bé, com es duen a terme tots aquests objectius? No és fàcil tirar endavant una pedagogia de la vida i de la mort a l'escola primària, per això es proposen unes pautes a través d'aquests tres apartats:

- Conèixer la psicologia evolutiva del concepte de la mort en el nen.
- Disposar d'eines d'acció tutorial.
- Comptar amb propostes didàctiques concretes.

2.4. PSICOLOGIA EVOLUTIVA EN RELACIÓ AL CONCEPTE DE LA MORT

A l'hora d'abordar la temàtica de la mort amb l'alumnat d'Educació Primària, amb nens que tenen entre 6 i 12 anys, s'han de tenir presents algunes orientacions de psicologia evolutiva. Abans de veure algunes opinions de diversos autors sobre això, es mostren un seguit de qüestions i pensaments que els nens poden plantejar.

Quin tipus de preguntes i reflexions ens pot fer un alumne de Primària sobre la mort? Aquí en tenim alguns exemples:

- L'àvia es morirà, oi?
- Però si es "mora", no la veurem més ?
- Però pot anar al metge i es pot "desmorir".
- On ha anat l'àvia?
- És al cel?
- Què hi fa al cel? Ens veu?
- Quan tothom es mori, qui existirà?
- Els Reis, com que són màgics, no es moriran mai, oi?
- Jo no vull ser avi, perquè si sóc avi em moriré.
- Jo vull ser invisible, així no em moriré, perquè si em moro no podré jugar amb les meves joguines.
- Per què fa tanta pena veure aquest pardal mort?
- Potser era un avi. El podem enterrar i així no se'l menjarà cap gat. Però si li tirem terra al damunt li entrarà a la boca. És com quan enterrem la sardina el dimecres de cendra. Els amics el deuen estar buscant, potser han vist com l'enterràvem.
- Com és la mort?
- És una senyora amb un vestit negre que se t'emporta quan vol?
- Jo també em moriré? Em falta molt?

I com aquest seguit de qüestions, n'hi ha d'altres, però en general es poden aglutinar en tres tipologies:

- Què es la mort?
- Per què moren les persones o els animals?
- Què passa quan una persona mor, on va?

És important tenir unes nocions de psicologia evolutiva, perquè està clar que s'abordarà el tema de forma diferent amb un nen de 6 anys, un de 9 o un de 12, a més a més de tenir en compte les característiques personals de cada individu.

Segons GESSELL (1954):

Abans dels **3 anys** la comprensió que té el nen de la idea de la mort és gairebé nula.

És cap als **4 anys** quan fa servir el mot, encara que té una idea molt limitada. No la relaciona amb una emoció, però l'associa a la pena o la tristor.

Als **5 anys** el concepte es fa més correcte, hi ha una relació entre la mort i la idea de "final", encara que sovint es pensa que és un procés reversible. La seva actitud és molt objectiva, poc emocional i d'una forma intuïtiva relaciona la mort amb l'edat, pensant que com més vella és una persona més aviat es morirà.

És als **6 anys** quan ja hi ha una resposta emocional davant la mort. Ara ja la viu com una possibilitat real, pensa que els seus pares es poden morir, que el fet d'estar malalt pot tenir com a resultat la mort. També comença a fer preguntes sobre els cementiris, les tombes, els funerals. Quan veu pel·lícules o contes sobre algun ésser viu o persona que mort, pot tenir mals sons. De tota manera no pensa que ell es pugui morir.

Als **7 anys**, va prenent una consciència més realista del concepte. Mostra molt interès per les possibles causes de la mort: vellesa, malaltia, violència... Ara ja va veient d'una forma més clara que ell també es morirà.

És als **8 anys** quan ja es planteja què passa més enllà de la mort. Abans, en fer referència a la mort, quedaven inclosos tots els éssers vius, ara ja es limita a les persones. Com que entén millor el concepte, és més fàcil que accepti el fet que tothom es mort, per tant ell també.

Als **9 anys** ja fa referència a paràmetres concrets relacionats amb la vida: la respiració, el batec del cor... aspectes biològics. Ara ja té clar que ell també es morirà quan sigui gran i en general no es capfica massa per aquest tema, el veu real, però llunyà.

Als **10 anys** s'adonen que els seus pares també es moriran i esperen que això no passi. Sovint es pregunten com serà el cel, físicament.

Als **11 anys** ja es plantegen força qüestions sobre què passa després de la mort i sovint manifesten la seva opinió, argumentant-la de diverses maneres.

És als **12 anys** quan s'observa un escepticisme més gran. S'expressen dubtes i opinions. Quan tenen relació amb persones a qui tenen confiança (pares, mestres, monitors...), els demanen la seva opinió i no els serveixen respostes "objectives", necessiten saber què en pensa aquella persona que els és propera.

KÜBLER-ROSS (1992) té aquesta opinió sobre l'evolució del concepte de la mort:

Entre els **3 i 4 anys** els nens es fan concients que la mort es troba al seu voltant. Potser se'ls ha mort un animals domèstic, han vist un gos atropellat ... el cas és que viuen la mort com un fet temporal i reversible. A mida que els nens creixen, cap als **8 o 9 anys**, s'adonen que la mort és un fet permanent. A partir dels **10 anys** la mort és vista com un fet inevitable per a tothom i va lligada al final de l'activitat física.

Un altre autor que aporta la seva opinió sobre el tema és THOMAS (1983):

Abans dels 5 anys el nen entén la mort com un fet reversible, com si fos un viatge o un somni. No hi ha consciència del que implica la finitut.

Entre els 5 i els 9 anys la mort es personifica. Descobreix que la mort és un procés irreversible, però té alguns dubtes sobre la naturalesa orgànica de la mort.

Després dels 9 anys la mort es capta ja com un procés totalment irreversible, que respon a una llei universal i a la que tothom està obligat. Es reconeix la obligatorietat de la mort.

Finalment MÈLICH (1989) té en compte la proposta de COUSINET (1939), que no pren com a referència l'edat:

Primera etapa: el nen no pot entendre el problema de la mort.

Segona etapa: la mort és una llarga absència, una desaparició provisional.

Tercera etapa: la mort queda integrada en el nen a través dels elements socials concrets: dol, enterraments...

Quarta etapa: més o menys abans de l'adolescència apareix la consciència de la pròpia finitut. L'adolescent té consciència del propi jo a partir de la consciència de la finitut.

El que tenen en comú aquests tres models són aquestes tres fases:

1. Desconeixement de la mort.
2. Descobriment real de la mort dels altres: aquella persona ja no hi és.
3. Descobriment de la pròpia mort: jo també he de morir algun dia.

Després de clarificar algunes qüestions sobre la psicologia evolutiva en relació al concepte de la mort, es poden abordar molt millor les orientacions psicopedagògiques de cara als alumnes d' Educació Primària.

2.5. EINES D'ACCIÓ TUTORIAL

La funció del tutor és vetllar pel seguiment d'un grup d'alumnes i per la seva atenció individualitzada. Això cal fer-ho a través de la coordinació entre tots els docents que intervenen en l'activitat pedagògica d'aquell grup d'alumnes.
A la vegada el tutor té el compromís de garantir que la proposta educativa de l'escola es faci realitat amb els alumnes que té sota la seva responsabilitat i ha de dur a terme la tasca d'intercanvi d'informació amb la família.

Per tirar endavant una pedagogia de la vida i de la mort a l'escola, el tutor no pot fer una tasca aïllada, és necessari un **compromís** per part de tota la **comunitat educativa**.

La persona que parla de la mort amb els nens, ha de tenir una bona relació amb els infants i a la vegada ha de sentir-se segura de si mateixa enfront d'aquesta temàtica. Si el tutor es mostra dubtós o angoixat, no pot transmetre seguretat.

Per tot això, el mestre ha de tenir una formació de cara als alumnes i a la família. Aquesta formació li ha de permetre clarificar les seves idees i vivències, adquirir estratègies d'actuació i saber-les comunicar als alumnes.

Hi ha dos tipus d'actuacions per part del tutor d'Educació Primària:

- Com es pot ajudar a un o més alumnes han viscut directament la mort d'algú a qui estimaven.
- Com aplicar la pedagogia de la vida i de la mort com a eix transversal del currículum.

En el cas que els alumnes hagin viscut la pèrdua d'algú estimat, és important parlar-ne sempre que ells ho demanin. No se'ls pot deixar sols davant els seus dubtes i la seva pena, els cal companyia, encara que aquesta sigui en silenci. S'han d'aprofitar els moments en que els nens es mostrin receptius.

PANGRAZZI, A. (1993) ens diu*: "Si un nen viu amb la veritat, aprèn a afrontar la vida".*
Segons aquest autor, davant una pèrdua el millor és comunicar al nen **la veritat** de forma senzilla, evitant eufemismes que poden confondre'l, com per exemple: "Ha marxat", "l'hem perdut"... Cal acompanyar amb sensibilitat aquesta experiència per afavorir una elaboració positiva. És important adaptar-se al llenguatge del nen. Un bon recurs pot ser fer servir imatges de la natura, com a paral·lelisme per facilitar la comprensió.

Les reaccions emotives dels nens davant la mort, poden ser diverses:

- Tristor pel que ha passat.
- Ràbia, perquè se senten abandonats i no hi troben justificació.
- Por, només de pensar qui més del seu entorn proper pot morir i deixar-lo abandonat.
- Culpa, com si fos responsable de la mort.

Tot plegat els fa sentir insegurs. El mestre ha de fer costat al nen al llarg del seu procés de dol. Però, què és el dol?

2.5.1. La mort d'un ésser estimat. El dol

El dol és la pena causada per la mort d'una persona estimada o, en general, per una gran desgràcia. El dol, davant la pèrdua d'algú estimat, és inevitable i implica patiment. No es pot fugir al procés de patiment, cal sotmetre's a ell, això implica l'acceptació de la pèrdua. El dolor és un pas inevitable.

Ara bé, com diu ARIÈS (1983) :*"La sociedad se niega a participar en la emoción del enlutado: una manera de rechazar, de hecho, la presencia de la muerte, incluso aunque en principio se admita su realidad."*

És complex saber què cal fer davant d'algú que ha sofert la pèrdua d'una persona estimada. Sovint, com que no se sap què fer, no es fa res i la persona que està de dol queda sola, aïllada. Socialment manifestar el dol obertament, amb tot el què això comporta, no està ben vist, cal mostrar-se discret. Abans això era ben al contrari, quan en alguna casa hi havia un difunt, totes les persones properes hi anaven per participar del dolor de la pèrdua i es plorava obertament. D'aquesta manera es feia públic el dolor i es compartia el dol. Ara el dol, en general, és privat i es viu de forma més individual.

Quan algú està de dol, pot reaccionar de diverses maneres. Pot apartar del tot el seu dolor. Pot amagar-lo als altres i patir-lo individualment en privat o bé manifestar el seu dolor i compartir-lo. De tota manera, el dol s'ha de passar i elaborar.

Des del punt de vista de PANGRAZZI (1991), hi ha tot un procés per elaborar el dol:

1. Prendre consciència del què ha passat i reconèixer les pròpies emocions.
2. Comprendre per què es tenen determinats sentiments, ser tolerants amb un mateix i poder-los manifestar.
3. Acceptar el que ha passat, d'una forma real.
4. Expressar la pena, el dolor, la ràbia, la culpa...
5. Integrar la nova realitat a la vida, fent un itinerari personal de recerca.

Els infants poden expressar el seu dol de forma diferent als adults. Des de reaccions de tipus físic: insomni, mal de cap, pèrdua de la gana..., fins a reaccions emotives: ràbia, tristor, culpa, pena...

Tal com diu LEE,C. (1995) :***"La pena es una de las experiencias más profundas de la vida, también es una de las más desatendidas."***

És delicat **donar consol** pel dolor de la pèrdua d'algú estimat i si aquest consol el necessita un infant, el compromís és encara més gran, perquè els nens demanen explicacions clares i sinceres i davant la mort, no sempre és fàcil trobar respostes.

A l'escola un nen que ha perdut algú estimat en general tindrà dificultats per concentrar-se, perdrà el ritme habitual de treball, no trobarà sentit a moltes activitats quotidianes...
La relació amb els amics i companys de classe potser canviarà perquè se sent llunyà al grup, se sent diferent dels altres i insegur en la seva nova situació. Per altra banda, també es pot sentir ressentit perquè els altres poden continuar fent la seva vida com sempre i ell no.
A la vegada, es farà conscient de les conseqüències reals que té la mort: aquella persona no tornarà mai més, allò que pensava que era un malsón, és la dura realitat. També s'adona que altres persones del seu entorn proper poden morir aviat, i té la certesa que ell també es morirà.

En el procés per elaborar el dol, el mestre és un col·laborador, que juntament amb la família ajudarà al nen. És bàsic acompanyar amb sensibilitat aquesta vivència per afavorir una elaboració positiva del dol.

Si el tutor coneix una mica el procés del dol, tot serà més fàcil. S'han d'evitar les frases fetes i afavorir que l'infant parli, s'expressi. Però el més important, per sobre de tot, és fer companyia, encara que sigui sense dir res, en aquestes ocasions el silenci és un bon amic.
El tutor pot oferir al nen diversos mitjans de comunicació que li serviran per expressar el que sent o el que pensa. El joc i els dibuixos poden servir com a eines de contacte per entendre les seves reaccions i establir un diàleg, ja sigui verbal o no verbal.
L'infant es fa bàsicament dues preguntes sobre la mort: Per què les persones es moren? A on van les persones quan es moren?
És fonamental facilitar que el nen pregunti les coses que li passen pel cap respecte el difunt, com per exemple: "tindrà fred ?", "tindrà por ?", i si se li respon de forma franca i oberta, podrà avançar en la comprensió del misteri de la mort.

Però la pregunta clau i persistent que fan els infants és: **per què?.** I davant d'aquesta pregunta, gairebé mai hi ha respostes tancades. En alguns casos, la informació sobre les causes de la mort poden ajudar a acceptar més fàcilment la pèrdua. Quan és impossible determinar les causes, cal ajudar a acceptar que hi ha fets sobre els quals els éssers humans no hi tenim cap control, som limitats.

Com diu PANGRAZZI, A. (1993): *"Els pares o adults es converteixen en models positius en la mesura en que saben compartir amb naturalitat els estats d'ànim que es donen a rel del dol. Això mai és fàcil, però no per això poden evadir-nos del tema."*

S'ha de recordar que el procés de dol dura un temps, no es resol d'un dia per l'altre. Quan algú decideix manifestar el seu dol amb la roba que porta, és a dir, quan es vesteix de negre, acostuma a fer-ho per un temps llarg. Antigament les vídues i els viudos portaven dol durant un any, que en general és el temps mínim que es considera necessari per acceptar la pèrdua d'una persona estimada i propera.

Per aquesta raó cal estar atents a les actituds del nen. Respectant els seus desitjos es poden trobar diferents maneres de parlar de la persona que ha mor. L'infant pot trobar consol compartint **records**, anècdotes. Les fotografies poden ser una bona eina pel diàleg. Ara bé, hi ha nens que això no els ajuda, cal respectar les seves demandes i trobar altres camins per establir la comunicació amb ells. Deixar que siguin ells mateixos i si necessiten plorar, respectar aquesta manifestació de dolor. El plor forma part del procés de dol. Si ara no plora, serà una cosa que haurà deixat de fer i haurà d'atendre més endavant.

En tot aquest procés de dol també cal atendre les necessitats de **la família**. La família pot demanar ajuda al tutor a l'hora de prendre algunes decisions relacionades amb les conseqüències de la mort de la persona estimada. Per exemple pot necessitar consell pel que fa als ritus funeraris, és a dir, si el nen ha d'assistir o no al funeral, si ha de visitar o no el cementiri... El tutor ha de mirar d'orientar a la família el millor que pugui.

És positiu que el nen participi dels ritus funeraris. Voler-ho evitar no porta en lloc, ells de tota manera s'adonen dels canvis que es produeixen al seu voltant. Per aquesta raó és interessant convidar-los a participar en **el funeral**, poden fer alguna cosa, per senzilla que sigui, llegir algun escrit, fer un dibuix, acompanyar a algú... d'aquesta manera se'ls dóna l'oportunitat d'acomiadar-se, se sentiran implicats i podran compartir amb els altres el seu dol, el seu dolor. De tots els ritus funeraris, en l'etapa de Primària el més adequat és assistir al funeral. Anar al cementiri el dia de l'enterrament pot ser poc adient per un infant d'aquesta edat. Ara bé, al cap d'uns dies es pot anar a visitar el cementiri, en un ambient de tranquil.litat, tot fent un passeig i parlar amb el nen d'allò que necessiti.

Quan els nens pregunten a on ha anat la persona que ha mor, no se sap massa què contestar. Se'ls diu que són en una caixa dins un ninxo?, se'ls diu que ha anat al cel? se'ls diu que potser s'ha reencarnat en un altre ésser? De fet, el menys important és el lloc, això ho ha de decidir cada família en funció de les seves creences o criteris. Però el que si que és bàsic és **ubicar** a la persona morta. A la nostra cultura sovint es fa servir el cel com a lloc on es dirigeix el difunt.

Llegim què pensa el protagonista de *La sombra del ciprés es alargada,* de DELIBES, M. (1948): *"Entonces me percaté de que yo no havia orado en mi vida por mis padres. Nadie me*

enseño a hacerlo y hay cosas que no pueden aprenderse solo. (...) Havia aceptado desde un principio con la mayor naturalidad el que unos seres nazcan con padres y otros no. Experimenté un deseo vehemente de saber algo de ellos, por lo menos en què lugar del mundo se habían convertido sus huesos en barro".

2.5.2. La pedagogia de la vida i de la mort com a eix transversal del currículum

Els eixos transversals són tots aquells temes que, sense ser àrees concretes, són presents en totes elles i demanen un tractament interdisciplinar. Són importants per a la formació integral de la persona, perquè en general la base dels eixos transversals fa referència a les actituds, valors i normes.

Aquests temes han aparegut a la nostra societat i per poder trobar vies de solució a determinats conflictes, els membres d'aquesta societat han de tenir unes determinades actituds i els eixos transversals possibiliten el treball d'aquestes **actituds**. Són temes transversals: la salut, la diversitat intercultural, el medi ambient, l'educació viària... i se'n van proposant de nous, com l'educació emocional o el que aquí es presenta, la pedagogia de la vida i de la mort.

El fet que siguin temes genèrics, no vol dir que no precisin d'una programació, amb uns objectius i uns continguts concrets. Calen unes orientacions per al seu desenvolupament. El Projecte Educatiu de cada centre els ha de contemplar i el claustre, quan desenvolupi el Projecte Curricular, ha de considerar com tractar-los, és a dir, quina metodologia aplicarà i quina organització caldrà per aconseguir les finalitats proposades.

La pedagogia de la vida i de la mort, es podria considerar com un eix transversal del currículum, ja que és un tema que sense ajustar-se a l'estructura de cap àrea de coneixement, té importància en l'educació dels infants

Per aplicar la pedagogia de la vida i de la mort com un eix transversal del currículum és necessari:

- Que la pedagogia de la vida i de la mort estigui contemplada dins el PEC i el PCC.
- Que els pares i mares dels alumnes estiguin informats dels objectius que s'ha proposat l'escola sobre aquest tema.
- Que tota la comunitat educativa es comprometi a tirar endavant el projecte.

Per aconseguir que el PEC sigui funcional, és a dir, per a que tingui repercussions reals i tangibles en el funcionament del centre, és imprescindible que hi hagi coneixement, motivació, compromís, recursos, etc. per part de la comunitat educativa Si no hi ha tot això, el PEC és senzillament un document escrit i prou. A la vegada, el PEC s'ha d'anar revisant periòdicament, per actualitzar-lo i donar coherència a la tasca educativa.

Si la pedagogia de la vida i de la mort està contemplada al PEC, aquesta ha de ser assumida per tot el col·lectiu a qui va dirigida. Per buscar les formes d'aplicació d'aquesta pedagogia cal una participació de totes les persones implicades, per evitar interpretacions diverses i d'aquesta manera treballar en una mateixa línia.

Els **pares i mares** han d'estar **informats** d'aquesta tasca igual que ho estan d'altres. El PEC ha d'estar aprovat pel **Consell Escolar**, on també hi ha representats els pares i mares de

l'escola. Per tant, les famílies també estan implicades en aquesta pedagogia de la vida i de la mort. Ara bé, davant de les pors, inseguretats i dubtes que la mort genera, és bàsic clarificar a les famílies quin tipus de tasca es durà a terme. Sovint els pares i mares que formen part dels Consell Escolar estan assabentats del contingut del PEC, però la resta de famílies no el coneixen bé. És imprescindible doncs informar-los, per evitar mals entesos o desacords. En un tema tan delicat com els que ens ocupa, quanta més informació tinguin les famílies, més confiança posaran en la tasca dels educadors i més col·laboraran a tirar-la endavant.

La reunió informativa de principi de curs pot ser un bon moment per a que el tutor expliqui els objectius de la pedagogia de la vida i de la mort i demanar la col·laboració de les famílies. Pares i mares podran expressar la seva opinió i clarificar tots els dubtes. Es pot oferir la possibilitat de fer una xerrada específica sobre el tema, en una altre moment del curs.

També cal considerar alguns **aspectes organitzatius** a l'hora d'introduir el tema a l'escola. Les necessitats organitzatives de cada centre acostumen a ser diferents, per això es fa difícil generalitzar propostes, però cal aplicar criteris que potenciïn l'estructura de cicle.

Per iniciar el treball de la pedagogia de la vida i de la mort com a eix transversal, una possibilitat seria la creació d'una comissió de treball que fes una proposta concreta per aplicar a les aules. El procés a seguir podría ser el següent:

- Crear la comissió, formada per un representant de cada cicle i el cap d'estudis del centre.
- La comissió presenta una proposta concreta de treball. En aquesta proposta la comissió ha de reflexionar sobre la manera de tirar endavant els objectius i continguts que s'han proposat en el PEC i també ha de pensar en els diferents models organitzatius d'alumnes, mestres, temps, espais, materials... i tot ha de ser coherent amb el Projecte Curricular del centre.
- La proposta es presenta al claustre.
- L'equip de cicle fa una llegida acurada de la proposta i presenta les esmenes pertinents a través del seu representant.
- La comissió fa les modificacions necessàries seguint les propostes dels mestres.
- Finalment, el projecte es torna a presentar al claustre per a la seva aprovació.

Una vegada es tira endavant la proposta, cal anar-la revisant, és a dir, anar fent una avaluació continuada i modificar aquells aspectes que calgui ajustar. Després, és necessari fer-ne una avaluació final per poder millorar tot el procés d'aplicació.

Les propostes didàctiques que s'expliquen a continuació poden servir com a model per elaborar el projecte propi de cada centre.

2.6. PROPOSTES DIDÀCTIQUES PER ELS ALUMNES D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

2.6. PROPOSTES DIDÀCTIQUES PER ELS ALUMNES D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

A continuació es presenten les propostes didàctiques per l'Educació Primària, que es concreten en un seguit d'Unitats de Programació per a cada cicle d'aquesta etapa educativa.

Abans de presentar les Unitats de Programació es definirà què s'entén per:
- Objectius
- Continguts
- Unitat Didàctica o Unitat de Programació
- Activitats d'ensenyament-aprenentatge
- Avaluació

Objectius: són les metes cap a les quals es tendeix. Se'n distingeixen diferents tipus, que van des dels més generals, o intencions educatives, fins els objectius didàctics que es concreten en la pràctica docent. Els objectius que es troben una mica més endavant es refereixen als objectius didàctics que expliciten el grau i tipus d'aprenentatge que hauran d'assolir els alumnes respecte els continguts.

Continguts: s'entén per continguts el conjunt de formes culturals i de sabers socialment rellevants, seleccionats per formar part d'una àrea en funció dels objectius generals d'aquesta. Es classifiquen en tres grans tipologies: continguts conceptuals, continguts procedimentals i continguts actitudinals.

- Els continguts conceptuals designen conjunts de fets, objectes o símbols que tenen certes característiques comunes.
- Els continguts procedimentals són el conjunt d'accions ordenades i orientades cap a la consecució d'una finalitat. Comprenen les habilitats, estratègies o accions que faciliten la resolució de problemes.
- Els continguts actitudinals són el conjunt de valors o principis que presideixen tot comportament.

En les Unitats de Programació que es presenten més endavant, els continguts que més es treballen són els que fan referència a les actituds, valors i normes. Per això és bàsic diferenciar què s'entén per cada un d'aquests continguts.

Segons com ho entenen CASSANY, LUNA i SANZ (1993), bons coneixedors de la didàctica de la llengua, els **valors** són un concepte abstracte de models i ideals, que té components conscients i inconscients. Poden canviar segons les circumstàncies històriques, socials o culturals. Són valors: la pau, la justícia, la felicitat, la solidaritat, l'amistat...

Els valors, determinen les **actituds**, que són una predisposició a una determinada actuació en situacions i contextos concrets. Intervenen en les actituds factors ideològics (valors), emocionals i cognitius i es van configurant al llarg de les experiències individuals. Estan sotmeses a canvis que poden ser provocats per diferents factors: la informació, la integració en un grup, la influència d'una persona...Els canvis d'actituds es tradueixen en canvis de conducta.

Així com els valors són abstractes, les actituds tenen manifestacions observables: comportaments, hàbits, presa de decisions... és a dir, normes de conducta.

Les **normes de conducta** són formes de comportament, disposicions per actuar d'una manera o d'una altra en una situació concreta. Qualsevol societat, pel fet de ser-ho, té una sèrie de normes de conducta socials, que són convencionals i externes a l'individu, que orienten el comportament dels seus membres. Ara bé també hi ha normes de conducta individuals, que no són de procedència externa, és a dir, que no estan determinades per una llei o un costum.

Unitat didàctica o unitat de programació: unitat de treball de durada temporal flexible, que es pot referir a una sola àrea curricular, a àrees globalitzades o amb relació interdisciplinària, o bé a aspectes concrets d'una àrea que hagin de ser sistematitzats i ordenats en el temps, en funció de les necessitats dels alumnes. En la unitat didàctica o de programació es precisen el conjunt d'objectius didàctics, blocs elementals de continguts i activitats d'aprenentatge i avaluació.

Activitats d'ensenyament-aprenentatge: són les estratègies que el mestre proposa per tal que l'alumnat pugui assolir els objectius didàctics esperats.

Avaluació: és el conjunt de tasques que permeten saber com es desenvolupa el procés d'aprenentatge dels alumnes i d'aquesta manera poder ajustar les estratègies pedagògiques a les seves necessitats. L'avaluació té dues funcions: adequar l'ajut pedagògic als alumnes i valorar fins a quin punt s'han aconseguit els objectius del projecte.

Cada Unitat de Programació té els seus els objectius i continguts. Cada una d'elles parteix de la lectura d'un conte, un llibre, un poema, una cançó o una pel·lícula. A partir d'aquí, es proposen un seguit d'activitats d'ensenyament-aprenentatge per treballar el text o el contingut de la pel·lícula. Hi ha activitats per dur a terme a l'aula i altres fora de l'aula. Aquestes últimes ens poden ajudar a aprofundir o clarificar alguns aspectes que planteja la lectura o la pel·lícula. Abans de les activitats pròpiament dites, es fan un seguit de recomanacions didàctiques per orientar al mestre a l'hora de dur-les a terme. La majoria de continguts proposats en les Unitats de Programació fan referència a les actituds, valors i normes, utilitzant principalment recursos de l'àrea de llengua, és a dir textos. A partir dels escrits, les activitats són bàsicament de comprensió i expressió escrita per treballar els continguts
Quan a la temporalització de les unitats, en cap cas s'ha donat un temps orientatiu. La raó és que la durada de cada Unitat està en funció de moltes variables i cada tutor decidirà quan temps vol o pot dedicar a la Unitat. N'hi ha que són molt senzilles i es podrien agregar a altres. N'hi ha algunes que són més llargues i complexes, més elaborades i en principi la durada hauria de ser més llarga. Així doncs, la temporalització està en funció dels criteris dels tutor.

Un vegada presentades totes les Unitats de Programació del cicle, amb les seves activitats d'ensenyament-aprenentatge corresponents, es donen unes orientacions per a les activitats d'avaluació. En principi, cada Unitat de Programació hauria de tenir les seves activitats d'avaluació. Ara bé, en aquest cas, com que són Unitats de Programació curtes, es fa una proposta genèrica per l'avaluació. Es donen una sèrie de pautes a seguir que es poden aplicar a les Unitats de Programació que s'hagin escollit.

2.6.1. UNITATS DE PROGRAMACIÓ PER ELS ALUMNES DE CICLE INICIAL D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

2.6.1. UNITATS DE PROGRAMACIÓ PER ELS ALUMNES DE CICLE INICIAL D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 1: ***GENT***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 2: ***L'ENTERRAMENT***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 3: ***LA TARDOR DE FREDDY, LA FULLA***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 4: ***L'ÀVIA DE DALT, L'ÀVIA DE BAIX***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 5: ***JO SEMPRE T'ESTIMARÉ***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 6: ***L'ARMARI DE L'ÀVIA***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 7: ***EL CEL DEL CIGNE***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 8: ***ESTIRAR LA POTA O COM ENVELLIM***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 9: ***BALTO***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 1

SPIER, P. (1987): ***Gent***. Barcelona. Lumen

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Respectar el torn de paraules, les idees i intervencions dels altres.
- Intervenir en una conversa sense sortir del tema.
- Exposar fets i vivències.
- Conèixer i utilitzar nou vocabulari.
- Adquirir l'hàbit de discutir i debatre en clima de diàleg i mantenir una actitud de respecte i de comprensió envers les altres persones.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps, diferents elements: animals, plantes, persones...
- Comparar diverses experiències viscudes.
- Identificar elements que componen el paisatge humà.
- Saber i acceptar que les persones poden tenir diferents creences religioses o ni tenir-ne.
- Mostrar tolerància envers la diversitat d'opinions.
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.
- Mostrar interès per conèixer la realitat que ens envolta.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Participació en converses.
- Ampliació del lèxic

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Registres d'ús adequats a situacions comunicatives quotidianes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Elements que componen el paisatge humanitzat: pobles, ciutats, cementiris...
- Costums, festes, refranys... relacionats amb les tradicions locals.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per utilitzar adequadament el llenguatge oral.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Desig de saber i satisfer la curiositat..
- Tenir coneixement que les persones són lliures de tenir diferents opcions religioses o no religioses.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

SPIER, P. (1987): ***Gent***. Barcelona. Lumen

Resum del llibre:
Aquest llibre dóna a conèixer la diversitat de persones que hi ha al món. Cada un de nosaltres és diferent de tots els altres, és una individualitat. Ensenya diversos caràcters físics, costums diferents, jocs de tota mena, celebracions de tot tipus... Cap al final del llibre, hi ha una frase que diu: "I al capdevall tots ens hem de morir" amb la il·lustració d'un cementiri. A continuació es fa una referència al fet de perdurar en el record dels altres, tot dient: "Alguns de nosaltres seran recordats molt de temps després de morts, i de maneres ben diferents".

Orientacions didàctiques per l'educador:
Aquest llibre presenta la diversitat de la humanitat en molts aspectes: la fisonomia, el color de la pell, els costums, les vivendes... i troba un punt en comú a tots els homes i dones: la mort. També apareix la idea de viure en el record dels altres després de morir. El mestre pot aprofitar el llibre per parlar de la mort d'una forma genèrica, és una bona eina per introduir el tema.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

És una activitat col·lectiva, de llenguatge oral, on cal que hi hagi un moderador. Es tracta de potenciar la participació de tots els alumnes i que hi hagi un respecte pel torn de paraula. És convenient que el moderador sigui un nen de la classe. Amb alumnes de 1r de Primària pot ser més complex exercir de moderador, però amb els de 2n es pot fàcilment.

Es pot encetar la conversa tot plantejant la qüestió següent:

- Encara que tots ens hem de morir, penseu que val la pena viure?

El llibre ens presenta un seguit de situacions a partir de les quals es pot reflexionar per arribar a la conclusió que, encara que hem de morir, la vida té moltes coses bones. En el text i les il·lustracions en queden evidenciades unes quantes:

- La diversitat de les persones.
- Els diferents costums.
- La riquesa dels paisatges.
- Les formes de divertir-nos.
- La complexitat de les llengües.

Un altre aspecte relacionat amb la mort, és el de recordar les persones que ja no hi són. Hi ha persones que són molt conegudes, són populars i en el moment de morir-se hi ha molta gent que pensa en elles. Altres, no són cèlebres, són conegudes en un cercle més íntim, i són recordades per la família i els amics. Es pot parlar amb els alumnes de la importància de recordar les persones que estimem quan aquestes ja no hi són.

Què podem fer per recordar a algú?
- Pensar què havíem fet amb aquella persona.
- Quines bones estones havíem compartit plegats.
- Pensar com era i què ens agradava més d'ella.
- ...

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 2

CAPDEVILA, R. i GAUDRAT, M.A. (1987): ***L'enterrament.*** Barcelona. La Galera.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Respectar el torn de paraules, les idees i intervencions dels altres.
- Intervenir en una conversa sense sortir del tema.
- Exposar fets i vivències.
- Elaborar textos breus
- Conèixer i utilitzar nou vocabulari.
- Interessar-se per dialogar sobre fets quotidians.
- Col·laborar i participar en converses i diàlegs.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps, diferents elements: animals, plantes, persones...
- Recollir dades sobre records personals referits a la pròpia vida.
- Identificar elements que componen el paisatge humà.
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.
- Mostrar interès per conèixer la realitat que ens envolta.

Àrea d'educació artística. Música
- Aprendre les cançons de memòria.
- Cantar cançons.
- Respectar i participar en el treball col·lectiu.
- Escoltar música en directe i enregistrada.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Participació en converses.
- Ampliació del lèxic
- Producció de textos breus.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

Àrea d'educació artística. Música
- Memorització de cançons.
- Audicions.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Registres d'ús adequats a situacions comunicatives quotidianes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Processos de canvi i transformació del propi cos.
- Elements que componen el paisatge humanitzat: pobles, ciutats, cementiris...
- Costums, festes, refranys... relacionats amb les tradicions locals.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per l'escriptura correcta.
- Interès pel joc lingüístic.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Desig de saber i satisfer la curiositat.
- Esforç per a l'expressió verbal precisa de les observacions.

Àrea d'educació artística. Música
- Audició atenta.
- Atenció, interès, participació i respecte en el cant.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

CAPDEVILA, R. i GAUDRAT, M.A. (1987): ***L'enterrament.*** Barcelona. La Galera.

Resum del llibre:
Aquest és un llibre d'imatges on es mostra la mort i l'enterrament d'una àvia viscut en un ambient familiar.

A la portada del llibre es veu que una família va a fer una visita al cementiri el dia de Tots Sants. Posteriorment, a l'estiu, apareix la casa dels avis on l'àvia s'ha mort. Tots plegats estan tristos, envien cartes als parents i coneguts per notificar la mort de l'àvia i fan algunes telefonades. Després apareix la plaça del poble, on hi ha l'església, i el capellà rep a la família. Celebra la missa i van al cementiri. Després tota la família torna a casa i allí parlen de l'àvia, miren fotografies i fan companyia a l'avi.

Orientacions didàctiques per l'educador:
Aquest llibre pot ser utilitzat per saber quins coneixements previs tenen els alumnes sobre el tema de la mort. Es poden ensenyar les imatges a tot el grup classe i convidar a que els nens participin amb les seves aportacions. És important fer preguntes que els motivin a dir la seva, mirant que tots intervinguin i escoltant les opinions dels altres, amb respecte, comprensió i delicadesa. Les activitats que es proposen fan referència a continguts de l'àrea de llengua i a l'àrea de música.

L'especialista de música ensenyarà als alumnes la cançó que es proposa a l'activitat 2. La melodia imita les campanes de l'església quan toquen a morts. És important fer saber als nens que als pobles o barris el toc de les campanes és una forma de comunicació. De la mateixa manera que els indis feien servir els senyals de fum per comunicar-se entre tribus, o que abans a les portes de les cases hi havia una baula per picar i cada porta tenia un codi (per exemple: "tres pics i repicó"). Es poden donar a conèixer diferents consignes i fer un joc comunicatiu. A les esglésies dels pobles o barris es feien, i en alguns llocs encara es fa, sonar les campanes de formes diferents segons el que es volia anunciar: un casori, un bateig, un enterrament, la missa...

Per iniciar l'activitat es fa aquesta endevinalla, que ja manifesta la capacitat de comunicació i de convocatòria de les campanes de l'església.

"Una vella amb una dent
que crida a tota la gent"

La darrera activitat és d'expressió escrita, sense pretendre que facin un text ni llarg ni complex. En el conte, les expressions facials dels personatges són de pena, de tristor, partint d'això, els alumnes poden pensar què és allò que a ells els causa tristor, no cal que expressin sentiments, sinó simplement situacions en les que alguna cosa els ha fet plorar o gairebé. Per oposició i per fer l'activitat més completa, es parlarà de la reacció contrària, què és allò que els fa contents, que els fa riure.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Partint de les imatges, es faran preguntes per convidar a la conversa.

1. Sabeu què vol dir el títol del conte: *L'enterrament*

2. Fixeu-vos en les cares dels personatges del conte.

Quina expressió tenen?
Què us sembla que vol dir això?

3. Potser a algú de vosaltres se li ha mort l'avi o l'àvia.

Què vas pensar en aquell moment, com et vas sentir?

4. Hi ha algú que alguna vegada hagi anat a un enterrament?
Què recordeu d'aquell dia?

5. Algú sap què és un cementiri?
Hi has anat alguna vegada?
Què et va semblar?

6. Al final del conte, tota la família està reunida a casa els avis.

Què us sembla que fan?

ACTIVITAT 2

Ning, nong, qui s'ha mort?

Ning, nong ...
- Qui s'ha mort?
- L'avi porc.
- Qui l'enterra?
- L'avi Serra.
- Qui plora?
- La senyora.
- Qui riu?
- La perdiu.
- Qui toca les campanes?
- Les sargantanes.

ACTIVITAT 3

Acaba aquestes frases de la manera més completa possible. Mira de fer bona lletra, si cal fes punta al llapis i respecta els marges del full.

Hi ha coses o situacions que em fan plorar....

Hi ha ocasions en les que estic trist, encara que no ploro. Això em passa quan.....

També hi ha coses o situacions que em fan riure....

Hi ha ocasions en les que estic content, encara que no ric. Això em passa quan.....

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 3

BUSCAGLIA, L.(1988*): **La tardor de Freddy, la fulla**.* Barcelona. Urano-Emecé.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Intervenir en una conversa sense sortir del tema.
- Exposar fets i vivència
- Llegir textos breus.
- Distingir la idea global d'un text.
- Elaborar una narració curta.
- Conèixer i utilitzar nou vocabulari.
- Utilitzar amb precisió i correcció el vocabulari específic de les àrees.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps, diferents elements: animals, plantes, persones...
- Identificar elements que componen el paisatge humà.
- Valorar el treball ben fet i ben acabat.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.
- Observar éssers vius, fets i fenòmens senzills.
- Descriure oralment éssers vius, fets i fenòmens observats.
- Mostrar interès per conèixer la realitat que ens envolta.
- Tenir interès per la recollida de dades.

Àrea de educació artística. Música
- Respectar i participar en el treball col·lectiu.
- Escoltar música enregistrada.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Representar formes com a mitjà de comunicació.
- Utilitzar el llenguatge plàstic com a vehicle de comunicació.
- Mostrar interès per les produccions plàstiques creatives.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Participació en converses.
- Ampliació del lèxic
- Producció d'una narració breu.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Descripció de fenòmens observats.
- Recollida d'informació a través de la informació directa o indirecta.
- Selecció d'informació a partir d'audio-visuals.

Àrea d'educació artística. Música
- Audicions.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Representació de formes com a mitjà de comunicació.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- La llengua escrita com a vehicle de comunicació i font d'informació.
- Contingut semàntic de les paraules conegudes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Processos de canvi i transformació del propi cos.
- Elements que componen el paisatge humanitzat: pobles, ciutats, cementiris...
- Costums, festes, refranys... relacionats amb les tradicions locals.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.
- Les estacions de l'any.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- El llenguatge plàstic com a vehicle de comunicació

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per l'escriptura correcta.
- Gust per la feina ben feta i acabada.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Interès per l'observació de fets i fenòmens senzills.
- Esforç per a l'expressió verbal precisa de les observacions realitzades.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.
- Desig de saber i satisfer la curiositat.

Àrea d'educació artística. Música
- Audició atenta.
- Atenció, interès, participació i respecte en l'audició.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Interès per les produccions plàstiques creatives.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

BUSCAGLIA, L.(1988*): **La tardor de Freddy, la fulla***. Barcelona. Urano-Emecé.
"Dedicada a tots els nens que alguna vegada han patit una pèrdua definitiva i a tots els adults que no han pogut trobar una manera d'explicar-la".

Resum del llibre:
El llibre fa un repàs per la vida d'una fulla al llarg de les estacions de l'any. L'argument és aquest: Una conversa entre dues fulles d'un arbre.
La fulla més experimentada diu a la jove:
- Oi que no has tingut por dels canvis que has anat patint al llarg de l'any? Primavera, estiu, tardor, hivern. Per què hauries de tenir por ara, en el moment d'abandonar l'arbre i caure a terra?. Tenir una finalitat, és una raó per existir.
La fulla ha format part de l'arbre fort i ferm, n'està orgullosa.
El conte planteja la continuïtat de la vida en el moment que la fulla passa a formar part de l'humus de la terra.

Orientacions didàctiques per l'educador:
Es proposen unes preguntes que fan referència al text, per comprovar-ne la comprensió i algunes d'elles toquen continguts de l'àrea de coneixement del medi natural.

És important transmetre als alumnes la diferència que hi ha entre els arbres de fulla perenne i els de fulla caduca. Molts d'ells pensen que els arbres de fulla perenne no renoven mai la fulla. No és pas així, ho van fent de mica en mica. Un exemple útil i clar és fer el símil amb els nostres cabells, ens van caient al llarg de tot l'any i els anem renovant, però no quedem "pelats" en una determinada estació meteorològica.

Dins de l'activitat 1, cal entendre el significat d'una dita i la memorització d'un poema. És imprescindible que el mestre en parli abans que els alumnes es posin a la feina, especialment del poema, perquè el vocabulari potser no està a la bast de tots els nens.
En el poema, l'expressió: "aquests ceps que semblen morts", pot donar ocasió de parlar de l'estat de vida latent o de la hivernació. Per alumnes de CI la hivernació dels ossos pot ser un bon referent, dormen mentre les condicions de vida no són favorables. Una vegada hagin entès i memoritzat el poema, es pot dictar per fer incidència en l'ortografia.

La darrera proposta de l'activitat 1, diu als alumnes que escriguin un text. La idea de fons és fer-los adonar del valor de la vida de l'altre (la guineu pot viure gràcies a que ha pogut caçar al gaig) és a dir, la mort d'uns ajuda a viure a uns altres. Aquest fet està lligat a les cadenes alimentàries, dins l'àrea de Coneixement del Medi Natural. Aquest concepte queda complementat en l'activitat fora de l'aula.

L'activitat per a fer fora de l'aula és visitar un bosc a la tardor. Seria interessant que abans de fer la sortida es passés als alumnes un seguit de diapositives o un vídeo d'un bosc a la tardor. Aquesta activitat prèvia els motivaria i faria que en poguessin treure un millor rendiment de la sortida.

El tutor pot proposar a l'especialista de música de fer una audició de "Les quatre estacions" de Vivaldi.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Respon aquestes preguntes. Abans de fer-ho pensa-hi una estona. Mira de fer bona lletra i si cal, fes punta al llapis.

1. Freddy és la fulla d'un roure. Els roures són arbres de fulla caduca.
Saps què vol dir això?

2. Un arbre de fulla perenne, no perd mai la fulla?
Quan ho fa?

3. A la tardor, la capçada dels arbres de fulla caduca pren uns colors molt bonics: grocs, ocres, vermells... Finalment aquestes fulles cauen i fan una catifa a terra.

Saps què els passa a aquestes fulles? Explica-ho.

4. Fes un dibuix d'un bosc de fulla caduca a la tardor. Recorda que són arbres de fulla caduca: el roure, el faig, el pollancre, el castanyer...

5. Si tu fossis en Freddy, que et sembla que pensaries quan estiguessis a punt de caure a terra?

6. La tardor és l'estació de l'any que inclou els mesos de: setembre, octubre, novembre i desembre. Hi ha una dita de l'octubre que diu:

"Quan l'octubre està finit,
mor la mosca i el mosquit."

Quin és el significat d'aquesta dita?

Una altra dita de l'estiu diu:

"A l'estiu, tota cuca viu"

Quin és el seu significat?

7. Pensa i endevina:

Una cosa cosa
que és dolça i amarga,
que com més s'escurça
més s'allarga?

8. Llegeix i memoritza aquest poema:

Hivern
Aquests camps sense una planta
aquests ceps que semblen morts,
seran blat, per primavera,
seran vi, per la tardor.

Ferran Agulló

9. Continua aquesta història:

"Un dia, anava passejant pel bosc. De cop i volta vaig veure a terra tot de plomes de gaig. Vaig pensar que potser una guineu se l'havia menjat i ... "

Recorda que cal escriure amb cura, fes bona lletra, escriu el títol de manera que quedi diferenciat del text, respecta els marges del full i l'interlineat.

ACTIVITAT 2

Activitat prèvia abans de fer la sortida fora de l'escola:

Passar un seguit de diapositives del bosc en les diferents estacions de l'any. Això permetrà parlar de:

- El naixement i la mort.
- La finalitat de la vida.
- El valor de la vida de l'altre: la mort d'uns, ajuda a viure a uns altres.

Activitats fora de l'aula:

ACTIVITAT 1

Visitar un bosc a la tardor. Un bon lloc podria ser la Fageda d'en Jordà, prop d'Olot, al Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, que depèn del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya. Informació a:

"Serveis de guies del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa"
Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient.
Casal dels Volcans
Avda. de Santa Coloma, s/n. 17800 Olot
Tel.: 972 26 62 02, 972 26 60 12
La web del Parc Natural és:
http://www.gencat.es/mediamb/pnzvg/pnzvg.htm

Una altra possibilitat és visitar el Parc Natural de Montseny, que depèn de la Diputació de Barcelona.
Al centre d'informació del parc, a santa Fe del Montseny, es fa la projecció d'un multivisió sobre el Parc Natural al llarg de les quatre estacions de l'any. És una proposta molt adequada per l'alumnat de CI perquè la informació és visual, no cal seguir el fil d'una explicació, que

per a nens d'aquestes edats podria fer-se pesada. Ofereix una panoràmica molt completa sobre la vida al bosc al llarg de tot l'any.

Per a més informació:

Diputació de Barcelona. Tel.: 93 402 22 22
Servei de Parcs Naturals. Tel.: 93 402 24 8
http:/www.diba.es

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 4

DE PAOLA, T. (1994): ***L'àvia de dalt, l'àvia de baix.*** Barcelona. Cruïlla

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Respectar el torn de paraules, les idees i intervencions dels altres.
- Intervenir en una conversa sense sortir del tema.
- Exposar fets i vivències.
- Distingir la idea global d'un text.
- Interessar-se per dialogar sobre fets quotidians.
- Adquirir l'hàbit de discutir i debatre en clima de diàleg.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps les persones.
- Recollir dades sobre records personals referits a la pròpia vida.
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Representar formes com a mitjà de comunicació.
- Utilitzar el llenguatge plàstic com a vehicle de comunicació.
- Mostrar interès per les produccions plàstiques creatives.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Participació en converses.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Representació de formes com a mitjà de comunicació.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Registres d'ús adequats a situacions comunicatives quotidianes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Processos de canvi i transformació del propi cos.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural

- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- El llenguatge plàstic com a vehicle de comunicació

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Atenció a les intervencions orals dels altres.
- Interès per fer-se entendre.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Desig de saber i satisfer la curiositat.
- Interès per l'observació de fets i fenòmens senzills.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Interès per les produccions plàstiques creatives.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

DE PAOLA, T. (1994): ***L'àvia de dalt, l'àvia de baix.*** Barcelona. Cruïlla

Resum del conte:
Un nen té una àvia i una besàvia. Viuen en una casa que té planta baixa i pis. La besàvia té la seva habitació al pis de dalt, per això el nen l'anomena l'àvia de dalt. L'àvia fa vida al pis de baix, on hi ha la cuina. Quan la besàvia cau malalta, no es mou del pis de dalt i l'àvia en té cura. Quan la besàvia es mor, el nen es fa un seguit de preguntes sobre el tema. Al cap del temps, quan en Pau és més gran, es mor l'àvia de baix. Aleshores ell pensa que totes dues són àvies de dalt, imaginant-se que són dos estels.

Orientacions didàctiques per l'educador:
El conte és senzill. Es farà una lectura col·lectiva i després es convidarà als nens a participar amb les seves vivències personals.
És adequat parlar dels avis i les àvies, veure quants en té cada nen i quants n'hauria de tenir (en cas que cap d'ells hagués mor, de la vellesa, del què implica fer-se vell i de quan important és fer companyia als avis.
La pregunta que fa el protagonista del llibre és adequada per parlar del què vol dir la mort.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Per fer participar als alumnes en la conversa col·lectiva, es poden fer preguntes com:

1. Quants avis tens?
I àvies?

2. Com són els teus avis?

3. Segur que a ells els agrada que aneu a casa seva.

Què és el que més us agrada fer amb els avis?

4. L'àvia deu saber cuinar molt bé.

Quin és el plat cuinat per l'àvia que més t'agrada?

5. Quan vas a casa els avis i et quedes a dormir, on dorms?

6. Quan fa temps que els avis no us han vist, què us diuen? Segurament coses com:

- Com heu crescut! -
- -

7. Si vosaltres esteu a gust amb els avis, penseu que ells també s'hi troben bé amb vosaltres? Per què?

8. En el conte que hem llegit, l'àvia de dalt es mor. Això vol dir que el nen no la veurà més.

Què et sembla que pensaries tu si no poguessis veure més al teu avi o la teva àvia?

Pot se això ja t'ha passat. Com et vas sentir?

ACTIVITAT 2

Fes un dibuix dels teus avis.

Abans de començar recorda com són: el color dels seus cabells, dels seus ulls, si porten ulleres, si són alts o baixos, grassos o prims, si porten bastó ... Dibuixa'ls fent alguna cosa que els agradi.
Tingues cura, no vulguis anar ràpid.
Quan acabis, a sota al dibuix escriu una característica bona de cada un d'ells.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 5

WILHELM,H. (1985): ***Jo sempre t'estimaré.*** Barcelona. Joventut

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Respectar el torn de paraules, les idees i intervencions dels altres.
- Intervenir en una conversa sense sortir del tema.
- Exposar fets i vivències.
- Autoreflexionar sobre els propis comportaments.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Comparar diverses experiències viscudes.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Representar formes com a mitjà de comunicació.
- Utilitzar el llenguatge plàstic com a vehicle de comunicació.
- Mostrar interès per les produccions plàstiques creatives

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Producció de textos de tipologia diversa.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- Representació de formes com a mitjà de comunicació

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Registres d'ús adequats a situacions comunicatives quotidianes.
- La llengua escrita com a vehicle de comunicació.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

Àrea d'educació artística. Visual i plàstica
- El llenguatge plàstic com a vehicle de comunicació

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per l'escriptura com a font de plaer.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.

Àrea d'Educació artística. Visual i Plàstica
- Interès per les produccions plàstiques creatives.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

WILHELM,H. (1985): ***Jo sempre t'estimaré.*** Barcelona. Joventut

Resum del conte:
Un nen té una gossa que es diu Elfi. Els pares i els germans del nen s'estimaven la gossa, però mai no li deien, pensaven que ella ja ho sabia. El nen veu que Elfi s'està fent vella: no pot pujar l'escala, no pot dormir amb ell... Finalment la gossa es mor i ell pensa: "jo li deia: sempre t'estimaré".

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Aquest conte parla de la importància de verbalitzar els afectes. En general, encara que sembli que les altres persones ja se senten estimades, és important que se n'adonin, que en siguin conscients, i si convé cal dir-ho.

Aquest conte també pot servir en el cas de tenir un animal domèstic a l'aula: un hàmster, un ocell, un peix ... Sovint a les aules es té un animal de "companyia" per potenciar la responsabilitat dels alumnes. Això no sempre funciona o millor dit, no funciona igual amb tots els alumnes. Acostuma a passar que uns quants en tenen molta cura i altres se'n desentenen força. Ara bé, quan arriba el dia en que en entrar a l'aula l'animal és mor, tots se senten malament, els fa pena, els sap greu ... Si a l'aula hi ha un animal d'aquest tipus, a partir del conte, es pot reflexionar sobre què passaria si un dia, en arribar a l'escola, fos mor. Això ajudarà a valorar l'animal, a tenir-ne cura (no només de la seva higiene i la seva alimentació) i estar pendents del que fa o deixa de fer. Quan sigui mor tot això ja no es podrà fer, de la mateixa manera que els pares i germans de l'Elfi no li deien mai a la gossa que se l'estimaven.

És possible extrapolar l'experiència amb les persones.
Diem als pares, germans, avis, que els estimem? I als amics, els diem que estem contents de tenir-los com amics?.
Tot plegat ens pot ajudar a valorar el que es té i a veure que és important explicitar-ho verbalment.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Aquesta activitat pot ajudar a fer conscients als alumnes d'aquelles qualitats d'ells mateixos que potser no valoren prou o que fins i tot desconeixen.

Cada alumne té un full i hi escriu a dalt de tot i centrat, el seu nom amb lletres majúscules. A sota del seu nom, cal escriure:

"Una de les coses que més m'agrada de tu és...".

Caldrà passar el full al company del costat que, després de llegir el nom a qui pertany i d'escriure una de les coses que més li agrada d'ell o ella, el passarà a un altre company, i així amb tots els alumnes fins que el full retorna al seu propietari. Després cada nen llegeix el seu full i se'l guarda. Aquesta activitat, si per escrit és complicada de fer, es pot fer oralment.

ACTIVITAT 2

Fes un dibuix del teu pare i la teva mare.

Una vegada hagis acabat, pensa què és el que més t'agrada d'ells, de la seva manera de ser i de fer. Ho pots escriure a sota el dibuix o en un altre full.

Quan arribis avui a casa i els vegis, els pots explicar el que has fet a l'escola i els pots dir algunes de les coses que t'agraden d'ells. Veuràs que estaran molt contents.

ACTIVITAT 3

Fes un dibuix del teu millor amic o amiga.

Després pensa què és el que més t'agrada de la seva manera de ser o de fer i ho escrius a sota el dibuix o en un altre full.

Després li pots regalar el full, estarà molt satisfet.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 6

RODA I., SOLÉ C. I ESPLUGA M. (1997): ***L'armari de l'àvia.*** Barcelona. ING Edicions

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Llegir textos i contes breus.
- Distingir la idea global d'un text.
- Elaborar una narració.
- Autoreflexionar sobre els propis comportaments.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps les persones.
- Recollir dades sobre records personals referits a la pròpia vida.
- Comparar diverses experiències viscudes.
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Mostrar interès per conèixer la realitat que ens envolta.
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.

Àrea d'educació artística. Música
- Aprendre les cançons de memòria.
- Cantar cançons.
- Respectar i participar en el treball col·lectiu.
- Escoltar música en directe i enregistrada.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Participació en converses.
- Lectura d'una narració.
- Producció de textos de tipologia diversa.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.
- Identificació de situacions de canvi, el pas del temps: creixement, envelliment, transformació...

Àrea d'educació artística. Música
- Memorització de cançons.
- Audicions.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Registres d'ús adequats a situacions comunicatives quotidianes.
- La llengua escrita com a vehicle de comunicació i font d'informació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Processos de canvi i transformació del cos.
- Elements que componen el paisatge humanitzat.
- Els oficis de l'entorn quotidià.
- Costums, festes, refranys... relacionats amb les tradicions locals.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per l'escriptura correcta.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Desig de saber i satisfer la curiositat..
- Interès per l'observació de fets i fenòmens senzills.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.

Àrea d'educació artística. Música
- Audició atenta.
- Atenció, interès, participació i respecte en el cant.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

RODA I., SOLÉ C. I ESPLUGA M. (1997): ***L'armari de l'àvia.*** Barcelona. ING Edicions

Resum del conte:
El conte fa un paral·lelisme entre la mort de l'àvia i la mort de l'arbre de l'hort, dels peixos de la peixera, del cavall, del gos... "L'àvia ja no hi és, ja ha fet el seu camí".
Una manera de poder estar amb l'àvia és a través dels records. Tot recordant-la la nena s'alegra d'haver pogut estimar i compartir: dubtes, berenars, amics, somnis, mals de panxa, contes...

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Al final del llibre l'autor es fa aquestes preguntes, que es poden utilitzar per parlar-ne amb els alumnes: *"Quan l'infant viu de prop el fenomen de la mort: com el viu? en parla? té amb qui parlar dels seus dubtes o temors? I, si ho fa, troba actituds obertes? Podem buscar camins que ens ajudin a tractar amb els infants la mort de cara, amb naturalitat i tendresa? A mesura que tractem aquest tema amb els nens, de manera senzilla, planera i sense pressa, parlarem amb ells de la vida i de la importància de viure-la".*

L'activitat 1 té per objectiu la comprensió del text.
A l'activitat 3 els alumnes han de fer el seu arbre genealògic. L'arbre arribarà fins la generació dels avis o la dels besavis, segons les possibilitats que tinguin els nens de portar les fotos.

Quan a l'activitat fora de l'aula, es proposa anar a visitar un casal d'avis. Una bona ocasió per fer-ho és pels voltants de Nadal. Cal posar-se en contacte amb el Centre Cívic del barri i parlar amb la persona que s'encarrega de la gent gran. Una bona manera de fer la visita és organitzar una cantada de nadales, amb la col·laboració de l'especialista de música. Abans de visitar el casal, els alumnes poden fer arribar una felicitació de Nadal al avis o bé fer un pessebre a l'àrea de plàstica, per portar-lo com obsequi quan vagin a visitar-los.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

1. Qui és l'autor d'aquest conte?

I l'il·lustrador?

2. Has entès el "viatge" que fa la nena per anar a buscar a l'àvia?

Penses que és un viatge de veritat, o bé és un somni?

Per què t'ho sembla?

3. Quina "feina" fan els amics de la nena?

4. Quins records té la nena de l'àvia?

5. Tu, on penses que és ara l'àvia del conte?

Com t'imagines aquest lloc?

ACTIVITAT 2

En el conte, les fotografies li serveixen a la nena per recordar a l'àvia i els moments que havia passat amb ella. Segur que de tant en tant a casa, mireu fotografies.

T'agrada mirar fotografies d'algunes persones que no tens a prop? Per exemple d'amics de l'estiu, que només els veus per vacances, o d'uns avis que viuen en un poble lluny de casa teva o fins i tot d'uns cosins que viuen a un altre país i només els veus de tant en tant.

Què penses o què sents quan les mires?

ACTIVITAT 3

Ara faràs el teu arbre genealògic fent servir fotografies.

Saps què és un arbre genealògic? Doncs és un dibuix d'un arbre on a les seves branques hi ha la fotografia de les persones que formen una família.

Per fer el teu arbre necessitaràs les fotografies d'algunes persones de la teva família. A casa pots demanar fotos de: els avis materns (és a dir els pares de la teva mare), els avis paterns (els pares del teu pare), la mare, el pare, els teus germans i una de teva.

Escriu el nom a sota de cada fotografia, després d'enganxar-les d'aquesta manera:

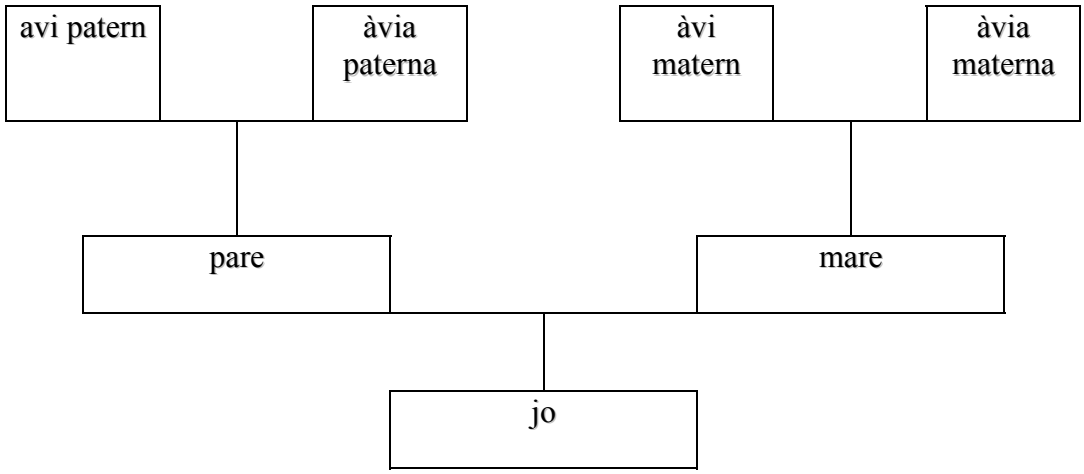

Activitats fora de l'aula:

ACTIVITAT 1

Visita a una llar d'avis.
En el cas d'una ciutat, cal posar-se en contacte amb el Centre Cívic i que facilitarà la informació sobre alguna llar d'avis del barri. Si hi ha algun pare o mare de l'escola que treballa en una llar d'avis la visita es pot fer en aquesta llar. En cas de ser així, serà més fàcil establir el contacte i fer una bona coordinació de l'activitat. Després d'una trobada prèvia amb la persona responsable del Casal i amb la seva aprovació, cal posar-se d'acord en la data i els detalls. Una bona manera de preparar l'activitat és que els alumnes facin un mural on hi enganxin les seves fotografies i un petit escrit que els definís. El mural es farà arribar al casal uns dies abans d'anar-hi i d'aquesta manera els avis i àvies ja coneixeran una mica els nens quan els vagin a veure.
Amb l'especialista de música es prepararan les nadales i els instruments.
El dia de la visita es poden fer algunes fotografies dels nens i els avis junts. És un bon record, tant pel avis com pels nens.

L'endemà de la visita, es farà una activitat de síntesi, per tancar el procés.
Aquí hi ha una proposta:

Continua aquest text: "Quan vam anar al Casal d'avis....".

Abans de començar, recorda una mica com va anar. Pensa:

- Hi havia molts avis i àvies?
- Què vas pensar quan els vas veure?
- Et va agradar cantar les nadales amb ells?
- I a ells, creus que els va fer il·lusió que els anéssiu a visitar per cantar plegats?

Per què t'ho sembla?

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 7

KEIZABURO, T. (1992): ***El cel del cigne.*** Barcelona. Joventut

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Exposar fets i vivències.
- Llegir textos i contes breus.
- Elaborar diferents tipus de text.
- Conèixer i utilitzar nou vocabulari.
- Autoreflexionar sobre els propis comportaments.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps, diferents elements: animals, plantes, persones...
- Recollir dades sobre records personals referits a la pròpia vida.
- Comparar diverses experiències viscudes.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Mostrar interès per conèixer la realitat que ens envolta.
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.
- Conèixer i aplicar els mitjans que l'home té a la seva disposició actualment per obtenir i mantenir la salut, per mitjà d'una alimentació saludable.
- Adquirir uns hàbits i estils de vida saludables adequats a l'entorn on es viu.
- Prendre consciència de la influència dels costums en la salut: alimentació, ritme de vida, descans, esport...

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Participació en converses.
- Producció de textos.
- Lectura de textos breus.
- Ampliació de lèxic.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- La llengua escrita com a vehicle de comunicació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Processos de canvi i transformació del propi cos.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per la lectura com a font de plaer.
- Gust per l'escriptura correcta.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Desig de saber i satisfer la curiositat..

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Esforç per a l'expressió verbal precisa.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.
- Valoració positiva del gust per una alimentació variada.
- Cura del propi cos i de l'aspecte personal.
- Valoració positiva del propi esforç.
- Interès per les relacions socials i la convivència.
- Consciència de la influència dels costums en la salut.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

KEIZABURO, T. (1992): ***El cel del cigne.*** Barcelona. Joventut

Resum del conte:
En una família de cignes, un dels seus membres està malalt. La família marxa en migració, deixant al cigne malalt tot sol. L'endemà, però tornen per fer companyia al cigne malalt, que mor acompanyat pel seus. Aleshores els altres poden marxar de forma definitiva i en pau.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Aquest conte és adequat per a parlar de la importància de morir acompanyat. Si es considera que parlar d'això és massa "dur" per alumnes de CI, es pot parlar sobre quant es valora la companyia de les persones que s'estimen quan s'està malalt o no s'està massa bé. D'aquesta manera es pot tractar el tema de la salut física i la salut emocional.

És interessant parlar dels principis d'una vida sana:

- Menjar de tot.
- Dormir les hores adequades.
- Fer esport.
- Tenir cura de la higiene personal.
- Estar en companyia de la família.
- Fer coses que ens agraden amb els amics.

Està clar que quan es diu "menjar de tot" es fa referència a un alimentació variada. Ara bé, l'alumnat poden interpretar que és possible menjar un munt de coses que no són pas sanes, per exemple les llaminadures.
En el cas de "fer coses que ens agraden amb els amics", també pot ser una afirmació conflictiva segons la interpretació que se'n faci.
Cal doncs que el mestre clarifiqui cada un d'aquests principis generals.

Segur que tots els nens tenen alguna anècdota per explicar pensant en alguna ocasió en la que han hagut d'estar al llit. És positiu oferir-los l'oportunitat de reflexionar sobre quan necessària és la companyia. En parlar del conte, els alumnes poden plantejar aquesta qüestió:

Per què els cignes marxen primer i després tornen per estar amb el cigne malalt?

Aquesta pregunta porta a respondre que de vegades, cal canviar d'opinió. En un primer moment la família de cignes dóna prioritat a la migració amb altres cignes. Després s'adonen que el seu lloc és al costat del cigne malalt, per acompanyar-lo en els darrers moments. Ja hi haurà temps per fer la migració, mentre que ja no hi haurà temps per acomiadar-se del cigne malalt: cal fer-ho en aquell moment.

Cal distingir entre allò que és urgent i allò que és important en cada moment.

En el conte, era urgent marxar, però el més important era ser al costat del cigne malalt. Sembla una reflexió massa profunda per alumnes de CI, però es pot posar algun exemple proper: és urgent berenar quan se surt de l'escola, però potser hi haurà algun dia que serà important tenir cura d'algú que s'ha fet mal o anar a veure un company que està malalt.
Quan arribem a casa al vespre, és urgent sopar, però és important saludar a la mare o al pare, a qui potser no hem vist en tot el dia.

Per diferenciar entre allò que és urgent i allò que és important, aquí hi ha una vinyeta de la Mafalda, que ho té molt clar. Aquesta vinyeta està pensada pel mestre, l'alumnat de CI no podran interpretar el seu contingut.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Segur que has estat malalt en alguna ocasió. Has quedat una mica aixafat, sense massa gana i sense poder sortir de casa alguns dies. Pensa en aquella ocasió i respon a aquestes preguntes.

Si us plau, fes-ho posant atenció en les respostes i escriu tenint cura de la presentació.

1. Què recordes de la darrera vegada que vas estar malalt?

2. Què pensaves quan estaves malalt?

3. Qui era amb tu a casa quan no podies anar a l'escola?

Aquesta persona que tenia cura de tu, potser et feia el dinar, et feia el llit, potser t'explicava alguna història o algun conte...

Què et sembla que haguessis fet sense ella? Com t'hauries sentit?

4. Per què et sembla que és important que algú et faci companyia quan no et trobes bé?

5. Alguna vegada has fet companyia a algú que estava malalt, un germà, un avi, un amic?

Què en recordes d'aquella ocasió?

6. Sovint, quan ens trobem bé, no hi donem importància, gairebé ni ens adonem que estem sans. És quan ens posem malalts que recordem que bé que estàvem quan no teníem cap malaltia. En general, només pensem en la salut quan la perdem, és a dir, quan ens posem malalts.
Hi ha una dita que diu: "Només valorem el que tenim quan ho perdem". Així doncs, només valorem la salut quan la perdem.

Pensa algunes coses bàsiques per conservar la salut:

- Menjar de tot. -

- -

7. Escriu un text que comenci així:

“Un dia, quan estava malalt...”

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 8

COLE, B. (1996): ***Estirar la pota o com envellim*.** Barcelona. Destino

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Llegir textos i contes breus.
- Distingir la idea global d'un text.
- Conèixer i utilitzar nou vocabulari.
- Autoreflexionar sobre els propis comportaments.
- Adquirir l'hàbit de discutir i debatre en clima de diàleg.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps, diferents elements: animals, plantes, persones...
- Identificar elements que componen el paisatge humà.
- Valorar el treball ben fet i acabat.
- Mostrar interès per conèixer la realitat que ens envolta.
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Ampliació del lèxic
- Lectura de textos breu

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- La llengua escrita com a vehicle de comunicació i font d'informació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Processos de canvi i transformació del propi cos.
- Elements que componen el paisatge humanitzat: pobles, ciutats, cementiris...
- Els oficis de l'entorn quotidià.
- Costums, festes, refranys... relacionats amb les tradicions locals.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per la lectura com a font de plaer i vehicle d'informació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Desig de saber i satisfer la curiositat..
- Interès per l'observació de fets i fenòmens senzills.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

COLE, B. (1996): ***Estirar la pota o com envellim*.** Barcelona. Destino

Resum del conte:
Uns nens pregunten als seus avis:
- Avi, àvia, per què sou tan arrugats i tan calbs?
- Perquè som vells, però també hem sigut petits!
Els avis expliquen als nens la història de la seva vida, d'una forma senzilla.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
El conte dóna una imatge una mica peculiar de la vellesa. És una visió que segons com pot semblar grotesca, però en tot cas és una forma més de veure l'envelliment i també està bé que l'alumnat la conegui.

L'activitat 1 fa una proposta de comprensió del text, perquè el contingut pot ser una mica confós. La "transformació" que els avis expliquen al nets, és un xic peculiar i a través de les respostes dels alumnes es pot valorar si han entès prou bé el conte.

A l'activitat 2, partint de la lectura d'un petit conte, es pretén que els alumnes reflexionin sobre el pas del temps i el sentit que té aquest. En el conte apareixen idees sobre: el sentit del temps, el valor del diner, l'estil de vida, tot fent una comparació entre l'època en la que l'àvia era jove i el moment actual. Es comentarà amb els alumnes aquestes frases:

- "El temps passava més a poc a poc": de fet el temps sempre "passa" igual, però el ritme de vida era més tranquil, es feien menys coses i potser més ben fetes i sembla que es gaudia més de cada instant. Ara sovint es té la sensació que les coses passen i gairebé no en s'és conscients. Són estils de vida diferents. Es pot comparar l'estil de vida del poble i l'estil de vida de la ciutat.

- "No ens faltava de res però tampoc llençàvem els diners per la finestra": cal donar valor a les coses. Sovint els nens de la nostra societat tenen tantes coses i les tenen tan a la bast, que no els donen prou valor. L'àvia explica que abans, tot i que no els faltava res (que no vol dir el mateix que tenir de tot) calia tenir cura de les despeses, de no fer un mal us dels diners, que costaven molt de guanyar.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Llegeix atentament aquestes preguntes i respon.

1. T'ha agradat el conte?
Per què?

2. Què t'han semblat les il·lustracions?

Saps qui les ha fet?

3. Aquest avis expliquen als seus nets què feien quan eren petits.

Què et sembla que feien els teus avis quan eren petits?

4. Al final del conte, els avis diuen als nets que en morir-se es "transformaran" en alguna altra cosa.
Què et sembla que vol dir això?

ACTIVITAT 2

Llegeix aquest conte: "L'àvia"

"Abans d'anar a dormir, l'àvia ens ve a fer un petó a la Joana i a mi. Aleshores, de vegades li demanem:
- Àvia, àvia! Explica'ns un conte.
Però aquesta nit la Joana li ha dit:
- Àvia, explica'ns què feies quan eres petita.
- Si àvia! A què jugàveu?- he dit.
- Ui, fillets meus! D'això ja fa molts anys. El temps passava més a poc a poc, la gent no sabia què eren les presses. Com sabeu, jo vaig néixer a pagès, i a casa mai no ens havia faltat res, però tampoc llençàvem els diners per la finestra.
La meva mare anava a buscar l'aigua a la font, no com ara, que teniu les aixetes i podeu beure tant com vulgueu. Quan jo vaig néixer, va venir la llevadora a casa, no com vosaltres, que vau néixer a la clínica; si algú tenia mal d'estómac, el millor remei era una bona cullerada d'oli de fetge de bacallà.
Cada família de pagès tenia un forn a casa on fèiem el pa una vegada a la setmana. Ara vosaltres aneu a comprar el pa al forn de la cantonada, però us ben dic que no té aquell gust del pa cuit amb llenya. Per divertir-nos jugàvem a fet i amagar, i de més grans anàvem a Festa Major al poble o a l'aplec de Sant Roc, on rèiem tots junts i ballàvem sardanes després de dinar.
A les llargues nits d'hivern, el meu avi ens explicava rondalles i contarelles a la vora del foc, mentre menjàvem pa torrat ben ensucrat amb oli i sal. Encara sento l'olor de les torrades i el cruixit de la llenya en cremar.
Estimadets meus, encara recordo la gebrada que em mullava les espardenyes i l'olor de l'herba al paller, sento els crits dels segadors cridant: "Garba!", i el cloqueig de les gallines. Aquells temps no eren ni millors ni pitjors que ara...
Ha callat un moment que m'ha semblat cent anys i al final ha dit:
- Bé, i ara a dormir! Bona nit.
Ens ha estirat els llençols, ens ha fet un petó i ha sortit en silenci.
Aquesta nit l'àvia ha tornat a ser petita durant una estoneta: en això pensava mentre m'adormia."

Joan Portell

Ara que ja has llegit el conte de “L’àvia”, llegeix aquestes preguntes i subratlla la resposta correcta. Fes servir el regle.

1. On va néixer l’àvia?

- En un hospital.
- Sota una col.
- A la casa de pagès.

2. Què vol dir llençar els diners per la finestra?

- Ser més pobre que un rata.
- Gastar molts diners.
- Vendre una cosa a bon preu.

3. Qui és la llevadora?

- Una dona que es lleva molt aviat.
- Una dona que ajuda a néixer els nens.
- Una dona que renta.

4. Què vol dir el crit dels segadors cridant. “Garba!”:

- Un feix d’espigues tallades.
- Anem a dinar!
- Agafeu les eines.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 9

UNIVERSAL PICTURES (1995): ***Balto.*** E.U.A.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Respectar el torn de paraules, les idees i intervencions dels altres.
- Intervenir en una conversa sense sortir del tema.
- Exposar fets i vivències.
- Conèixer i utilitzar nou vocabulari.
- Autoreflexionar sobre els propis comportaments.
- Col·laborar i participar en converses i diàlegs.
- Comprendre l'argument d'una pel·lícula.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Utilitzar i aplicar diferents nocions relacionades amb el passat, el present i el futur.
- Explicar com canvien, amb el pas del temps, diferents elements: animals, plantes, persones...
- Identificar elements que componen el paisatge humà.
- Mostrar tolerància vers la diversitat d'opinions.
- Mostrar interès per conèixer la realitat que ens envolta.
- Reconèixer que tot procés de canvi implica transcurs de temps.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió del contingut d'una pel·lícula.
- Comprensió de relats i explicacions senzilles.
- Explicació de fets i vivències.
- Participació en converses.
- Ampliació del lèxic
- Lectura de textos breus.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Ús de nocions relacionades amb les categories de passat, present i futur.
- Plantejament de preguntes i problemes relacionats amb fets de la vida quotidiana.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Registres d'ús adequats a situacions comunicatives quotidianes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Processos de canvi i transformació del propi cos.
- Elements que componen el paisatge humanitzat: pobles, ciutats, cementiris...
- Els oficis de l'entorn quotidià.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust per l'escriptura correcta.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Desig de saber i satisfer la curiositat.
- Interès per viure amb actituds de convivència.
- Interès per conèixer la realitat que ens envolta.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

UNIVERSAL PICTURES (1995): ***Balto.*** E.U.A.

Resum de la pel·lícula:
Ens explica la història d'una nena que a l'any 1925 es va posar malalta de diftèria a un petit poble d'Alaska, on es va produir una epidèmia. En aquells anys, les comunicacions eren força precàries i es depenia dels trineus de gossos per a molts transports. En Balto, un gos-llop, aconsegueix fer arribar el medicament al poble, just a temps per a salvar a tots els nens afectats. Està basada en una història real.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Encara que la història es basa en el que explica una de les nenes afectades de diftèria, la pel·lícula té com a base argumental el paper d'en Balto, un gos-llop que tot i estar marginat per altres gossos, és capaç de vèncer a un gos provocador i mentider, l'Stil, tot fent servir joc net i actituds no violentes.

La història no parla pròpiament de la mort, però s'insinua en diverses ocasions. Es pot aprofitar per parlar de les actituds dels diferents personatges i dels valors i contravalors que aquestes generen: l'amistat, la solidaritat, la fidelitat, el descobriment de les pròpies capacitats, la resistència física, l'enveja, la competitivitat mal entesa, els servilisme, la marginació...

De cara als alumnes, es pot fer una activitat individual després de veure la pel·lícula i una vegada cada nen hagi contestat les preguntes, es pot fer una posada en comú, per clarificar algunes idees. Poden llegir les seves respostes per conèixer les diverses opinions i aclarir alguns aspectes i detalls de la pel·lícula que segur que s'escapen a la comprensió d'alguns nens. Per exemple, apareix el fuster construint uns taüts petits, fets expressament per el nens que moriran si no arriba la medicació. Aquesta imatge pot passar desapercebuda per alguns alumnes, però altres hi posaran atenció i demanaran aclariments. Se'ls explica la funció dels taüts, però en cas que no aparegui la pregunta de forma explícita, amb nens de CI no cal entrar en aquests detalls. El fet de posar algú dins una caixa i tancar-la pot confondre als alumnes que encara no han entès què implica realment la mort.

Finalment hi ha una activitat referida als valors i contravalors que apareixen a la pel·lícula. Encara que l'activitat de paper és individual, abans cal parlar-ne amb els alumnes i entendre el significat de cada valor i el seu contravalor. A la vegada és imprescindible adonar-se que els valors generen un seguit actituds positives i els contravalors, actituds negatives.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Després de veure la pel·lícula, respon aquestes preguntes:

1. Un dels gossos de la pel·lícula diu: "què els passarà als nens si el medicament no arriba a temps?".
A tu què et sembla que els pot passar?

2. L'oca amiga d'en Balto, quan aquest marxa a buscar el trineu, li diu: "Et moriràs com un gos. Amb aquest fred aniràs a buscar un gos que no t'agrada per portar un medicament a un poble que no et vol".

Què vol dir l'oca amb aquestes frases?

3. Quina opinió en tens d'en Balto i de l'Stil?

4. Quan en Balto arriba amb el medicament, la nena li diu: "Si no fos per tu, no seria aquí". Què vol dir això?

ACTIVITAT 2

A la pel·lícula la majoria dels gossos del poble marginen en Balto, el deixen de banda. Ell se sent sol, sort en té de l'oca. Ara bé, quan en Balto és capaç de portar els medicaments pels nens malalts, tots reconeixen la seva vàlua, aleshores tots l'estimen.

Relaciona cada una de les actituds negatives que apareixen a la pel·lícula amb les seves actituds contràries, és a dir, positives

Enveja	Perdó
Mentida	Fidelitat
Marginació	Estimació
Rancúnia	Solidaritat
Egoisme	Sinceritat
Traïció	Acollida

2.6.2. UNITATS DE PROGRAMACIÓ PER ELS ALUMNES DE CICLE MITJÀ D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

2.6.2. UNITATS DE PROGRAMACIÓ PER ELS ALUMNES DE CICLE MITJÀ D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 1: ***MÉS ENLLÀ DEL NÚVOL BLANC***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 2: ***S'HA MORT L'AVI***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 3: ***LA MARE INVISIBLE***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 4: ***EN VEU ALTA***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 5: ***CADA TIGRE TÉ UNA JUNGLA***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 6: ***CAMPANADES A MORTS***
CANÇÓ DEL CAMPANER DE TAÜLL

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 7: ***HÈRCULES***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 1

SALES, F. I RAMOS, MT. (1991): ***Més enllà del núvol blanc***. Barcelona. Edelvives

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats, explicacions i argumentacions senzilles.
- Utilitzar la lectura com a font d'informació.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.
- Autoreflexionar sobre les pròpies opinions.
- Utilitzar amb correcció i precisió el vocabulari específic de les àrees.
- Conèixer endevinalles.
- Habituar-se a l'ús del diccionari.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Situar determinades accions en el passat, el present i el futur.
- Distingir les principals característiques de diferents tipus de paisatges humanitzats: la ciutat i el poble.
- Valorar el treball ben fet i acabat.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Reflectir, per escrit, les observacions realitzades.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Conèixer canvis que es produeixen en alguns éssers vius al llarg de l'any.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats.
- Exposició ordenada de temes.
- Producció de textos: descripció i narració.
- Jocs lingüístics.
- Ús del diccionari.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Utilització de fonts senzilles d'informació.
- Producció verbal d'idees, observacions i experiències.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- La narració.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.
- L'organització de la vida social.
- Endevinalles.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.
- Creixement i desenvolupament del xiprer.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Habituació a l'ús del diccionari.
- Gust d'escriure amb correcció.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Interès i esforç en la realització del treball sobre la realitat que ens envolta.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

SALES, F. I RAMOS, MT. (1991): ***Més enllà del núvol blanc***. Barcelona. Col·lecció Ala Delta. Edelvives.

Resum del llibre:
En Miquel està trist perquè el seu avi s'ha mort. Ell se l'estimava molt i recorda la seva cara, la seva veu, les seves històries... Li ve al cap una pregunta important: "On és ara l'avi?".
El llibre planteja un fet proper com és la mort d'un avi, mirant de donar resposta a tots els interrogants que el nen es planteja i acceptant que hi ha preguntes sense un resposta única.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Aquesta activitat pretén una bona comprensió dels llibre i proposa algunes preguntes, unes més tancades i altres més obertes.
En parlar dels cementiris el mestre pot aprofitar l'ocasió per explicar algunes coses del xiprer, l'arbre que sempre es troba als cementiris. D'aquesta manera es poden repassar alguns continguts de l'àrea de coneixement del medi natural i social.
Els alumnes poden "investigar" quin significat/simbologia tenen els xiprers dels cementiris: poden consultar el diccionari, mirar si a la biblioteca de l'escola o del barri hi ha algun llibre que expliqui la simbologia d'arbres i plantes, demanar a casa seva si tenen alguna informació sobre el tema. Es proposa la lectura d'un poema de Gloria Fuertes que parla del xiprer.
S'adjunta una mica d'informació orientativa.

El xiprer (*Cupressus sempervirens)*

El xiprer és un arbre de fulla perenne, és a dir que té fulla tot l'any. Ara bé, això no vol pas dir que no la canviï, ho fa de mica en mica, al llarg de totes les estacions i per això no es queda mai "pelat". El seu nom en llatí (tots els éssers vius tenen un nom en llatí, d'aquesta manera tots els biòlegs, siguin d'on siguin, es poden entendre i saben que estan parlant del mateix ésser viu) "*sempervirens",* indica que sempre és viu, que té una esperança de vida molt llarga. No és originari del nostre país, ve de l'Orient. Quan es troba plantat en un lloc dóna al paisatge una nota greu i tenebrosa, per la seva llarga ombra. Els bascos l'anomenen "arbre de la nit". Simbòlicament són els arbres de la mort, perquè es planten als cementiris i també simbolitzen la benvinguda, perquè es troben en alguns jardins i entrades de cases senyorials.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Respon aquestes preguntes. Mira de fer-ho sense pressa, pensant abans de respondre. Si ho fas així veuràs com la feina queda més ben feta i acabada i te'n sentiràs molt satisfet.

1. Per què et sembla que els pares d'en Miquel van vestits de negre?

2. Per què en Miquel tenia por de plorar?
I tu, tens por o et fa vergonya plorar en algunes ocasions?
Per què et sembla que et passa això?

3. Has anat alguna vegada a un enterrament?

Que et va semblar?

4. Busca al diccionari la paraula “cementiri”.

Has visitat alguna vegada el cementiri del teu poble o ciutat?
Com explicaries als teus companys que no hi han anat mai, com és aquest lloc.

Resol aquesta endevinalla:

Una casa plena de gent,
toquen i repiquen,
i ningú ho sent.

5. En Miquel sap que com que el seu avi s’ha mort, no el veurà mai més. Aleshores es pregunta: “On és l’avi?”.
Si t’ho preguntés a tu, què li diries?

ACTIVITAT 2

1. En els cementiris hi ha un arbre molt característic. Quin és?
En cas que no ho sàpigues, trobaràs el seu nom dins d’aquesta sopa de lletres.

SOPA DE LLETRES

N	I	U	T	R	A
X	I	P	R	E	R
H	P	E	C	B	L
Q	Z	O	A	T	G

2. Ara ja saps de quin arbre es tracta. Mira de trobar-ne alguna fotografia o d’observar-ne algun al natural i fes-ne un dibuix.

3. El nom en llatí d’aquest arbre és *Cupressus sempervirens*.

Què et sembla que vol dir la paraula *sempervirens*?

Penses que té alguna relació amb la caiguda de la seva fulla?
Explica quina pot ser aquesta relació.

Penses que té alguna relació amb els cementiris?
Explica quina pot ser aquesta relació.

4. Ara que ja coneixes millor aquest arbre, fes-ne una descripció per escrit.
Una descripció consisteix en explicar com és alguna cosa amb tots els detalls possibles.

Inventa un petit conte on el protagonista sigui el xiprer d’un cementiri. Per ajudar-te a agafar inspiració, llegeix abans aquest poema:

EL CIPRÉS DEL CEMENTERIO

Yo no soy triste,
es que estoy en un sitio
que nadie viene con sonrisas.
Yo no soy triste,
es que todo el que viene aquí
parece como si le faltara algo.
Yo no soy triste
y si no que lo digan los pájaros,
a ver
¿qué tienen otros árboles que no tenga yo?
Yo no soy triste,
lo que pasa es que todos me miráis con tristeza.

Gloria Fuertes.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 2

DE SAINT MARS, D. (1998): ***S'ha mort l'avi.*** Barcelona. La Galera

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals i escrits.
- Sentir la necessitat de saber escoltar per comprendre.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Elaborar una narració.
- Adquirir l'hàbit de discutir i debatre en clima de diàleg.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Situar determinades accions en el passat, el present i el futur.
- Recordar fets importants de la pròpia vida.
- Valorar el treball ben fet i acabat.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Producció de textos.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Exposició ordenada de temes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens verificables.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- La narració.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- L'organització de la vida social.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Predisposició activa davant les produccions orals i escrites.
- Gust d'escriure amb correcció.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Valoració de l'amistat.
- Interès i esforç en la realització del treball sobre la realitat que ens envolta.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

DE SAINT MARS, D. (1998): ***S'ha mort l'avi.*** Barcelona. La Galera

Resum del llibre:
La mare notifica a dos germans que s'ha mort l'avi. El llibre recull les reaccions dels nens. No saben si anar o no a l'enterrament: decideixen anar-hi i això permet fer una trobada familiar que s'aprofita per recordar a l'avi. Els nens plantegen els seus dubtes sobre la mort.
Els autors, al final del llibre, proposen un seguit de preguntes que es poden fer als nens per convidar a xerrar sobre la mort i tot el que representa.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
En el llibre, els nens fan un retret a l'avi quan es mor: "Ens podria haver avisat!". Però per altra banda pensen, que com que ha estat una mort ràpida, l'avi no haurà patit. Es demostra doncs una contradicció, si la mort ha estat ràpida, això és incompatible amb el fet d'avisar, de poder-se acomiadar de familiars i amics.

Quan valoren les avantatges i inconvenients d'anar a l'enterrament, els raonaments són prou interessants. La trobada familiar és positiva, tots plegats poden dedicar una estona a recordar a l'avi i fer companyia a l'àvia.

El seguit de preguntes que els nens fan als pares, són molt riques i poden servir com a fil conductor de la conversa a l'aula.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Els autors del llibre, al final plantegen unes quantes qüestions que es poden preguntar als alumnes per a que les responguin de forma oral i això permeti obrir un debat sobre el tema.

"Si algú a qui estimaves ha mort...

- Has estat trist o ho has trobat normal?
- La tristesa dels altres, t'ha entristit encara més?
- Vas anar a l'enterrament?
- Hi va haver moments alegres?
- Vas compartir la tristes amb algú?
- Això, et va ajudar?
- Vas parlar dels records que tens d'ell?
- En vas guardar una foto?
- Penses que val la pena viure, encara que al final t'has de morir?
- Has pensat mai que les persones que estimes es poden morir?
- Et fa por?
- Com t'imagines la mort?
- Has compartit mai la tristesa d'algú que hagi passat un dol?
- Has parlat de la mort amb els pares, els germans, els amics?
- T'ha entristit la mort d'un animal que estimaves?"

ACTIVITAT 2

Ara ja hem parlat conjuntament de la mort. Ara, tot sol, pensa sobre tot el que s'ha dit a l'aula i escriu un text partint de la frase:

"Quan es va morir ....., a qui jo estimava molt, ...

Recorda que cal escriure amb cura, fes bona lletra, escriu el títol de manera que quedi diferenciat del text, pots fer servir els colors i respecta els marges del full i l'interlineat.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 3

MARTIN, A. (1991): ***La mare invisible.*** Barcelona. Barcanova.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Sentir la necessitat de saber escoltar per comprendre.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Elaborar textos.
- Diferenciar el sentit real del sentit figurat.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Recordar fets importants de la pròpia vida ordenant els diferents esdeveniments.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Producció de textos.
- Exposició ordenada de temes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Predisposició activa davant les produccions orals, escrites i d'altres mitjans de comunicació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Valoració de l'amistat.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

MARTIN, A. (1991): ***La mare invisible.*** Barcelona. Barcanova.

Resum del llibre:
Un nen perd a la seva mare, és morta, però ningú li diu, el pare pensa que és massa petit i no entendria el què ha passat. El nen "inventa" una mare invisible i desconfia dels adults, perquè intueix que no li diuen la veritat. Finalment, s'adona d'una forma real que la mare ja no hi és i ja no hi serà mai més.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Aquest llibre permet parlar de com els adults molt sovint no confien en les capacitats dels nens. Les activitats que es proposen demanen a l'alumne que recordi alguna anècdota en la que li hagi passat el mateix que al protagonista, que els adults no hagin confiat en la seva capacitat per a fer o entendre alguna cosa.

Es demana a l'alumne que cerqui característiques pròpies i úniques d'alguna persona que estimi. Amb aquest exercici es pretén que els alumnes s'adonin i valorin que cada persona és única i irrepetible.

L'activitat 1 està pensada per fer-la en parelles o en grups de tres, de manera que en petit grup els alumnes puguin expressar i construir millor les seves opinions. Un membre del grup pot recollir les idees que van apareixent i després posar-les en comú amb la resta del grup/classe.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Quan hagueu acabat el llibre, per parelles o en grups de tres persones, contesteu aquestes preguntes. Un de vosaltres cal que faci de secretari i reculli les idees que van apareixent, de manera que després es puguin posar en comú amb el grup/classe.

1. Quina opinió en teniu del protagonista del llibre?

2. Què en penseu de l'actitud del seu pare?

3. Penseu que els adults que us coneixen confien en vosaltres i en les vostres capacitats?
Per què us sembla que passa d'aquesta manera?

4. I a l'inrevés, alguna vegada heu mostrat desconfiança respecte les capacitats d'algú?
Per què us sembla que ho heu fet?

5. El protagonista del llibre, finalment s'adona de la mort de la seva mare. Sembla que és un amic "especial" el que l'ajuda a acceptar la realitat. Sovint els amics són importants en la nostra vida, especialment en els moments més difícils.

Pensa en un bon amic. Recorda i explica alguna anècdota en la que la seva amistat hagi estat important per a tu.

ACTIVITAT 2

En el llibre, l'autor proposa que el nen cerqui una característica positiva de la seva mare, aquell detall que no ha observat en cap altra de les mares que coneix.

Fes tu el mateix, pensa un seguit de característiques positives d'alguna persona a qui estimes. Una vegada ho hagis pensat, escriu-les.
Fes punta al llapis abans de començar la feina i mira de fer bona lletra i ser polit.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 4

TEIXIDOR,E. (1998): ***En veu alta.*** Barcelona. Proa
Fragment de l'escrit que pota per títol: *Les nostres arrels.*

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats, explicacions i argumentacions senzilles.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Sentir la necessitat de saber escoltar per comprendre.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Conèixer endevinalles i frases fetes relacionades amb la cultura i les tradicions pròpies de Catalunya.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.
- Autoreflexionar sobre les pròpies opinions.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Situar determinades accions en el passat, el present i el futur.
- Redactar fets importants de la pròpia vida ordenant els diferents esdeveniments.
- Confeccionar un arbre genealògic de la família.
- Situar algunes festes populars al llarg del curs de l'any.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Interessar-se per dialogar sobre fets quotidians.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats.
- Producció de textos.
- Identificació del sentit real i del sentit figurat.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Producció i resolució d'endevinalles i jocs de llengua.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Reconstrucció de la història de la pròpia persona.
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Utilització de fonts senzilles d'informació.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens verificables.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.
- L'organització de la vida social.
- Manifestacions de cultura popular i festiva característiques de Catalunya.
- Endevinalles i frases fetes sobre Catalunya.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Predisposició activa davant les produccions orals i escrites.
- Gust d'escriure amb correcció.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Interès i esforç en la realització del treball sobre la realitat que ens envolta.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

TEIXIDOR,E. (1998): ***En veu alta.*** Barcelona. Proa
Fragment de l'escrit que pota per títol: *Les nostres arrels.*

"El mes de novembre, un mes que s'obre amb la festa de Tots Sants empeltada amb la festa dels morts. Sembla una contradicció això de "la festa dels morts", però no ho és. (...). Només al nostre Occident modern aquesta commemoració té un caràcter trist i fúnebre. A Mèxic, per exemple, fan llaminadures en forma d'ossos i esquelets i van a menjar-se'ls al cementiri amb tota la família per significar que els que ja no hi són encara alimenten la nostra vida. (...). Moltes ciutat italianes tenen uns cementiris sumptuosos, d'una monumentalitat teatral. El de Torí, per exemple, és cèlebre i visitadíssim. Fa poc l'ajuntament de la ciutat va editar una guia per orientar i explicar els monuments als turistes i passejants. I el fullet té un títol que trobo extraordinari i revelador. Es titula: "Les nostres Arrels".

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Partint de la lectura del text de l'Emili Teixidor, es fan dues propostes d'activitats a l'aula. La primera és un recull de suggeriments més aviat lúdics, per aproximar-nos a la temàtica, sense aprofundir-hi, només a nivell de vocabulari.
Fora interessant llegir algun dels llibres per nens d'aquest autor.

La segona activitat és una proposta de treball per parelles sobre el text. Es plantegen algunes reflexions que és convenient treballar prèviament de forma oral.
Per exemple:

- Per què diu l'autor que l'expressió "la festa dels morts" sembla una contradicció?
Doncs perquè sembla que els morts no han de ser motiu de festa. Però ell diu que no ho és pas una contradicció, que els morts poden ser una raó per estar contents i ho exemplifica explicant el que fan a Mèxic.

- Què deu voler dir amb l'afirmació "els que ja no hi són encara alimenten la nostra vida"?
Doncs que el seu record ens ajuda a viure, és una forma de superar el dolor de la seva pèrdua i d'acceptar que som finits, però que continuem vius en el record dels que ens estimen.

- A l'autor, el títol de l'activitat al cementiri de Torí "Les nostres arrels", li sembla extraordinari i revelador. Quin significat li dóna?
Està clar que sense els nostres avantpassats nosaltres no seriem aquí, per tant, ells són les nostres arrels, els nostres orígens, els devem la vida.

Aquí hi ha una mica d'informació complementaria.

MAÑÀ, J. (1982): ***La tardor***. Barcelona. Obra Social de la Caixa.

"Tots Sants i la Diada dels difunts són les celebracions més importants de la tardor. En aquests dies en què la llavor és soterrada i en que la decadència del món vegetal presagia i anuncia la mort cíclica de la natura, la reflexió sobre el llinatge, la temporalitat de la vida i el record dels avantpassats, es fan presents.
La castanyada, àpat ritual consistent en menjar castanyes torrades, panellets, moniatos i vi dolç, tradicionalment es realitzava en família la nit de Tots Sants, mentre es passava el rosari

per les ànimes dels difunts. Avui aquest costum ha agafat un caire més festiu i profà i se celebra en col·lectivitat en barris i escoles.
El costum de visitar els cementiris en el dia dels Difunts i guarnir les tombes amb flors, ha originat a les grans viles fires en les que s'hi venen tota mena de composicions florals (rams, creus, corones...) fetes amb pensaments, crisantems i sobretot semprevives, flor que per la seva durada simbolitza la perennitat i per aquesta raó és ofrenada als morts."

La tercera activitat proposa als alumnes fer el seu arbre genealògic.
Partint de la pròpia història en l'àmbit familiar poden entendre millor el pas del temps. Caldrà que busquin fonts d'informació directes, dins la pròpia família per esbrinar relacions de parentiu, llocs on ha viscut la família, anècdotes... Pot passar que la informació dels avis sigui fàcil d'esbrinar, però la dels besavis en general serà més difícil. Aleshores es pot proposar que es faci l'arbre fins els avis.
És important saber coses tant dels avis i àvies que són morts, com d'aquells que són vius.
Una vegada cada alumne hagi construït el seu arbre i hagi recollit la informació pertinent, en farà una exposició oral a la resta dels companys de la classe, com si fes una mena de conferència que caldrà haver preparat a casa prèviament, amb un seguit de pautes. S'aprofitarà l'ocasió per potenciar els aspectes bàsics de l'exposició oral: claredat, vocalització, tranquil·litat...
Si sembla que aquestes exposicions es poden fer massa llargues o pesades, es pot plantejar d'altres maneres:

- Que només facin l'exposició alguns alumnes, de forma voluntària.
- Que cada nen expliqui una sola anècdota de la seva família.
- Que un grup de voluntaris faci un recull d'anècdotes on apareguin: un besavi, un besàvia, un avi, una àvia, un pare i una mare. És a dir, que s'exposi la vida de sis persones, aquelles que el grup de voluntaris, ajudats pel tutor, considerin més significatives, per les raons que ells hagin decidit.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Després de llegir el fragment del llibre de l'Emili Teixidor, contesta aquestes qüestions:

1. L'Emili Teixidor és un escriptor, que escriu llibres per adults i per nens. Alguns dels seus títols més coneguts són:

- *"Dídac, Berta i la màquina de lligar boira"*. La Galera
- *"Cada tigre té una jungla"*. Cruïlla
- *"L'ocell de foc"*. Cruïlla

N'has llegit algun d'aquests? Quin?

I algun que no sigui cap d'aquest tres? Quin?

T'han agradat? Per què?

2. Resol aquestes endevinalles, que tenen relació amb la mort i el que l'envolta.

Què és el que fan amb el temps
xics i grans, pobres i rics,
tant si és home com si és dona,
si és casat com fadrí?

Quin moble és que fa el fuster,
que per ell no li serveix
i el que l'usa no coneix
si està malament o bé?

3. Ara inventa't una endevinalla que també tingui relació amb el tema de les anteriors. Per inventar-te una endevinalla hi ha alguns petits "secrets". Pots fer-ho així:

- Fent una descripció de l'objecte que vols que sigui endevinat.
- Fent una comparació amb un altre objecte.
- Fer servir alguna metàfora.
- Fer servir un joc de paraules.
- Fer servir una pregunta.

4. Aquí tens un seguit de frases fetes.
Subratlla aquelles que volen dir "morir".

- ser de poca vida.
- estirar la pota.
- fer nyec.
- perdre bous i esquelles.
- anar-se'n a l'altre barri.
- ser tot mal que mata.

5. Escriu un text d'intriga en el que hi apareguin les frases fetes:

- "tenir els dies comptats" i "fer el darrer badall".

També cal que en el text hi aparegui el nom d'una de les flors pròpies dels cementiris, pots triar entre: pensaments, crisantems i semprevives.

Recorda que cal escriure amb cura, fes bona lletra, escriu el títol de manera que quedi diferenciat del text, respecta els marges del full i l'interlineat.

6. Aquí tens sis paraules que tenen relació amb el tema de la mort:

cementiri, difunts, record, semprevives, xiprer i esquela.

Construeix una sopa de lletres on hi apareguin aquests sis mots. Quan la tinguis acabada, pots intercanviar-la amb la del teu company i resoldre-la.

ACTIVITAT 2

El fragment del llibre de l'Emili Teixidor, fa referència a uns quants aspectes importants. Cal que llegeixis el text acuradament, "entre línies", per interpretar que l'autor ens vol dir. Quan ho hagis fet, amb un company contesteu aquestes preguntes. Abans de respondre, contrasteu els vostres punts de vista i mireu d'arribar a un acord.

Per aconseguir-ho és necessari:

- Escoltar l'opinió de l'altre amb atenció.
- Mostrar respecte pel què pensa els nostre company.
- Esforçar-se a ser comprensiu amb el què ell explica.
- Respondre a la seva opinió amb delicadesa, encara que no hi estiguem d'acord.

1. Per què diu l'autor que l'expressió "la festa dels morts" sembla una contradicció?

2. Què et sembla que vol dir amb l'afirmació "els que ja no hi són encara alimenten la nostra vida"?

3. A l'autor, el títol de l'activitat al cementiri de Torí "Les nostres arrels" li sembla extraordinari i revelador.
Quin significat li dóna?

ACTIVITAT 3

Ara faràs el teu arbre genealògic fent servir fotografies.

Saps què és un arbre genealògic? Doncs és un dibuix d'un arbre on a les seves branques hi ha la fotografia de les persones que formen una família.

Per fer el teu arbre necessitaràs les fotografies d'algunes persones de la teva família. A casa pots demanar fotos dels besavis, dels avis, dels pares, dels germans i teves.
Escriu el nom i els cognoms de la persona a sota de la seva fotografia, després d'enganxar-les d'aquesta manera:

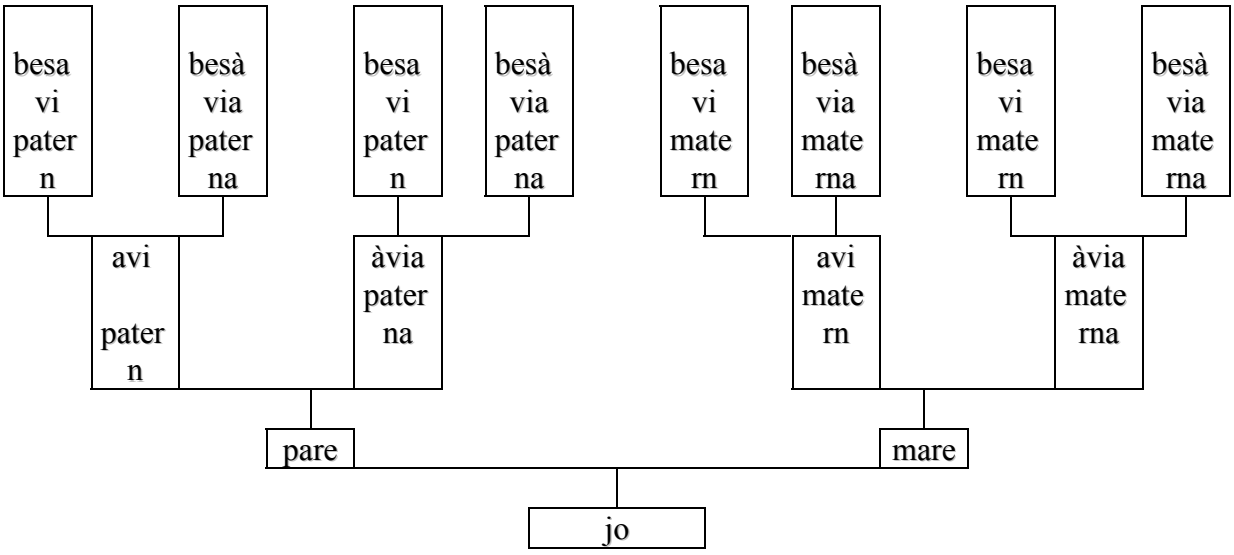

Quan demanis les fotografies a casa, pregunta també sobre la vida dels teus avis i besavis: on havien nascut i la data de naixement, si havien anat a l'escola, quin ofici feien, que els agrada o els agradava fer, quin caràcter tenien i aquelles anècdotes divertides o no que els pares i els avis et puguin explicar de la família.

Tota aquesta informació cal que la recullis per escrit, perquè després hauràs d'explicar-la als teus companys de classe.

Per fer-ho cal que:

- Escriguis de forma clara i ordenada les coses que vols explicar.
- Facis una mica d'assaig abans de l'exposició: proposa als pares que t'escoltin i accepta els seus consells.
- En el moment de l'explicació a classe estiguis tranquil i parlis sense pressa, vocalitzant i mirant de no fer sempre el mateix to de veu.
- Al final de l'exposició, demana als teus companys si volen que els facis algun aclariment o si et volen fer alguna pregunta.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 5

TEIXIDOR, E. (1986): ***Cada tigre té una jungla.*** Barcelona. Cruïlla

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats.
- Conèixer frases fetes relacionades amb la cultura i les tradicions pròpies de Catalunya.
- Elaborar una narració.
- Conèixer nou vocabulari.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.
- Diferenciar el sentit real del sentit figurat.
- Autoreflexionar sobre les pròpies opinions.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Situar determinades accions en el passat, el present i el futur.
- Conèixer hàbits i maneres de fer de la vida a pagès
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats.
- Producció de textos.
- Identificació del sentit real i del sentit figurat.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Comprensió de frases fetes i locucions.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens propers.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.
- L'organització de la vida social.
- Manifestacions de cultura popular i festiva característiques de Catalunya.
- Locucios i frases fetes sobre Catalunya.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Predisposició activa davant les produccions escrites.
- Gust d'escriure amb correcció.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Interès i esforç en la realització del treball sobre la realitat que ens envolta.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

TEIXIDOR, E. (1986): ***Cada tigre té una jungla.*** Barcelona. Cruïlla

Resum de llibre:
En Janot i la Núria viuen a pagès i un dia, anant cap a l'escola del poble, descobreixen boscos misteriosos, tigres extraordinaris i jungles fantàstiques... Al final d'aquest relat d'aventures comprenen el secret de l'àvia.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
El llibre parla de la mort de l'àvia, però en cap moment apareix la paraula "mort", sinó que queda implícita al llarg de tot el text. Això, per una banda fa el llibre original, però per altra és més complicat interpretar aquest missatge. És a dir, segur que hi haurà alumnes que capten la informació fàcilment, però altres els costa més descobrir aquest sentit figurat. De fet el llibre planteja la mort com l'anada a un lloc bonic, on cada u hi porta les coses que més li agraden i on s'hi va a descansar.
Caldrà doncs parlar sobre l'argument per clarificar aspectes que potser no acaben d'interpretar-se adequadament.

El llibre és molt ric en vocabulari i frases fetes.
Es proposen algunes activitats relacionades amb el lèxic que es fa servir al llibre i altres que fan referència a la comprensió de l'argument.
També apareixen al llibre actituds i valors com el silenci, la família, l'amistat, la solidaritat, la companyia. Es fa una proposta d'activitat relacionada amb aquestes actituds i aquests valors.

Activitat a l'aula:

ACTIVITAT 1

El llibre explica la mort de l'àvia en sentit figurat, és a dir, en cap moment ens diu que l'àvia es mor, però ens ho dóna a entendre.
Respon aquestes preguntes:

1. Què et sembla que vol dir el títol del conte?

2. Què passa al bosc quan el tigre marxa?

3. Què hi passa a la masia quan l'àvia marxa?

4. Com és la jungla de l'àvia?

5. Després de parlar amb els nens, *"l'àvia semblava molt feliç amb el seu secret. Com quan, cansats després d'una excursió molt llarga, ens estirem a descansar sobre l'herba i respirem satisfets de l'esforç passat."*

Què et sembla que vol dir això?

ACTIVITAT 2

Aquestes cinc locucions i frases fetes apareixen al llibre. Relaciona cada una d'elles amb el seu significat. Fes servir el regle per unir-les.

Fer salat	No tenir el coneixement clar.
Fil per randa	Minuciosament.
Arribar a bona hora	Fer tard
No tocar ni quarts ni hores	Tremolar de por o de fred.
Tremolar com una fulla	Ser puntual

Aquests mots apareixen al llibre que has llegit. Hauràs observat que al llarg del conte surten moltes paraules que no acostumem a fer servir habitualment. Si no entens els seu significat, busca-les al diccionari. Quan ho hagis fet, escriu una frase amb cada una d'aquestes paraules.

Espigolar	Murri
Bauma	Escorcollar
Rònec	Cabòries

ACTIVITAT 3

1. En el conte, hi ha situacions en les que els personatges tenen unes actituds positives, que ajuden a que la relació entre ells sigui bona.
A continuació trobaràs unes frases que cal que completis amb aquestes paraules. Tria l'actitud o el valor més adequat per a cada situació.

SILENCI FAMÍLIA AMISTAT CONFIANÇA COMPANYIA SOLIDARITAT

La mare d'en Janot té ..... en ell i li demana que escrigui la carta als oncles.

El ..... va sorprendre en Janot aquell matí. De vegades el ..... ens fa adonar que passa alguna diferent al nostre voltant. Quan en Janot i la Núria estaven fent companyia a l'àvia, el ..... de la casa els recordava els moments que precedeixen els grans esdeveniments.

En Janot i la Núria tenen una bona ..... basada en la .....

L'àvia, quan està malalta, agraeix la ..... que li fan en Janot i la Núria.

Quan l'àvia es posa malalta, tota la ..... col .labora en les feines de la masia.

En morir l'àvia, a l'entrada de la masia hi ha tot de gent, amics, veïns de masies properes i família llunyana. Tots ells mostres la seva ..... amb la família en un moment com aquest.

2. Amb tres de les paraules de l'exercici anterior escriu un petit text.
Recorda que cal escriure amb cura, fes bona lletra, escriu el títol de manera que quedi diferenciat del text, respecta els marges del full i l'interlineat.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 6

LLACH, LL. (1979): ***Campanades a morts.*** Poemes o cançons. Barcelona. Quiroga-Penta Músic

DESCLOT, M. (1986): ***Cançó del campaner de Taüll.*** Cançons de la Lluna al barret. Barcelona. Edicions 62.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre poemes.
- Conèixer nou vocabulari.
- Diferenciar el sentit real del sentit figurat.
- Autoreflexionar sobre les pròpies opinions.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Situar determinades accions en el passat, el present i el futur.
- Conèixer hàbits i maneres de fer de la vida a pagès
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

Àrea d'educació artística. Música
- Conèixer cançons.
- Respectar i participar en el treball col·lectiu.
- Escoltar música.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de poemes.
- Identificació del sentit real i del sentit figurat.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens propers.

Àrea d'educació artística. Músic
- Audicions.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestacions de cultura de Catalunya.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Predisposició activa davant els poemes musicats.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Interès i esforç en la reflexió sobre la realitat que ens envolta.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

Àrea d'educació artística. Música
- Audició atenta.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

LLACH, LL. (1979): ***Campanades a morts.*** Poemes o cançons. Barcelona. Quiroga-Penta Músic

Campanades a morts
fan un crit per la guerra
dels tres fills que han perdut
les tres campanes negres.

I el poble es recull
quan el lament s'acosta,
ja són tres penes més
que hem de dur a la memòria.

Campanades a morts
per les tres boques closes,
ai d'aquell trobador
que oblidés les tres notes.

Qui ha tallat tot alè
d'aquest cossos tan joves,
sense cap més tresor
de la raó dels qui ploren?

Assassins de raons, de vides,
que mai no tingueu repòs en cap dels vostres dies
i que en la mort us persegueixin les nostres memòries.

Campanades a morts
fan un crit per la guerra
dels tres fill que han perdut
les tres campanes negres.

Obriu-me el ventre
pel seu repòs,
dels meus jardins
porteu les millors flors.

Per aquests homes
caveu-me fons,
i en el meu cos
hi graveu el seu nom.

Que cap oratge
desvetlli el son
d'aquells que han mort
sense tenir el cap cot.

DESCLOT, M. (1986): ***Cançó del campaner de Taüll.*** Cançons de la Lluna al barret. Barcelona. Edicions 62.

El campaner de Taüll
porta una barba tan blanc
com la del bon Pirineu
i una cabellera llarga;
té un didal de mar als ulls
i el xaloc a la mirada:
és tan alt com el cloquer
i més vell que la campana.

Un pit-roig al finestró
l'ha desvetllat a trenc d'alba
i el campaner de Taüll
ha enfilat, corrents, l'escala,
calçat amb esclops de sol,
a dir el seu somni d'albada
al tornàveu de la vall.
I ha desfermat la campana.

Qui l'ha sentit de primer
ha estat el vell del vilatge
d'Erill la Vall, que no dorm,
i després el vell de Caldes
i després el de Boí,
que són gent de la contrada,
i s'ajusten amb delit
a la crida inesperada.

Així s'encenen al vent
la gent de Ponts i Oliana,
la d'Andorra i de Bellpuig,
la de Portbou i l'escala,
de Ripoll i la Bisbal,
la de Berga i de Terrassa,
la d'Amposta i el Masnou,
la de Valls i Vilafranca...

Les batallades, a peu,
també fan la serralada
i incendien Perpinyà,
Argelers, Ceret i Prada...
I se'n van a Manacor,
A Maó i a Eivissa, en barca,
i a Gandia, Vinaròs
i Guadamar, en tartana.

El campaner revolant
fa tremolar tot el mapa,

que s'agita com un mar
on recreixen les onades.
I el campaner de Taüll,
des de dalt de la muntanya,
campaneja com un foll
perquè no s'apagui l'aire.

Resum de la cançó:
La cançó es lamenta de la mort de tres persones, assassinades. Aquesta circumstància fa que la cançó transmeti un sentiment de ràbia contra els assassins i dolor per la pèrdua dels joves.

Resum del poema:
El campaner de Taüll fa sonar les campanes i el seu so recorre tot Catalunya, des del mar a la muntanya. El poema fa servir metàfores i un llenguatge força poètic i transmet un missatge alegre, de comunicació entre els pobles.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
En aquesta proposta es presenta una cançó i un poema, tant una com l'altre fan referència a les campanes, que han estat un mitjà de comunicació molt important a casa nostra.
Es proposa utilitzar la cançó i el poema per parlar del toc de les campanes, que varia segons què es vulgui anunciar. La cançó es pot escoltar amb l'especialista de música, però de fet no s'ha triat pel seu interès musical, sinó pel seu contingut.

L'argument de la cançó *Campanades a morts* no és senzill d'entendre per l'alumnat de CM, però pot servir com exemple per explicar que les campanes toquen a morts, d'una manera especial i que l'autor de la cançó ha escollit aquest títol per escriure un poema de comiat i de ràbia per les tres persones assassinades.

És necessari fer saber als alumnes que als pobles o barris el toc de les campanes és una forma de comunicació. De la mateixa manera que els indis feien servir els senyals de fum per comunicar-se entre tribus, o que abans a les portes de les cases hi havia una baula per picar i cada porta tenia un codi (per exemple: "tres pics i repicó"). A les esglésies dels pobles o barris es feien, i en alguns llocs encara es fa, sonar les campanes de formes diferents segons el que es volia anunciar: un casori, un bateig, un enterrament, la missa...

El poema de Miquel Desclot, *El campaner de Taüll,* explica com les campanes fan possible la comunicació entre els pobles de Catalunya. Les campanes transmeten un missatge d'alegria, fan que tot Catalunya estigui atenta al que diu el campaner de Taüll.

La cançó i el poema transmeten missatges oposats, tots dos a través de les campanes.
En aquesta unitat de Programació no es demana cap feina escrita, ja que tant la cançó com el poema tenen un contingut semàntic i un vocabulari força complex per l'alumnat de CM. Per tant, la proposta es limita al llenguatge oral, és a dir, que el mestre expliqui la funció de les campanes i comenti als alumnes l'argument de la cançó i del poema. Posteriorment, si els grup/classe es mostra motivat i amb un cert grau de maduresa, es pot aprofundir en la història que explica la cançó i en el contingut del poema, mirant d'entendre el ric vocabulari que apareix a cada estrofa. Fins i tot es poden situar en el mapa de Catalunya les diferents poblacions que van apareixent al llarg del poema.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 7

WALT DISNEY (1998): ***Hèrcules.*** E.U.A.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre l'argument d'una pel·lícula.
- Diferenciar el sentit real del sentit figurat.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Valorar les idees dels altres.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Situar determinades accions en el passat, el present i el futur.
- Imaginar les condicions de vida d'altres moments de la història.
- Distingir les principals característiques de diferents tipus de paisatges humanitzats: la ciutat i el poble
- Apreciar els museus.
- Reflectir, per escrit, les observacions realitzades.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Mostrar interès per saber com van ser duts a terme fets del passat.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Identificació del sentit real i del sentit figurat.
- Reconeixement de la idea fonamental d'una pel·lícula.
- Identificació de la imatge com a recurs comunicatiu.
- Producció de textos.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Reconstrucció de la història de la pròpia persona a partir de documents i evidències.
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Utilització de fonts senzilles d'informació directa i indirecta.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens verificables.
- Expressió de conclusions mitjançant diversos recursos.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Observació directa d'éssers vius.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.
- L'organització de la vida social a Grècia.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Predisposició activa davant les produccions de cinema.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Valoració de l'amistat.
- Aproximació a la mitologia grega.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

WALT DISNEY (1998): ***Hèrcules.*** E.U.A.

Resum de la pel·lícula:
"Nascut amb una força sobrehumana, un jove anomenat Hèrcules ha de provar la seva condició d'heroi davant dels ulls del seu pare, el gran déu Zeus. Amb ajut dels seus amics Pegàs, el cavall amb ales, i Fil, el seu entrenador personal, Hèrcules lluitarà contra el pervers i malvat Hades, que planeja una conspiració per conquerir el Mont Olimp, la residència dels déus. Hèrcules haurà d'aprendre que la veritable força no és la física, sinó la del cor."

Orientacions didàctiques per l'educador:
Aquesta pel·lícula és molt adequada per parlar del tema de la immortalitat. Hèrcules, el protagonista, és un déu i com a tal immortal. Als alumnes els pot fer plantejar qüestions relacionades amb la mort, el què passa després de la mort, la resurrecció, la immortalitat. És el moment en el que els infants d'aquestes edats es plantegen la seva pròpia mort, ja no la veuen com quelcom que afecta només als altres, sinó que comencen a tenir plena consciència que ells també moriran.

Ara bé, què passa després de la mort?

A la pel·lícula Hèrcules és capaç de fer tornar a la vida a la Meg, recuperant la seva ànima del "riu de la mort". Aquestes imatges poden confondre als nens, tant si són creients com si no ho són.
Per altra banda, el paper d'Hades, senyor dels morts, que guarda les ànimes, és força "malèfic". Aquestes qüestions que apareixen a la pel·lícula caldria anar-les clarificant, partint de les idees prèvies dels alumnes, per veure què és allò que tenen clar i allò que saben d'una forma intuïtiva però confosa.

La pel·lícula, per ella mateixa no ajuda gens a aclarir els dubtes sobre la mort i el més enllà, més aviat al contrari, els dolents, són molt dolents i moren, els bons, són immortals, són capaços de sortir del riu de la mort. En tot moment es planteja la mort com quelcom molt negatiu, tot i que al final, Hèrcules renuncia a la condició de déu, per tant accepta la mort com a part de la vida. Però tot això no és fàcil d'entendre per a nens de cicle mitjà, cal donar-los un cop de mà per aclarir els conceptes.

Al llarg de tota la pel·lícula van apareixent algunes imatges, personatges i situacions relacionades amb la mort:

- Hades, senyor dels morts.
- Les dones encarregades de tallar "el fil de la vida".
- La mort de Meg.
- "El riu de la mort, un brou d'ànimes".
- L'envelliment d'Hèrcules quan cau dins el riu de la mort.
- La resurrecció de la Meg, quan Hèrcules li "torna" l'ànima.

Els déus que apareixen a la pel·lícula són déus grecs.
A l'activitat 1 proposem als alumnes fer un acostament a la cultura grega. Es demana que s'informin sobre el temps històric en el que van viure els grecs, sobre els déus que apareixen a la pel·lícula, la seva significació i què representava el Mont Olimp.

A la pregunta 8 de l'activitat 2 es demana una reflexió sobre alguns elements de la pel·lícula, especialment la immortalitat. Potser el més difícil és que els alumnes expliquin què és el que dóna sentit a la seva vida. Si el mestre els ajuda i en parlen, seran capaços de respondre a la seva manera, dient què és allò rellevant per ells.
Com activitat fora de l'aula es proposa una visita a la ciutat d'Empúries, fundada pels grecs i posteriorment ocupada pels romans.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Els déus que apareixen a la pel·lícula són déus grecs. Per entendre una mica millor la història informa't sobre aquestes qüestions:

1. En quina època històrica es situa la cultura grega?

2. Què representen els déus Zeus i Hades?

A la pel·lícula no s'anomena en cap moment a la mare d'Hèrcules, que és una deessa. Busca informació per saber qui era.

Coneixes altres déus grecs?
Quins són?

ACTIVITAT 2

La pel·lícula ens fa pensar sobre la mort, sobre què passa després de la mort i sobre la immortalitat. Pensa i respon aquestes preguntes

1. Juntament amb Hades, apareixen unes dones encarregades de "tallar el fil de la vida" dels mortals. Sembla que elles decideixen quan s'ha de morir algú.

Què et semblen aquests personatges?
Per què tenen aquest aspecte tan desagradable?

2. Quan la Meg es mor, la seva ànima va a parar "al riu de les ànimes".
Què et sembla que representa aquell lloc?

Segons la teva opinió, quan algú es mor, on et sembla que va?

3. Hèrcules recupera la seva condició de déu després d'haver demostrat que és un autèntic heroi. Tot i així, ell hi renuncia, torna a ser mortal per estar amb la Meg.
Si fos possible ser immortal, t'agradaria ser-ho?
Per què?

4. Segur que a la classe hi ha companys que han dit que voldrien ser immortals i altres que han dit que no.
Per parelles formades per una persona que hagi contestat que si i una que hagi contestat que no, poseu en comú les vostres idees i feu un llistat de pros i contres respecte el fet de ser immortal.

AVANTATGES	INCONVENIENTS

7. Zeus diu a Hèrcules: "ara si que ets un autèntic heroi, perquè l'autèntic heroi no es mesura per la força dels seus músculs, sinó per la força del seu cor".
Què vol dir Zeus amb això?

8. Hèrcules renuncia a la seva condició de déu perquè Meg és qui dóna sentit a la seva vida. Sense ella, per més que fos immortal, la seva vida seria buida.

Pensa sobre això i explica quines persones, coses, llocs, activitats... fan que t'agradi viure i que siguis feliç, encara que a la teva vida, de tant en tant, també tinguis moments difícils.

Activitat fora de l'aula:

ACTIVITAT 1

Es pot fer una visita a les ruïnes greco-romanes d'Empúries, amb l'objectiu que l'alumnat es faci una idea real de la forma de vida dels grecs.

La ciutat d'Empúries ha donat nom a l'Empordà. Les ruïnes estan situades entre l'Escala i Sant Martí d'Empúries, on fou instal·lat el primer establiment grec. La ciutat grega o Neàpolis es trobava al nord de la ciutat antiga o Palaiàpolis. Els habitants de la Palaiàpolis enterraven els seus morts en un lloc denominat el Portitxol, i hi formaren un ric cementiri.

Per fer la visita a les ruïnes i visitar el museu, cal adreçar-se a:

MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA
Carrer del Museu
17130 Empúries
L'Escala
Tel.: 972 77 02 08
972 77 39 40

2.6.3. UNITATS DE PROGRAMACIÓ PER ELS ALUMNES DE CICLE SUPERIOR D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

2.6.3. UNITATS DE PROGRAMACIÓ PER ELS ALUMNES DE CICLE SUPERIOR D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 1: ***EL CAVALLER DE MILANY***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 2: ***ALBA***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 3: ***UN ESTIU PER MORIR***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 4: ***ELS ÀNGELS NO SABEN VETLLAR ALS MORTS***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 5: ***ELS ÀNGELS NO SABEN VETLLAR ALS MORTS***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 6: ***GRÀCIAS A LA VIDA***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 7: ***LA MEVA NOIA***

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 1

AMADES, J. (1978): ***El cavaller de Milany.*** Barcelona. Selecta.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats: una llegenda.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Conèixer narracions diverses.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de relats.
- Exposició ordenada de temes.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Comprensió de locucions i frases fetes.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens observables.
- Les activitat econòmiques: rics i pobres.
- Producció verbal d'idees.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.
- Tècniques d'expressió escrita.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Gust d'escriure amb correcció.
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Interès per ampliar el vocabulari.
- Sentit crític davant les produccions orals i escrites.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Autoreflexió davant de determinades opinions.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

AMADES, J. (1978): ***El cavaller de Milany.*** Barcelona. Selecta.

"El cavaller de Milany era brau i molt fort, posseïdor d'una gran riquesa i molt àvid de viure una llarga vida. Un dia un mendicant trucà a la porta de casa seva en demanda d'hospitalitat. Mentre conversava amb el cavaller vora del foc de la llar, parlaren de la mort. El cavaller s'indignà pel planteig de la conversa i manifestà que sentia desig de viure sempre. El desconegut captaire li assenyalà un tronc dels que estaven a punt d'ésser tirats al foc i li digué que la seva vida estava lligada amb la d'aquell tronc. El cavaller l'agafà i l'anà a enterrar dalt de les golfes en un lloc ben amagat on mai ningú no pogués trobar-lo. Van passar molts anys, el cavaller es féu vell i les forces i el braó se li acabaren. Arribà a viure tant que es moriren tots els seus. Ningú no el coneixia. La casa passà a ser d'altres propietaris, que per compassió el respectaren, però sense saber qui era. Tothom sempre l'havia vist ignorant el seu origen. Arribà a viure tant, que ja no es parlava com quan ell era jove, de manera que ningú no entenia el que deia. El pobre es desesperava, avorrit de viure feble i sense poder-se valer. Per morir-se no menjava, però el temps passava i no es moria mai. Pres de desesperació, no parava d'assenyalar enlaire volent indicar on hi havia el tronc, però ningú no l'entenia. Un dia visità la casa un vell molt savi que entenia en les velles maneres de parlar. Els amos li digueren que a la casa hi havia un vellet que ningú no entenia. Els varen fer conèixer, i el savi entengué la parla del vell cavaller. Aquest li contà el que li passava i li demanà que, per l'amor de Déu, destruís el tronc, i li indicà on era amagat. Fou cercat i tirat a la mateixa llar de foc on mil anys abans havia d'ésser cremat. A manera que el foc consumia el tronc, la vida del dissortat cavaller anà extingint-se, fins que morí dolçament, després de tants anys de martiri".

Resum de la llegenda:
Aquesta és la història d'un cavaller que va voler viure eternament. Va fer un pacte amb un desconegut que li va concedir la immortalitat. Després de mil anys de vida, l'home estava del tot desesperat de viure i no trobava la manera de posar fi a la seva vida.

Orientacions didàctiques per l'educador:
L'objectiu és aconseguir que els alumnes vegin les conseqüències que podria tenir viure eternament. En general, si a un nen se li pregunta si voldria viure per sempre, la resposta intuïtiva és que si. Ara bé, quan es reflexiona sobre les repercussions d'aquesta decisió, si és que això fos possible, es plantegen alguns dubtes.

Es proposarà als alumnes que per parelles valorin els avantatges i inconvenients que té la decisió del cavaller. Després, a nivell individual escriuran un diàleg que farà referència al que han parlat. Per acabar, hauran de treure una conclusió clara i entenedora sobre la immortalitat. Aquesta conclusió la posaran en comú amb la resta del grup classe. D'aquesta manera es comparteixen punts de vista diversos.

També es demana deduir el significat d'un seguit de locucions i frases fetes que fan referència a la mort o en les que hi apareix la paraula mort, sense tenir relació amb el tema.

L'activitat tres proposa la lectura de l'opinió que té Joan Brossa, poeta, sobre la mort. En ella hi apareix la idea d'immortalitat. Es demana a l'alumnat que expressi el seu punt de vista.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Llegeix atentament la llegenda del cavaller de Milany. Amb un company de la classe penseu sobre els avantatges i inconvenients que tindria poder viure per sempre.
Argumenteu cada avantatge i inconvenient, és a dir, doneu raons per a cada una de les proposicions que feu, com si haguéssiu de convèncer algú.

AVANTATGES	INCONVENIENTS

Una vegada fet el llistat, pensa i escriu un diàleg entre dos personatges. Un d'ells vol convèncer a l'altre que val la pena ser immortal i li va dient totes les coses bones que hi troba en aquesta condició. L'altre, gens convençut que això de ser immortal sigui positiu, només fa que dir-li els problemes que hi trobaria en cas de ser immortal.

Recorda que un diàleg té lloc quan dues o més persones parlen sobre algun tema. Per saber l'opinió de l'altre cal preguntar i a la vegada s'ha de saber escoltar. Quan escrivim un diàleg, cal fer servir els signes adequats, és a dir els guions.

Personatge A. - ....
Personatge B. - ...

En acabar el diàleg, treu-ne una conclusió que es pugui resumir en pocs mots i que després compartiràs amb la resta de companys de la classe.
Recorda que una conclusió és establir d'una manera definitiva un acord, com a conseqüència d'unes propostes inicials.

ACTIVITAT 2

Les locucions i frases fetes són formes particulars de llenguatge, expressions estereotipades d'ús corrent en la llengua.
Aquí en tens algunes que fan referència a la mort i altres on hi apareix la paraula mort, però el seu significat no té res a veure amb la mort.

Escriu al costat de cada una d'elles el seu significat.

LOCUCIONS

- Mà morta:
- El darrer son:
- Sota la llosa:
- Mosca morta:
- Cap de dol:
- Punt mort:

FRASES FETES

- Aclucar els ulls:
- Anar al canyet:
- Carregar el mort:
- No tenir on caure mort:
- Deixar-hi la pell:
- Riure's del mort i del qui el vetlla:

- El son etern:
- Pes mort:
- Fer la clucaina:
- Donar per mort:

ACTIVITAT 3

Llegeix atentament què en pensa el poeta BROSSA, J. (1994) sobre la mort:

"La mort no m'ha produït mai cap crisi emocional. He amidat el món amb exactitud i no crec que ningú mereixi viure eternament. Potser els animals... Sortosament, la mort no depèn de cap llei humana. Si fos així, només moririen els pobres i els rics serien immortals."

Per què et sembla que diu que si la mort depengués d'una llei humana "només moririen els pobres i els rics serien immortals."?

Hi estàs d'acord?
Per què?

ACTIVITAT 4

Ara ja tens una idea més clara sobre què pot representar viure per sempre. Escriu un text que comenci dient:
" Si jo pogués viure eternament....

Recorda que has de tenir cura de la presentació.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 2

LARREULA,E.(1997): ***Alba.*** Col·lecció Mascaró de Proa. Ed. La Galera. Barcelona.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Demostrar sentiments particulars davant de situacions socials concretes.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Exposició ordenada de temes.
- Producció d'un acròstic.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens observables.
- Producció verbal d'idees i experiències.
- Valoració positiva de les persones.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Gust d'escriure amb correcció.
- Valoració del text escrit com a font d'informació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Valoració de l'amistat i la família.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.
- Sensibilitat pels drets i deures que tenim les persones les unes envers les altres.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

LARREULA,E.(1997): ***Alba.*** Col·lecció Mascaró de Proa. Ed. La Galera. Barcelona.

Resum del llibre:
Alba és un text basat en els escrits en forma de diari personal d'una noia que va haver d'enfrontar-se de ben jove als problemes més greus a què tard o d'hora ens hem d'enfrontar: la malaltia i la mort.

Orientacions didàctiques per l'educador:
Aquest llibre està pensat per alumnes de Primer Cicle d'ESO. Ara bé, s'ha volgut considerar la possibilitat de treballar-lo al darrer curs d'Educació Primària. Això és possible sempre i quan el grup classe tingui un determinat nivell de maduresa. És un llibre que permet aprofundir en el tema de la mort i que davant d'una realitat propera a la que es planteja en el llibre, pot ser de molt utilitat.

Les propostes de treball a l'aula fan referència a la comprensió del llibre, però no tant amb preguntes tancades, sinó preguntes que impliquen manifestar l'opinió personal. Com que això no sempre és fàcil fer de forma individual, hi ha alguna pregunta que cal respondre-la juntament amb un company, per compartir i comparar punts de vista.

Algunes de les activitats poden servir al tutor per abordar l'acció tutorial, tant a nivell de grup/classe com a nivell individual, amb algun alumne concret, que per les respostes donades l'educador consideri convenient parlar amb ell.

Finalment, es demana als alumnes que inventin un acròstic a partir del nom "Alba", com un petit homenatge a l'adolescent.

Una de les activitats parteix d'una entrevista amb RACIONERO, L. (1999), on comenta una opinió de Leonardo Da Vinci respecta a la mort.

La proposta de treball fora de l'aula és anar a visitar una escola d'àmbit hospitalari on hi ha infants afectats de malalties terminals. Aquesta activitat cal que estigui preparada d'una manera molt especial, amb molta cura, amb molt de tacte. És important que hi hagi una bona coordinació prèvia entre el tutor del grup/classe i la persona responsable de l'escola d'àmbit hospitalari. Com que aquesta persona ja haurà vingut a l'escola abans que els alumnes visitin l'aula d'àmbit hospitalari, ja coneixerà als grup/classe i podrà fer la proposta més adequada.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Ja has llegit el llibre. Segur que al llarg de la lectura t'han passat pel cap i pel cor un munt de pensaments i sentiments. Respon aquestes preguntes amb la màxima sinceritat, això ens permetrà després posar en comú les opinions de tots.

1. Què t'ha semblat el llibre?

2. Quins sentiments has tingut a mida que l'anaves llegint?

3. L'Alba, en trobar-se en la seva situació de malalta, valora moltes persones i coses a les que abans no hi donava massa importància.

T'ha passat a tu quelcom semblant?
Què et sembla que valoraries si estiguessis malalt com l'Alba ?

4. En un moment del llibre, l'Alba fa referència a la mort d'un monitor i amic i es pregunta: "Com es pot morir una persona així, tan jove...? Per què passen aquestes coses? No és just".

Quina opinió en tens tu de la mort d'una persona jove?

5. L'Alba també pensa sovint: "Per què m'ha passat a mi això?". Pensa que potser això que ara li passa és com un "càstig".

Creus que hi ha una "raó" que justifiqui el fet que li hagi passat a ella i no a una altra persona, per exemple un company de la seva escola?

6. Comenta el llibre amb un company i mireu de redactar breument quina opinió en teniu de la situació de l'Alba.

7. Aquí tens mitja conversa telefònica. Dos amics parlen de tot el que ha viscut l'Alba. Completa la conversa.

- Hola Pau, què tal, com et va tot ?
-
- Estàs al corrent del que li ha passat a l'Alba?
-
- Si, hi estic d'acord. Potser no tornarà a passar-li. Tu què en penses?
-
- De tota manera, la podríem anar a veure, què et sembla?
-
- Home, si em passés a mi, jo agrairia la visita dels amics. I tu?
-
- Si, segurament serà una situació difícil, però això no és raó per no anar-hi. Ja trobarem la millor manera de parlar-ne.
-
- Així doncs fins demà Pau!

ACTIVITAT 2

Inventa un acròstic a partir del nom ALBA. Serà un petit homenatge que li fas a la protagonista del llibre.
Recorda que un acròstic és un poema format per versos la primera lletra dels quals forma una paraula o una frase.

A
L
B
A

ACTIVITAT 3

Després de reflexionar i parlar sobre el llibre de l'Enric Larreula, llegeix atentament aquesta entrevista.

AMELA, VICTOR-M. (1999): "La contra" entrevista a RACIONERO, L., L*a Vanguardia,* 8 d'octubre de 1999, Barcelona.

"- Así, también ha gozado mucho, dice...
- Yo no temo morir, porque he tenido cuatro o cinco momentos sublimes por los que considero que merece la pena haber vivido.
- Así que no teme usted a la muerte.
- No, además creo que todos intuímos cuándo vamos a morir. Por eso Mozart y otros genios tuvieron tanta prisa en hacer su obra, y otros se lo toman con más calma.
- ¿Como murió Leonardo da Vinci?
- Se fue apagando. Pero lo dijo él: "Como en un día bien empleado da gusto dormir, tras una vida colmada da gusto morir".

Al final, Racionero cita una frase de Leonardo Da Vinci. Explica com interpretes tu aquesta afirmació.

ACTIVITAT 4

Aquesta activitat està relacionada amb l'activitat fora de l'aula: conèixer una aula hospitalària. Per dur a terme aquesta sortida, prèviament la mestra d'aula hospitalària haurà vingut a l'escola a fer una xerrada sobre el tema.

Abans de la seva visita, els alumnes hauran preparat un seguit de preguntes. Això els farà reflexionar sobre la propera sortida i plantejar-se alguns dubtes que poden mirar de resoldre el dia que vingui la mestra d'aula hospitalària.

Els hospitals de Catalunya que tenen escola d'àmbit hospitalari són:

ESCOLA PER A INFANTS DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I DE SANT PAU.
Avda. Sant Antoni Mª Claret 167. Tel.: 93 291 93 85 / 93 291 90 00
08025 Barcelona

ESCOLA D'ÀMBIT HOSPITALARI DE SANT JOAN DE DÉU.
Passeig de Sant Joan 2. Tel.: 93 280 40 00, ext.: 2281
08950 Esplugues de Llobregat

HOSPITAL MATERNO-INFANTIL DE LA VALL D'HEBRON DE BARCELONA
Passeig Vall d'Hebron, 119-129 Tel.: 93 489 31 00
08035 Barcelona

DEPARTAMENT DE TRAUMATOLOGIA I REHABILITACIÓ DE LA VALL D'HEBRON DE BARCELONA
Passeig Vall d'Hebron, 119-129 Tel.: 93 489 40 00
08035 Barcelona

HOSPITAL DE NOSTRA SENYORA DEL MAR. BARCELONA
Passeig Marítim 25-29. Tel.: 93 221 47 00
08003 Barcelona

CORPORACIÓ SANITÀRIA CLÍNIC
Villarroel 170. Tel.: 93 227 54 00
08036 Barcelona

HOSPITAL GENERAL DE MANRESA
La Culla s/n Tel.: 93 874 2112
08240 Manresa

CONSORCI HOSPITALARI PARC TAULÍ. SABADELL
Parc Taulí s/n. Tel.: 93 723 10 10
08208 Sabadell

HOSPITAL GERMANS TRIES I PUJOL. BADALONA
Canyet s/n. Tel.: 93 465 12 00
08916 Badalona

HOSPITAL DR. JOSEP TRUETA. GIRONA
De França s/n. Tel.: 972 202 700
17007 Girona

Activitats fora de l'aula:

Visita a una escola d'àmbit hospitalari, seguint les pautes que es donen a les orientacions didàctiques.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 3

LOWRY, L. (1985): ***Un estiu per morir.*** Barcelona. L'Esparver

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.
- Ampliar el vocabulari.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Exposició ordenada de temes.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Comprensió del nou vocabulari.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens observables.
- Producció verbal d'idees i experiències.
- Valoració positiva de les persones.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Gust d'escriure amb correcció.
- Valoració del text escrit com a font d'informació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Valoració de l'amistat i la família.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.
- Sensibilitat pels drets i deures que tenim les persones les unes envers les altres.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

LOWRY, L. (1985): ***Un estiu per morir.*** Barcelona. L'Esparver

Resum del llibre:
El llibre explica la vida de Meg Chalmers, una nena de tretze anys, que passa de la infància a l'adolescència, i entra en el món dels adults; un món que li descobrirà el valor de l'amistat, la importància de la natura i de la seva personalitat. Meg i la seva germana Molly han d'enfrontar-se a la vida, i també a la mort.
L'autora va viure la mort de la seva germana, igual que la protagonista del llibre.

Orientacions didàctiques per l'educador:
És un llibre de lectura fàcil i ràpida. L'autora, encara que explica clarament la malaltia de Molly, no es recrea en els detalls, però dóna informació i pinzellades suficients per convidar a pensar.

En el llibre, el valor de l'amistat té molta rellevància i això és una bona eina per parlar-ne amb els alumnes. També apareixen altres valors com: el respecte, la família, la diversitat d'opinió, la solidaritat, la justícia. Una de les activitats proposades fa referència a les actituds i els valors. És important adonar-se que actituds positives generen valors positius i que actituds negatives generen valors negatius o contravalors.

En el text apareix sovint el sentiment de "culpa". Es pot aprofitar l'ocasió per diferenciar culpabilitat de responsabilitat.
Culpa: Falta més o menys greu comesa voluntàriament.
Responsabilitat: Capacitat de respondre d'alguna cosa, de donar-ne raó.
Per diferenciar-ho s'ha de fer entendre que de vegades s'assumeix la culpabilitat sense que hi hagi cap falta feta voluntàriament, per tant no hi ha culpa real, és un sentiment erroni.

També han de diferenciar entre gelosia i enveja. L'enveja es dóna quan es desitja quelcom que una altra persona té però nosaltres no. La gelosia apareix quan es té por que una persona ens prengui quelcom que nosaltres ja tenim, però que podem perdre. Enveja i gelosia són contravalors que es poden contrarestar adoptant determinades actituds positives.
Es poden posar alguns exemples: Es pot tenir enveja d'una persona que té un cotxe, una casa, un vestit ... que nosaltres voldríem posseir, però no tenim. Es té gelosia dels germans, perquè existeix el risc que ens prenguin l'estimació que els pares ens havien dedicat, és a dir, perdem alguna cosa que ja teníem.

Es proposa una activitat individual, una per parelles i una darrera en grup. Aquesta última es pot organitzar com a taula rodona, és a dir, alguns alumnes es prepararan el tema i exposaran les seves idees en condicions d'igualtat, sota el guiatge d'un moderador.

Activitat a l'aula:

Ja has llegit el llibre *"Un estiu per morir"*.
A continuació hi ha un seguit de preguntes que cal que responguis havent reflexionat prèviament.

1. Quina opinió en tens del llibre?

2. Què en penses de la Meg?

T'has identificat amb ella en algun moment?

3. Meg, en algun moment, té enveja de Molly abans que aquesta estigui malalta. Després, quan Molly es troba millor, Meg sent gelosia de Molly.

Tenir enveja no és el mateix que sentir gelosia. Busca al diccionari les dues paraules. Quan hagis entès el seu significat clarament, escriu una frase amb cada una de les paraules.

Enveja

Gelosia

4. En Will recorda a la seva dona morta.
Quan la mare de Meg i Molly fa el cobrellit, elles recorden anècdotes de quan eren petites. Els records ens ajuden a viure.

Escriu algun bon record de quan eres petit.

5. Quan la Molly es posa malalta, en un primer moment sembla que no és una cosa greu. La Meg troba que el fet que la Molly no es trobi bé té aspectes positius i altres de negatius.

Explica quins són, tan els bons com els no tan bons.

6. Quan la Molly es posa seriosament malalta, la Meg se'n sent culpable.

Què en penses d'aquest sentiment de la Meg?

Què li diries a la Meg respecte al fet de sentir-se culpable?

Quina diferència penses que hi ha entre ser culpable i ser responsable?

7. Els pares de les noies, des que la Molly està malalta, canvien una mica la seva manera de fer. La mare, que abans *"sempre tractava de suavitzar les coses amb carícies*", ara no riu ni diu res.

Com explicaries aquest canvi d'actitud dels pares de Meg i Molly?

8. Meg, amb tot el que li passa s'adona de la importància de l'amistat.
Diu: *"és tan bonic tenir amics que comprenen que hi ha un temps per plorar i un temps per riure, i que saben que, de vegades, les dues coses es troben molt a prop."*

Pensa i explica alguna situació personal en la que un amic o amiga t'hagi fet costat i això hagi estat important per a tu.

9. Meg pensa que no és just que la Molly es mori. Diu que Molly no va fer mai res dolent. El pare li explica que això no té res a veure amb la mort, que no hi cap "per què" que justifiqui la mort de Molly.

Quina opinió en tens tu de la mort d'una persona jove?

10. El pare de Meg i Molly diu: *"La mort és un acte molt solitari. L'únic que podem fer és ser amb ella quan ens necessiti"*.

Què et sembla que faries davant d'una situació semblant a la de Meg?

11. En un primer moment, Meg no vol veure a Molly malalta. Pensa que es morirà, però té por d'anar-la a veure. Al final però, té necessitat d'acomiadar-se de la seva germana i troba la manera de fer-ho.

Com t'hauries acomiadat tu en el seu lloc?

ACTIVITAT 2

Per parelles descriviu de forma breu situacions que exemplifiquin aquests valors :

RESPECTE: Quan un company expressa la seva opinió, encara que no hi estem d'acord, l'escoltem.

AMISTAT

SOLIDARITAT

JUSTÍCIA

DIVERSITAT

Amb les mateixes parelles, proposeu una definició per a cadascun dels valors que han estat citats abans. Recordeu que ara cal buscar la idea general, no pas un exemple. Per ajudar-vos en la definició podeu buscar sinònims de cada una de les paraules.

Definir consisteix en explicar una cosa per les seves característiques, donar-ne una idea exacta.

RESPECTE

AMISTAT

SOLIDARITAT

JUSTÍCIA

DIVERSITAT

Després d'haver definit aquests valors, prepareu una taula rodona: Escolliu cinc companys de la classe. Cada un d'ells es prepararà la definició d'un dels valors treballats i l'exposarà i defensarà davant els altres quatre. També s'escollirà un moderador. Aquestes sis persones establiran un debat entorn aquestes paraules i les seves definicions. La resta del grup classe fareu d'espectadors.
Al final, després d'escoltar tot el que s'ha dit, elaboreu entre tot el grup/classe una definició, que serà la més completa.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 4

OLIVA, P. (1996): ***Els àngels no saben vetllar els morts***. Barcelona. Proa

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre poemes.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de poemes.
- Exposició ordenada de temes.
- Interpretació de notícies.
- Identificació del sentit real i del sentit figurat.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens observables.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Gust d'escriure amb correcció.

- Interès per conèixer diferents tipus de textos.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Valoració de l'amistat.
- Identificació de conflictes.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

OLIVA, P. (1996): ***Els àngels no saben vetllar els morts***. Barcelona. Proa

Tots som iguals

Si bé és molt cert
que som iguals
davant la mort,
no és menys cert
que no som iguals
enfront del morir.

Quan arribarà,
quan ocorrerà,
no sé com serà;
no hi penso
no hi compto,
ni en parlo.

La meva mort
s'aixeca contra mi.
La teva mort
és feta contra tu.
Ambdues formen
camins obscurs
donant penyora
cruel d'ensurts.

No puc trobar
sentit a la vida
ni sé buscar
sentit a la mort.

No hi ha morts segures
totes són impures.
Si mires al profund
sols trobaràs amunt
fantasmes nodrits
de cendres i oblits.

Mentre morim,
som el que som,
sols un cop morts
no serem més
el que fórem.

Resum del poema:
Més que un resum, s'ha de trobar la idea principal. L'autor planteja dues idees que es poden treballar bé amb alumnes de CS:

- La primera és que la mort arriba per a tothom, però la manera de viure el morir, no és pas igual per a tothom.
- La segona és que es moren funció de com s'ha viscut.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Partint dels dos pensaments principals del poema, es demana als alumnes que aprofundeixin sobre elles.

La primera activitat proposa un examen de les tres parts del poema que transmeten el missatge de l'autor de forma més clara i entenedora.

La segona activitat és buscar una notícia al diari on hi aparegui la circumstància de la mort per: accident, mort natural d'algun personatge conegut, morts de guerra, assassinat, ..., per veure com hi ha diverses maneres de morir, unes violentes i altres no.
Seguint la línia del que diu el poeta a la primera estrofa, tot són morts però no es pensa el mateix d'una mort violenta que d'una mort a casa, en companyia de les persones estimades. Amb els alumnes es parlarà de les diferències entre les diverses morts i el què implica cada una d'elles.
Es poden contrastar les diverses notícies i fer un debat sobre l'origen de la violència, tant individual com col·lectiva.

A l'aula, de vegades es produeixen situacions de conflicte que es podrien evitar amb més voluntat de diàleg. Per intercanviar opinions i arribar a un acord sense aplicar conductes agressives o violentes, cal potenciar alguns valors com: el respecte, la llibertat, la confiança i la sinceritat. L'activitat 3 fa referència a aquests valors i actituds que afavoreixen la convivència.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Aquestes són les tres estrofes més significatives del poema. Llegeix-les atentament.

Si bé és molt cert
que som iguals
davant la mort,
no és menys cert
que no som iguals
enfront del morir.

No puc trobar
sentit a la vida
ni sé buscar
sentit a la mort.

Mentre morim,
som el que som,
sols un cop morts
no serem més
el que fórem.

A la primera l'autor ens ve a dir que tot i que la mort ens tracta a tots iguals, no tothom la viu de la mateixa manera. Hi ha qui té por a la mort, hi ha qui no, depèn de moltes variables.
En el teu cas, provablement no has pensat massa en la mort. Si t'atures a pensar-hi un moment, quina idea en tens del fet de morir-te?

A la segona, l'autor no troba sentit a la vida. Aquesta és una qüestió molt important, la vida, per ser viscuda plenament ha de tenir un sentit i cada un de nosaltres l'ha de trobar.

Què és important per a tu a la vida?

Per què val la pena viure?

A la tercera estrofa, l'autor diu que una vegada morts, de nosaltres en quedarà el record del que vam ser i vam fer quan érem vius.

Si coneixes algú que s'ha mort, quin record en tens d'ell o ella?

ACTIVITAT 2

Busca al diari una notícia que parli de la mort, és a dir, on es notifiqui la mort d'algú o de varies persones. En trobaràs de tota mena: morts de guerra, la mort d'algun personatge conegut, la mort per assassinat... A la classe, podeu exposar les diverses notícies i comentar-les. Podreu observar que són notícia les morts violentes o la mort de personatges coneguts. La mort de persones anònimes apareix al diari en forma d'esqueles, que cal que cada família pagui.

Busca al diari diversos models d'esqueles.

ACTIVITAT 3

Segur que a la classe de tant en tant es produeixen situacions conflictives que es podrien evitar de diverses maneres:

- Mirant d'arribar a un acord a través del diàleg.
- Modificant certs comportaments.
- Sent més comprensius amb els companys.

Completa aquestes frases:
1. Si davant un problema fem ús del diàleg aconseguim que .....

2. Les actituds individuals que afavoreixen el diàleg són.....

3. Dialogar serveix per.....

4. Hi ha normes que són bàsiques per a que la convivència sigui positiva.
Citen unes quantes.

Una vegada hagis contestat aquestes preguntes, pensa i escriu:

Què podries fer per millorar les relacions amb els teus companys de curs?

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 5

OLIVA, P. (1996): ***Els àngels no saben vetllar els morts.*** Barcelona. Proa

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre poemes.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Conèixer poemes.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprensió de poemes.
- Exposició ordenada de temes.
- Producció d'un poema.
- Identificació del sentit real i del sentit figurat.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens observables.
- Producció verbal d'idees i experiències.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Gust d'escriure amb correcció.
- Interès per expressar-se en llenguatge poètic.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

OLIVA, P. (1996): ***Els àngels no saben vetllar els morts.*** Barcelona. Proa

La inútil recerca

D'on vinc? Què sóc? On vaig?
És aquesta la terrible
fosca transcendent qüestió.
Quan travessem el llindar,
morim, i un cop som morts,
ningú sap què ens pot passar.

Inconcebible, obscur,
impenetrable secret,
veritable problema
que a tots els homes fa
infants esmaperduts
afrontant la pròpia sort.

L'antic llibre de la mort
dels egipcis, bé ens diu,
amb austera prudència:
"Deixeu, doncs, per a la fi
llunyana dels éssers vius,
el retrobar petjades
de com fou llur pas pel món".

La mort identifica
els homes i els animals,
també els diferencia.
Som les úniques bèsties
que neguem del tot la mort,
creient que tenim la sort
d'esperar un més enllà.

Resum del poema:
Més que un resum, s'ha de trobar la idea principal. En aquest poema l'autor es qüestiona d'on venim i a on anem, especialment aquesta darrera pregunta, a on anem, què hi ha més enllà de la mort.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Segons el grup d'alumnes se'ls pot oferir tot el poema o bé només un fragment, en funció del que ens interessi aprofundir.

Es proposen aquests punts de reflexió que apareixen al llarg de poema:
- Davant la mort, ens trobem sols, ningú pot morir per nosaltres.
- A l'hora de morir-nos, és important el què haguem fet al llarg de la vida.
- El fet de ser animals racionals ens pot fer pensar que després de la mort trobarem quelcom.

Encara que aquestes conceptes són prou elaborats i es necessita un cert grau de maduresa per meditar-hi, es pot plantejar als alumnes i que les comentin en petits grups, de quatre o cinc persones i posteriorment fer-ne una posada en comú. Cal que facin una anàlisi del poema, que siguin ells mateixos qui descobreixin aquestes nocions principals i parlin del seu significat.

El contingut que es pot treballar bé amb l'alumnat de CS és el de la tercera: què hem fet al llarg de la vida. En aquest punt es pot parlar del valor que té per cada un d'ells la família, els amics, l'escola, la salut ... de manera que puguin arribar a diferenciar allò que és realment important a la vida i que sovint no s'hi dóna el valor que es mereix.

Després i individualment es demana que facin una síntesi de les qüestions més rellevants que han aparegut a la posada en comú i que expressin el seu parer sobre el contingut del poema.
Finalment es proposa que els alumnes escriguin un poema.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Llegeix atentament el poema, mirant d'entendre tot allò que hi diu d'una forma explícita i allò que s'hi troba implícit.
Explícit: Expressar clarament una cosa, una opinió.
Implícit: Allò que es diu sense expressar-ho formalment, que només s'endevina.

Una vegada ho hagis fet, en grups de quatre o cinc persones, mireu de trobar les principals idees que l'autor ens vol transmetre. Després feu una posada en comú amb tot el grup classe.

ACTIVITAT 2

Una vegada heu fet la posada en comú, torna a llegir tot el poema seguit, mirant de concentrar-te. Fes una síntesi de les idees més importants que han aparegut a la posada en comú i expressa el teu parer sobre el contingut del poema, és a dir, fes-ne una crítica.
Recorda que una crítica és expressar l'opinió raonada sobre una obra jutjant-ne el valor, les qualitats i els defectes.

ACTIVITAT 3

Escriu un petit poema partint dels conceptes que has exposat en les preguntes anteriors. Per fer-ho segueix aquest procés:

1. Escull les quatre o cinc paraules que per a tu siguin més significatives.
2. Inventa petites frases on apareguin aquestes paraules escollides.
3. Posa-les en ordre. No sempre és convenient deixar les frases en el mateix ordre que han estat creades, cal trobar la millor manera d'endreçar-les per donar un sentit poètic.
4. Per arrodonir el resultat, has de llegir el poema de dalt a baix i aplicar-hi les modificacions necessàries.

Recorda que cal escriure amb cura, fes bona lletra, escriu el títol de manera que quedi diferenciat del text, respecta els marges del full i l'interlineat.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 6

NOGUERAS, A. (1975): ***Cançons.*** Barcelona. Cançons
PARRA, V. Disco: G. Salinas. BV- D- 1006.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre cançons.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.
- Ampliar el vocabulari.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.

Àrea d'educació artística. Música
- Aprendre cançons.
- Respectar i participar en el treball col·lectiu.
- Escoltar música.

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Comprensió del nou vocabulari.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens.
- Valoració positiva de les persones.

Àrea d'educació artística. Música
- Memorització de cançons.
- Audicions.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Gust d'escriure amb correcció.
- Valoració del text escrit com a font d'informació.
- Interès per expressar-se en llenguatge poètic.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.
- Sensibilitat pels drets i deures que tenim les persones les unes envers les altres.

Àrea d'educació artística. Música
- Audició atenta.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

NOGUERAS, A. (1975): ***Cançons.*** Barcelona. Cançons
PARRA, V. Disco: G. Salinas. BV- D- 1006.

Gracias a la vida

Gracias a la vida que me ha dado tanto:
Me dio dos luceros que cuando los abro
perfecto distingo lo negro del blanco
y en el alto cielo su fondo estrellado
y en las multitudes al hombre que yo amo.

Gracias a la vida que me ha dado tanto:
Me ha dado el oído que en todo su ancho
graba noche y dia grillos y canarios,
martillos, turbinas, ladridos, chubascos
y la voz tan tierna de mi bien amado.

Gracias a la vida que me ha dado tanto:
Me ha dado el sonido y el abecedario;
con él las palabras que pienso y declaro:
padre, amigo, hermano; y luz alumbrando
la ruta del alma del que estoy amando.

Gracias a la vida que me ha dado tanto:
Me ha dado la marcha de mis pies cansados;
con ellos anduve ciudades y charcos,
playas y desiertos, montañas y llanos
y la casa tuya, tu taller, tu patio.

Gracias a la vida que me ha dado tanto:
Me dio el corazón que agita su marco
cuando miro el fruto del cerebro humano,
cuando miro al bueno tan lejos del malo,
cuando miro el fondo de tus ojos claros.

Gracias a la vida que me ha dado tanto:
Me ha dado la risa y me ha dado el llanto;
así yo distingo dicha de quebranto,
los dos materiales que forman mi canto
y els canto de ustedes que es el mismo canto
y el canto de todos que es mi propio canto.

Violeta Parra

Resum de la cançó:
És un cant a la vida, amb tot el que la vida comporta, coses bones per gaudir i coses no tan bones que ens entristeixen.
Violeta Parra, que va néixer a Chile, es va suïcidar el 5 d'abril de 1967, després de compondre aquesta cançó. Aquesta dona també havia patit la mort de la seva filla Rosita Clara.

Orientacions didàctiques per a l'educador:
Amb l'especialista de música els alumnes poden escoltar la cançó, a ser possible cantada per la pròpia autora, Violeta Parra. Hi ha diversos cantautors que la interpreten: Mercedes Sosa, Joan Baez... A la mateixa classe de música poden mirar de conèixer millor a l'autora de la cançó i situar-la dins un grup de cantants (Daniel Viglietti, Quilapayún, Víctor Jara...) d'una determinada època i situació social i cultural en alguns països de Llatinoamèrica.
Encara que en el resum de la cançó s'explica que Violeta Parra es va suïcidar, pensem és preferible no explicar als alumnes aquesta qüestió per moltes raons. Si que se'ls pot dir però, que Violeta Parra no va tenir una vida fàcil i que va perdre una filla.

Els alumnes segur que coneixen altres cançons de contingut proper i a l'hora de música se'n pot parlar. L'especialista de música també pot fer-los conèixer algunes composicions que tinguin relació amb el tema i parlar dels seus compositors.

Posteriorment, a l'àrea de llengua es pot fer una anàlisi del contingut de la cançó. De fet, anomena vuit coses per agrair, però a rel a aquestes vuit coses, en descobreix moltes altres, que constitueixen la vida.

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Ara que ja has escoltat i llegit la cançó:

1. Esbrina quantes coses agraeix l'autora a la vida.
Aquestes poques coses, li permeten descobrir-ne un munt més.
Quines són aquestes?

2. Si tu haguessis d'agrair alguna cosa a la vida, quines cinc escolliries?
Explica per què has triat aquestes cinc.

3. Escriu un petit poema partint de les idees que has exposat en les preguntes anteriors.
Per fer-ho segueix aquest procés:

- Escull les quatre o cinc paraules que per a tu siguin més significatives.
- Inventa petites frases on apareguin aquestes paraules escollides.
- Posa-les en ordre. No sempre és convenient deixar les frases en el mateix ordre que han estat creades, cal trobar la millor manera d'endreçar-les per donar un sentit poètic.
- Per arrodonir el resultat, has de llegir el poema de dalt a baix i aplicar-hi les modificacions necessàries.

Recorda que cal escriure amb cura, fes bona lletra, escriu el títol de manera que quedi diferenciat del text, respecta els marges del full i l'interlineat.

4. Escriu un text on hi apareguin les paraules: vida, mort, amic, riure i plorar.

Abans de posar-te a escriure, reflexiona una mica, endreça els pensaments i redacta de forma tranquil·la. Una vegada hagis escrit el text, llegeix-lo i corregeix tant els errors ortogràfics com els d'expressió. Després, si cal, torna'l a escriure sense els errors.

ACTIVITAT 2

Segur que coneixes altres cançons que parlen de la vida, de les seves qualitats, del què hi podem trobar... Fes-ne un llistat i tria la que més t'agradi per informar-te sobre qui l'ha escrit i qui la canta. A l'hora de música la podeu escoltar.

UNITAT DE PROGRAMACIÓ 7

COLUMBIA PICTURES (1991): ***La meva noia.***E.U.A.

1. OBJECTIUS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Comprendre relats.
- Comprendre l'argument d'una pel·lícula.
- Produir de manera ordenada i coherent missatges orals.
- Respectar el torn de paraules i valorar les idees dels altres.
- Elaborar textos de tipologia diversa.
- Organitzar els escrits de manera ordenada, seguint pautes de presentació.
- Conèixer nou vocabulari.

Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural
- Acceptar i respectar la diversitat d'opinió.
- Interrogar-se davant dels fets i fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Demostrar sentiments particulars davant les coses dels medi social, cultural...

2. CONTINGUTS

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Exposició ordenada de temes.
- Reconeixement de la idea fonamental d'un text.
- Ampliació del vocabulari.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació de la causa o causes de successos de la vida quotidiana.
- Plantejament de preguntes i problemes sobre fenòmens observables.
- Producció verbal d'idees i experiències.
- Valoració positiva de les persones.
- Valoració del treball en equip.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS

Àrea de llengua catalana i literatura
- Diferents tipologies de textos.
- El sentit dels missatges.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Identificació d'alguns dels diferents elements que componen el sistema humà.
- Distingir les nocions referents al creixement natural: natalitat i mortalitat.

Àrea de coneixement del medi. El medi natural
- Processos en els éssers vius: els cicles vitals.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES

Àrea de llengua catalana i literatura
- Interès per participar i fer-se entendre.
- Gust d'escriure amb correcció.
- Valoració del text escrit com a font d'informació.
- Valoració del cinema com a font d'informació.

Àrea de coneixement del medi. Medi social i cultural
- Manifestació d'iniciativa personal.
- Valoració de l'amistat i la família.
- Autoreflexió davant els fets i els fenòmens que succeeixen al seu voltant.
- Esforç per mantenir un clima de diàleg en la comunicació.
- Sensibilitat pels drets i deures que tenim les persones les unes envers les altres.

PROPOSTA DIDÀCTICA

COLUMBIA PICTURES (1991): ***La meva noia.***E.U.A.

"Quan el teu pare és funerari, la teva mare està al cel i la teva àvia ha perdut un cargol... és bo tenir un amic que et comprengui, encara que sigui un nen."

Resum de la pel·lícula:
La pel·lícula exposa la vida d'una nena de 12 anys, òrfena de mare, que viu amb el seu pare que té una empresa funerària. Encara que la nena té una relació diària amb la mort, per la presència dels mors a casa seva, certament no ha entès la mort de la seva mare, de la qual se'n sent culpable. El pare no n'ha parlat mai amb ella, argumentant que és massa petita, que no ho entendria. És a rel de la mort del seu millor amic, que s'inicia una comunicació més franca i oberta amb el seu pare i ella pot compartir els seus neguits i dubtes pel que fa a la mort de la mare.

Orientacions didàctiques per l'educador:
Abans de veure la pel·lícula amb els alumnes, és convenient fer-los una presentació de la temàtica que aborda, és a dir sobre la mort i tot el que l'envolta. Després de veure la projecció, la millor manera de treballar el seu contingut podria ser en grups de tres a cinc persones oferint-los un guió per orientar la reflexió. Posteriorment es farà una posada en comú sobre els conceptes que han aparegut.

Després ja és possible fer una tasca més individualitzada sobre el tema de la mort, partint d'algunes lectures: algun poema, una cita d'alguna persona coneguda, el fragment curt d'una novel·la ... Algunes d'aquestes propostes es troben a continuació.

És important clarificar que en la proposta de lectura de BALLARÍN, encara que diu que a les ciutats els morts són lluny perquè els cementiris estan distanciats, aquest és un fet que té relació amb un seguit de normes d'higiene. Al segle XVI els metges ja van observar que hi havia epidèmies que s'originaven en indrets que estaven propers a llocs on hi havia cadàvers acumulats. Per tant, els cementiris es van allunyar per evitar epidèmies, encara que això era mal vist per cercles cristians, que pensaven que als morts no se'ls podia desplaçar. Aquesta informació es pot fer arribar a l'alumnat o no, en funció del criteri del mestre.

L'activitat fora de l'aula que es proposa és la visita a un cementiri. Actualment a Catalunya és excepcional que els serveis funeraris ofereixin una proposta didàctica per fer una visita al cementiri amb els alumnes. Aquí se'n proposa una, com exemple, tot i que es pot ampliar i millorar en funció de les possibilitat de cada escola (segons el mestre, el grup d'alumnes, la facilitat d'accés al cementiri...).

Activitats a l'aula:

ACTIVITAT 1

Després de veure la pel·lícula "La meva noia", feu grups de tres a cinc companys. Reflexioneu sobre el contingut de la història. Feu servir el guió per ajudar-vos a organitzar les idees.

Quan es treballa en equip cal:
- Ser considerat amb les opinions dels companys, encara que no coincideixin amb les nostres, els diferents criteris ens ofereixen una oportunitat per millorar, per enriquir-nos.

- Donar temps a que tots expressin els seus punts de vista i sentiments, respectant el ritme personal. Hi ha persones que tenen més facilitat de paraula que altres, però això no vol dir que els que són més lents en expressar el seu parer, no tinguin clares les seves opinions.

- Saber escoltar als altres si volem ser escoltats.

Un de vosaltres ha de fer de secretari, recollint els conceptes més rellevants que apareguin al grup, per poder-los explicar posteriormet a la resta de companys de la classe i fer-ne un debat.

Per fer un debat és important:

1. Triar un moderador.
2. Saber escoltar, sense interrompre el discurs de l'altre.
3. Aixecar la mà quan es vol fer una intervenció i esperar el torn de paraula amb paciència.
4. Respectar les opinions dels altres.

Guió per l'intercanvi d'impressions:

1. Què en penseu de la Vada?

2. El pare de la Vada no té prou en compte els sentiments de la nena.
Per què us sembla que actua d'aquesta manera?

3. En Thomas pregunta a la Vada:
- "Com creus que serà el cel?".
Vada respon:
- "Crec que allí tots tenen un cavall blanc i es passen el dia cavalcant. Els que estan allí són molt amics, no hi ha equips i així no aparten ningú."

Què us sembla que representa el cel?
Com us l'imagineu vosaltres?

4. Quina és la vostra opinió sobre l'amistat entre la Vada i en Thomas?

5. Quan en Thomas es mor, Vada pregunta al seu pare. "Per què?" i ell li respon: "No tinc resposta per aquesta pregunta".
Què en penseu de la mort d'en Thomas?
Teniu una resposta a la pregunta de Vada?

6. Vada se sent malament perquè no li havia dit en Thomas que era el seu millor amic. Després troba una manera d'acomiadar-lo, li escriu un poema.

Què us sembla aquesta manera d'acomiadar-lo?

Pensa en altres maneres d'acomiadar-se d'una persona que s'ha mort.

ACTIVITAT 2

Ara ja heu acabat la posada en comú. Has sentit moltes opinions i segur que has reflexionat una mica sobre la mort. Llegeix atentament aquest fragment de la novel·la de Miguel Delibes *"La sombra del ciprés es alargada",* que va obtenir el premi Eugeni Nadal l'any 1947.

DELIBES, M. (1948): ***La sombra del ciprés es alargada***. Premio Eugenio Nadal 1947. Barcelona. Destino

"Vi a lo lejos una arboleda surgiendo junto a una tapia, la cual daba acceso a su interior por una alta verja de hierro. Era el cementerio. Contra mi rostro chocó una vaharada de indecible paz; la paz augusta, ininterrumpida, de los muertos. Pensé que era muy triste que los hombres necesitasen morir para soportar sin airarse la vecindad de otros hombres."

Què et sembla que significa l'última frase: *"Pensé que era muy triste que los hombres necesitasen morir para soportar sin airarse la vecindad de otros hombres"*?

ACTIVITAT 3

En aquest fragment de *Morts i vius*, del llibre *Mossèn Tronxo*, Ballarín ens parla de la diferència que hi ha entre els cementiris dels pobles i els cementiris de les ciutats. Darrera d'aquesta comparació, s'interpreta una manera d'entendre la vida. Explica el que has pensat en llegir aquest fragment.

BALLARÍN, J.M. (1990): ***Mossèn Tronxo***. Barcelona. Club Editor

"A ciutat, els morts resten sols, lluny, amb algun ram que hi duen alguns, els més sense ram. A ciutat, l'altra vida és a racó, a esquitllentes. Ací, a pagès, el cementiri és tan present com les masies, fet i fet és la masia de tots.
La vida de ciutat només és mitja vida, no tenen els morts a prop."

ACTIVITAT 4

En aquesta sopa de lletres busca aquestes set paraules:
forense, cadàver, funeral, cementiri, tomba, dol i esquela.

SOPA DE LLETRES

Q	F	R	U	I	P	L	H	B	C	E
M	U	R	D	A	O	S	Z	V	N	S
U	N	E	T	M	A	X	Q	U	I	Q
C	E	M	E	N	T	I	R	I	P	U
T	R	G	A	F	O	R	E	N	S	E
D	A	H	B	L	M	Z	I	A	G	L
J	L	P	I	O	B	A	L	H	J	A
T	E	C	A	D	A	V	E	R	O	S

Activitats fora de l'aula:
- Conèixer el/els cementiris del seu poble o ciutat.

- "Investigar" quin significat/simbologia tenen els xiprers dels cementiris: poden consultar el diccionari, mirar si a la biblioteca de l'escola o del barri hi ha algun llibre que expliqui la simbologia d'arbres i plantes, demanar a casa seva si tenen alguna informació sobre el tema...

- Visitar un cementiri.

En aquestes adreces poden atendre al mestre de forma individual, encara que no hi ha cap servei estipulat d'atenció als alumnes. Això vol dir que és el mestre qui ha d'organitzar la visita amb els seus alumnes.

SERVEIS FUNERARIS DE BARCELONA
Sancho de Ávila, 2. Tel.: 93 484 17 00, demanar per Gerència.
08018 Barcelona

SERVEIS FUNERARIS DE GIRONA
Enselm Clavé, 30. Tel.: 972 20 23 35.
17001 Girona

SERVEIS FUNERARIS DE LLEIDA
La Cerdanya, 29. Tel.: 973 23 72 06.
25005 Lleida

SERVEIS FUNERARIS DE TARRAGONA
Carretera Vella de València, 2. Tel.: 977 55 00 20
43006 Tarragona

Proposta per dur a terme un treball als cementiris.
Abans de fer la sortida és important fer una investigació sobre què es va a veure.
- Any en que va ser construït el cementiri.
- Quantes persones hi ha enterrades.
- Quantes persones s'enterren cada any.
- Qui té la titularitat del cementiri, és a dir, de qui és.
- De qui depèn el manteniment.
- Quin servei dóna el cementiri a la societat.

Una vegada al cementiri, caldrà observar:
- Quins tipus de tombes hi ha.
- Llegir algunes de les inscripcions.
- Quina mena de vegetació trobem al cementiri.

De tornada a l'aula, es proposa als alumnes fer aquest exercici:
Explica les teves impressions sobre la visita al cementiri. No et limitis a fer una descripció del que hi havia, mira d'explicar les sensacions que vas tenir.

2.6.4. L'AVALUACIÓ

Tal com diu el Currículum d'Educació Primària, *"s'entén per avaluació l'anàlisi del procés d'ensenyament-aprenentatge que permet verificar la seva coherència i el grau d'eficàcia amb què s'ha concretat cadascun dels seus passos"*.

L'avaluació forma part del procés educatiu i és l'**instrument** que serveix per millorar-lo. Ha de permetre decidir el tipus d'ajut pedagògic que necessiten els alumnes segons les seves característiques i determinar el grau en que s'han aconseguit les intencions educatives que s'havien proposat.

Per avaluar s'han de seleccionar instruments i situacions adequades segons els aprenentatges, és a dir s'han de pensar un seguit d'actuacions amb uns criteris coherents en relació a les activitats d'aprenentatge. En funció dels resultats d'aprenentatge dels alumnes, s'haurà de revisar el procés d'ensenyament-aprenentatge i introduir-hi les modificacions necessàries. Les diferents funcions de l'avaluació s'han de dur a terme en diferents moments del procés: abans, durant i al final.

Tot educador té la responsabilitat d'avaluar. Aquest apartat del treball pretén posar a l'abast dels mestres algunes estratègies per ajudar-los a interpretar el procés educatiu realitzat. S'ha d'entendre l'avaluació com un procés sistemàtic que ajudi a prendre decisions, no com un judici de la persona. La seva finalitat és veure en quina mesura s'han assolit els continguts promoguts i d'aquesta manera poder planificar i decidir un seguit d'accions concretes.

Fins fa poc, l'avaluació educativa ha anat adreçada a valorar l'adquisició de coneixements i habilitats pròpiament escolars. Les propostes didàctiques que s'han fet per els tres cicles de l'EP fan més incidència en els continguts d'actituds, valors i normes, que són els eixos que determinen les conductes individuals i socials. Però avaluar comportaments, actituds i valors és francament difícil, fins i tot hi ha persones que consideren que aquest tipus d'avaluació és poc ètic. Això no vol dir que avaluar procediments o conceptes sigui senzill, però si més no la metodologia és més clara.

Per dur a terme l'avaluació és convenient concretar els aspectes a observar i buscar activitats que facin possible aquesta observació. Els criteris de correcció han de ser coherents amb el que s'han proposat en els objectius i els resultats de la correcció s'han de fer saber als alumnes.

A l'hora de buscar tècniques i estratègies concretes per avaluar valors, no és gens fàcil. Tal i com diu BOLÍVAR (1995): *"Hay que abandonar la esperanza de que la psicometría pueda resolver el problema de la evaluación (...).Una evaluación que pudiera servir para comparar unos alumnos con otros, o para decidir si sus actitudes o valores son insuficientes o no, no puede admitirse por principio: socialment podría ser peligroso, y éticament es indefendible."*

L'avaluació d'aquests continguts ajuda a la clarificació de valors, que és un conjunt de mètodes o tècniques que intenten ajudar a la persona a ser conscient del que valora. Algunes d'aquestes tècniques són: l'observació, activitats de reflexió, entrevistes, qüestionaris o escales d'actituds, observadors externs, dilemes morals ...

Per avaluar valors l'**observació** és una eina molt útil. Ara bé, aquesta observació ha de ser, tal com explica MARÍN (1995): "S*istemàtica, estructurada, intencional i controlada, de manera que al final es pugui fer una observació inferencial, és a dir, que atribueix un significat a allò que s'observa."*
L'observació és una tècnica que té forces avantatges: no cal buscar un context concret, es poden observar conductes verbals o no verbals, no està limitada en el temps... però tota aquesta informació s'ha de saber interpretar en la seva justa mesura.
Aquesta observació pot estar programada o bé pot ser una observació puntual, que l'educador ha considerat interessant recollir. Es fa una descripció de la situació i després se'n fa una interpretació/valoració.
Es poden fer unes escales d'observació seguint el model que proposa BOLÍVAR (1995):
- Respecta el torn de paraula.
- Escolta les opinions dels altres.
- Exposa les seves idees sense imposar-les.
- Participa en la presa de decisions del grup/classe.
- ...

Això ajudarà a sistematitzar l'observació. Cal estar atent a conductes, a manifestació de sentiments i emocions, a l'acceptació i la confiança en ell mateix, en les tasques escolars...

L'**autoavaluació** és una altra eina molt positiva per avaluar actituds i valors, perquè obliga a l'alumne a pensar sobre la seva tasca, és a dir, no només sobre el resultat de l'activitat d'avaluació, sinó sobre tot el procés de preparació, tot el procés d'aprenentatge: el seu esforç, la seva constància, la comprensió dels continguts, els mètodes d'estudi utilitzats...L'autoavaluació contribueix al desenvolupament personal d'una forma clara.
Una vegada feta l'autoavaluació per part de l'alumne i l'avaluació per part de l'educador, és positiu que educador i educand facin una **entrevista personal** i decideixin el resultat de l'avaluació de comú acord. Aquesta manera de plantejar l'avaluació és molt interessant, especialment per avaluar continguts d'actituds, valors i normes. L'entrevista és una bona ocasió per reflexionar amb l'alumne sobre el seu comportament i enfocar els canvis necessaris per millorar. Està clar que aquest tipus d'avaluació vol temps de dedicació, perquè les entrevistes cal preparar-les i fer-les en un ambient tranquil i relaxat, sense pressa. Això és complicat d'aconseguir en l'ambient escolar, però no vol dir que sigui impossible, tot és mirar de posar-hi els mitjans adequats per fer-ho. Els resultats valen la pena.

Les situacions de **debat i assemblees**, ofereixen un context molt òptim per observar la manifestació d'actituds i valors. La interacció entre l'alumnat ajuda a descobrir actituds, valors i normes i s'aporten raons a través del diàleg. És important crear aquestes situacions, que poden ser un instrument d'avaluació. També es pot plantejar com a instrument d'avaluació la **dramatització** de determinades situacions conflictives. D'aquesta manera es pot prendre consciència del problema, veure'l des de la perspectiva de l'altre i trobar solucions adequades.

Altres tècniques per avaluar valors són les **narracions de vivències** personals, fent servir el llenguatge oral o el llenguatge escrit. També es poden utilitzar **frases inacabades o preguntes** per clarificar opinions. Aquests instruments cal aplicar-los mirant que els alumnes s'expressin amb llibertat i se'ls pot ajudar a reflexionar abans de decidir-se per una determinada opció, és positiu que valorin les conseqüències de cada una d'elles.

Una altra estratègia que pot ser útil per a l'avaluació d'actituds i valors són els **dilemes morals,** tot i que és una eina més adient per l'educació secundària que per l'educació primària. Tot i així val la pena conèixer-la, per aquells grups/classe que demostren una maduresa suficient. Un dilema és una situació problemàtica en la que s'ha d'escollir entre dues proposicions contràries.

S'han dut a terme diferents estudis experimentals que demostren l'eficàcia de les classes de discussió moral per fer avançar el nivell de raonament moral dels alumnes. Cal tenir present que hi ha una relació entre l'edat i els procediments que calen per tal que la discussió sigui eficaç. Cal el pensament formal per arribar a discutir sobre qüestions abstractes, per aquesta raó es proposa aquest procediment a Cicle Superior.

Algunes pautes per aplicar a classe poden ser aquestes:
- S'ha de crear un clima de confiança a l'aula, que permeti l'expressió de l'opinió de tots els membres del grup classe.
- Quan es presenta el conflicte, s'ha de fer de forma clara. És fonamental que tots els alumnes puguin identificar el problema a debatre.
- S'ha d'establir un diàleg entorn de la situació conflictiva plantejada. Se'ls ha d'animar a pensar i parlar, però sense forçar-los mai.
- És imprescindible considerar la perspectiva de l'altre: s'han d'introduir elements per ajudar a tenir en compte altres punts de vista, afavorint d'aquesta manera el respecte i l'acceptació.

L'avaluació d'actituds i valors encara està per polir. És complex clarificar tot el que implica aquest tipus d'avaluació. El que està clar, tal i com diu BOLÍVAR, A. (1995) és : *"La evaluación en este àmbito es un compromiso por revisar colegiadamente la pràctica educativa, compartiendo unos valores y actitudes que se conviertan en referentes de la acción educativa."*

3. CONCLUSIONS

Tenint en compte el treball realitzat fins ara, ha arribat el moment de treure'n les conclusions, és a dir, establir què se'n desprèn de tota aquesta tasca. És necessari valorar aquells aspectes positius i aquells que han quedat pendents o que es poden millorar, completar i polir.

Tal i com ja s'explicita en l'apartat on s'analitzen les entrevistes als docents (apartat 2.1.3, pàgina 20), es constata que:
1. Els mestres tenen dificultats per parlar de la mort amb els alumnes. Els ensenyants es troben desinformats i desorientats a l'hora de parlar de la mort amb l'alumnat. No han rebut ni la informació ni la formació necessària per afrontar el tema amb serenor.

2. Es verifica que hi ha interès pel tema, és un repte pels ensenyants. I aquest repte, té algunes possibles solucions, és a dir, hi ha confiança en que aquest tipus de temàtiques: la pèrdua, el dolor, el sofriment, la mort, es puguin treballar d'una manera o altre amb els alumnes i així donar-los instruments per estar preparats per assumir aquestes vivències.

3. Hi ha una opinió comú respecte a que l'actuació d'un mestre de forma aïllada, pot ajudar als alumnes, però el millor és una tasca coordinada des de l'equip docent, és a dir el consell escolar del centre i especialment el claustre, ha d'assumir el tema per fer un treball continuat i coherent al llarg de tota l'etapa educativa. Per aconseguir això és imprescindible oferir formació i informació als educadors, tant a nivell personal com professional

Actualment l'educació amaga el fet de morir, s'amaguen les limitacions, perquè la mort posa en evidència el caràcter efímer de l'existència humana. És necessari integrar-la, és a dir acceptar que existeix. No es pot ignorar la realitat de la mort, perquè si es viu sense tenir-la en compte es viu enganyat. Això es pot evitar si és porta a terme una planificació pedagògica i una pràctica educativa de la consciència de la mort. Les eines que aquí s'ofereixen intenten ser un model útil, encara que no únic, per aplicar a l'escola.

Les Unitats de Programació que s'han presentat han estat pensades segons un model d'escola en el que:
1. El grau d'acord i sensibilització de pares i mestres amb la pedagogia de la vida i de la mort és important.
2. Tots els membres del claustre se senten mínimament a gust treballant aquesta temàtica.
3. Hi ha un grup de persones de la comunitat educativa amb una certa formació i informació sobre el tema.

Ara bé, cal ser conscients que:
1. La incorporació del tema de la mort a la dinàmica escolar és laboriós.
2. S'han d'acotar els objectius i continguts i aquesta és una feina complexa.
3. Poden aparèixer reaccions imprevistes a l'hora de dur a terme la tasca, tan per part de l'alumnat com dels propis mestres i això s'ha de preveure.
4. Es poden manifestar desacords per part de les famílies.

Tot i així, es constata que si els ensenyants reben informació i formació, la predisposició a assumir aquesta tasca és molt bona. Pels educadors és un repte que es pot assumir amb els mitjans adequats i estan convençuts que cal fer-ho, per fer atenció a la part humana de la formació de l'alumne, per atendre els continguts d'actituds, valors i normes.

Ara bé, el treball té un seguit de limitacions. Tal i com es diu en el pròleg, aquest no és un treball tancat, la tasca no està acabada. En aquesta proposta no es contempla:
- L'atenció a la diversitat.
- Els alumnes amb necessitats educatives especials.
- La realitat d'escoles de barris marginals.

Per altra banda, una vegada acabada la feina, s'observa que aquesta encara es pot millorar, perquè quan s'acaba un treball, seria l'hora de tornar a començar, perquè tal i com diu el filòsof i pedagog TERRICABRAS, J.M. (1998): *"Quan repensem les coses, no les tornem a trobar mai ben bé com eren"*.

Partint d'aquesta idea, es proposen un seguit de tasques a fer:
1. Dissenyar els continguts i la metodologia de cursos de formació sobre la pedagogia de la vida i de la mort per a mestres d'Educació Primària.
2. Dissenyar les línies mestres d'assessorament sobre aquesta temàtica a mestres d'escoles d' Educació Primària.
3. Proposar publicacions sobre el tema que omplin el buit actualment existent.

4. BIBLIOGRAFIA

OBRA CITADA

ARIÈS, P. (1987): *El hombre ante la muerte*. Barcelona: Taurus.
ATKINSON, P. I HAMMERSLEY, M. (1994): *Etnografia. Métodos de investigación.* Barcelona. Paidós.
AYALA, C. (1999): "El son, escola per aprendre a ben morir", *Realisme existencial,* nº 20, (octubre 1999), pàg. 13.
BISQUERRA, R. (1999): "Educació emocional: un repte per al nou mil.leni", *BIEC,* nº 27*,* (desembre 1999), pàg. 2-3.
BOLIVAR (1995) : *La evaluación de valores y actitudes*. Madrid: Alauda-Anaya.
CASSANY, D., LUNA, M. I SANZ, G. (1993): *Ensenyar llengua.* Barcelona: Graó.
CLOS, M. (1997): "A la contra", entrevista a TORRALBA, F. , *Avui,* 9 de novembre de 1997.
DELIBES, M. (1948): *La sombra del ciprés es alargada.* Barcelona: Destino.
FUERTES, G. (1976): *Obras incompletas.* Madrid: Cátedra.
GENERALITAT DE CATALUNYA (1992): *Educació Primària: Currículum.*Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament.
GESSELL (1954): *El niño de 5 a 10 años*. Buenos Aires: Paidós.
HEREU, J. (1993): "Introducció", a JASPERS, K., *Introducció a la filosofia.* Barcelona: Ed. 62, pàg. 9-13.
JASPERS, K. (1993): *Introducció a la filosofia*. Barcelona: Ed. 62.
KÜBLER-ROSS, E. (1992): *Los niños y la muerte*. Barcelona: Luciérnaga.
LEE, C. (1995): *La muerte de los seres queridos*. Barcelona: Plaza y Janés.
MARÍN i GARCIA, A. (1995): *Avaluem l'educar en valors*. Federació Catalana de Voluntariat Social. Barcelona: Claret.
MATABOSC, A. (1997): *La vida després de la vida*. Barcelona: Cruïlla.
MÈLICH, J.C. (1987): *Pedagogia de la finitud*. Bellaterra: UAB.
MÈLICH, J.C. (1989): *Situaciones límite y educación*. Barcelona: PPU.
OLIVA, P. (1996): *Els àngels no saben vetllar els morts*. Proa: Barcelona.
PANGRAZZI, A. (1993): *La pérdida de un ser querido*. Madrid: Paulinas.
POCH AVELLAN, C. (1996): *De la vida i de la mort*. Barcelona: Claret.
ROVIRA, F. (1998): "Com saber si un és emocionalment intel.ligent?", *Aloma,* nº2, (juliol 1998), pàg. 57-68.
SABATER, J. (1999): "Desconeguda companya de camí", *Realisme existencial,* nº 20, (octubre 1999), pàg. 14-16.
SENDRA, (1999): "Educar en l'art de la gratuïtat", *Realisme existencial,* nº 20, (octubre 1999), pàg. 24.
TEIXIDOR, E. (1998): *En veu alta*. Barcelona: Proa.
TERRICABRAS, J.M. (1998): *Atraveix-te a pensar.* Barcelona: La campana
THOMAS, J.V. (1983): *Antropologia de la muerte.* Mèxico: Fondo de Cultura Económico.
TORRALBA, F. (1995): *El sofriment, un nou tabú*?. Barcelona: Claret.
WOODS, P. (1987): *La escuela por dentro*. Barcelona: Paidós/MEC.

LLIBRES I TEXTOS PROPOSATS A LES UNITATS DE PROGRAMACIÓ

AMADES, J. (1978): *Les millors llegendes populars*. Barcelona: Selecta.
AMELA, VICTOR-M. (1999): "La contra" entrevista a RACIONERO, L., *La Vanguardia,* 8 d'octubre de 1999.
BALLARÍN, J.M. (1990): *Mossén Tronxo*. Barcelona: Club Editor.
BROSSA, J. (1994): "Quin significat té per a vosté la mort?" a AA.VV., *Sobre la mort.* Barcelona: Agrupació Mútua.
BUSCAGLIA, L. (1988): *La tardor de Freddy, la fulla*. Barcelona: Urano-Emecé.
CAPDEVILA, R. GAUDRAT, M.A. (1987): *L'enterrament*. Barcelona: La Galera.
COLE, B. (1996): *Estirar la pota o com envellim*. Barcelona: Destino.
DE PAOLA, T. (1994): *L'àvia de dalt, l'àvia de baix*. Barcelona: Cruïlla.
DE SAINT MARS, D. (1998): *S'ha mort l'avi*. Barcelona: La Galera.
DELIBES, M. (1948): *La sombra del ciprés es alargada.* Barcelona: Destino.
DESCLOT, M. (1986): *Cançons de la lluna al barret*. Barcelona: Ed. 62.
KEIZABURO, T. (1992): *El cel del cigne*. Barcelona: Juventut.
LARREULA, E. (1997): *Alba*. Barcelona: La Galera.
LLACH, LL. (1979): *Poemes i cançons*. Barcelona: Quiroga-Penta Music.
LOWRY, L. (1985): *Un estiu per morir*. Barcelona: L'esparver.
MAÑÀ, J. (1982): *La tardor*. Barcelona: Obra social de la Caixa.
MARTIN, A. (1991): *La mare invisible*. Barcelona: Barcanova.
NOGUERAS, A. (1975): *Cançons*. Barcelona: Cançons.
OLIVA, P. (1996): *Els àngels no saben vetllar els morts*. Barcelona: Proa.
PORTELL, J. (1992): *Llengua, 2n curs d'EP*. Barcelona: Edebé.
QUINO (1992): *Todo Mafalda.* Barcelona: Lumen.
RODA I., SOLÉ C. I ESPLUGA M. (1997): *L'armari de l'àvia*. Barcelona: ING Edicions.
SALES, F. I RAMOOS, M.T. (1991): *Més enllà del núvol blanc*. Barcelona: Edelvives.
SALVA, F. (1981): *El curs de l'any*. Barcelona: Salvatella.
SPIER, P. (1987): *Gent.* Barcelona: Lumen.
TEIXIDOR, E. (1986): *Cada tigre té una jungla*. Barcelona: Cruïlla.
TEIXIDOR, E. (1998): *En veu alta*. Barcelona: Proa.
WILHELM,H. (1985): *Jo sempre t'estimaré*. Barcelona: Juventut.

VÍDEOS

COLUMBIA PICTURES (1991): *La meva noia.* E.U.A.
UNIVERSAL CITY STUDIOS (1995): *Balto.* E.U.A.
WALT DISNEY (1998): *Hèrcules.*E.U.A.

ADRECES D'INTERÈS

PESE: Programa d'educació per a la salut a l'escola.
Departament d'Ensenyament.
Via Augusta 202, planta 0
08021 Barcelona
Tel.: 93 400 69 00 / 93 400 69 44

GRUP DE DOL: Grup d'ajuda mútua per aquelles persones que han sofert la pèrdua d'una persona estimada.
París 206, baixos. Tel.: 93 217 11 50
08008 Barcelona

SERVEIS DE GUIES DEL PARC NATURAL DE LA ZONA VOLCÀNICA DE LA GARROTXA
Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient.
Casal dels Volcans
Avda. de Santa Coloma, s/n. 17800 Olot
Tel. 972 26 62 02, 972 26 60 12
La web del Parc Natural és:
http://www.gencat.es/mediamb/pnzvg/pnzvg.htm

SERVEI DE PARCS NATURALS DE LA DIPUTACIÓ
Diputació de Barcelona. Tel.: 93 402 22 22
Servei de Parcs Naturals. Tel.: 93 402 24 8
http:/www.diba.es

ESCOLES D'ÀMBIT HOSPITALARI

ESCOLA PER A INFANTS DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I DE SANT PAU.
Avda. Sant Antoni Mª Claret 167. Tel.: 93 291 93 85 / 93 291 90 00
08025 Barcelona

ESCOLA D'ÀMBIT HOSPITALARI DE SANT JOAN DE DÉU.
Passeig de Sant Joan 2. Tel.: 93 280 40 00, ext.: 2281
08950 Esplugues de Llobregat

HOSPITAL MATERNO-INFANTIL DE LA VALL D'HEBRON DE BARCELONA
Passeig Vall d'Hebron, 119-129 Tel.: 93 489 31 00
08035 Barcelona

DEPARTAMENT DE TRAUMATOLOGIA I REHABILITACIÓ DE LA VALL D'HEBRON DE BARCELONA
Passeig Vall d'Hebron, 119-129 Tel.: 93 489 40 00
08035 Barcelona

HOSPITAL DE NOSTRA SENYORA DEL MAR. BARCELONA
Passeig Marítim 25-29. Tel.: 93 221 47 00
08003 Barcelona

CORPORACIÓ SANITÀRIA CLÍNIC
Villarroel 170.Tel.: 93 227 54 00
08036 Barcelona

HOSPITAL GENERAL DE MANRESA
La Culla s/n Tel.: 93 874 2112
08240 Manresa

CONSORCI HOSPITALARI PARC TAULÍ. SABADELL
Parc Taulí s/n. Tel.: 93 723 10 10
08208 Sabadell

HOSPITAL GERMANS TRIES I PUJOL. BADALONA
Canyet s/n. Tel.: 93 465 12 00
08916 Badalona

HOSPITAL DR. JOSEP TRUETA. GIRONA
De França s/n. Tel.: 972 202 700
17007 Girona

SERVEIS FUNERARIS

SERVEIS FUNERARIS DE BARCELONA
Sancho de Ávila, 2. Tel.: 93 484 17 00, demanar per Gerència.
08018 Barcelona

SERVEIS FUNERARIS DE GIRONA
Enselm Clavé, 30. Tel.: 972 20 23 35.
17001 Girona

SERVEIS FUNERARIS DE LLEIDA
La Cerdanya, 29. Tel.: 973 23 72 06.
25005 Lleida

SERVEIS FUNERARIS DE TARRAGONA
Carretera Vella de València, 2. Tel.: 977 55 00 20
43006 Tarragona

5. ANNEX 1

LES ENTREVISTES

5. ANNEX 1

LES ENTREVISTES

A continuació es presenta el recull de les entrevistes fetes als mestres d'Educació Primària sobre el tema de la mort.

Aquest és el full de presentació que es dóna l'entrevistat:

PEDAGOGIA DE LA VIDA I DE LA MORT: EINES D'ACCIÓ TUTORIAL I PROPOSTES DIDÀCTIQUES PER A L'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

Aquest treball pretén oferir eines que convidin a la reflexió, que permetin elaborar millor les pròpies idees i generar una opinió sòlida sobre la pedagogia de la vida i de la mort. D'aquest manera es podrà desenvolupar una intervenció educativa més adequada.

L'entrevista té per objectiu recollir informació sobre el criteri que en tenen els mestres sobre l'enfocament d'aquest tema. Tot i que la mort és essencialment un tema humà (tots els éssers vius són finits, però només l'home té consciència del seu passat, el seu present i el seu futur, i per tant només l'home té consciència de la seva finitud) en general no se'n parla, socialment és un tema tabú.

De fet, aquesta entrevista hauria de ser més aviat una conversa, no es tracta de respondre les preguntes fil per randa, sinó més aviat de saber la teva vivència del tema. Expressant les teves idees, les teves reflexions, podrem conèixer millor què en pensen les persones que es dediquen a l'educació primària. Aquestes valoracions i reflexions són de caràcter estrictament confidencial.

PREGUNTES ORIENTATIVES

1. Penses que és important parlar amb els alumnes del tema de la mort, encara que no ens trobem davant de la situació concreta?
Per què?

2. Quines actituds i quins valors creus que poden aparèixer en parlar de la mort?

3. T'has trobat alguna vegada davant la realitat de la mort en la teva pràctica educativa?
Com t'has sentit a l'hora d'haver d'afrontar la situació amb els alumnes?

4. Has tingut alguna experiència personal que t'hagi servit o ajudat a poder parlar de la mort amb els teus alumnes?
Voldries o podries explicar-la?

5. Has trobat recursos externs d'alguna mena que t'hagin ajudat a afrontar la situació?
Quins?
Has assistit a algun curs de formació que parli de la mort, la pèrdua o el patiment?

6. En la teva experiència docent, a les escoles es té present aquest tema en el projecte educatiu o en el disseny curricular?
Per què et sembla que és així?

7. Si la temàtica de la mort, la pèrdua o el sofriment es contemplés a les escoles, als instituts, als programes educatius, a la família... quins avantatges et sembla es podrien assolir?

No cal seguir les preguntes fil per randa, aquestes poden servir-te de punt de referència, però no de limitació. Si et sembla que et poden anar bé per organitzar les idees i per contestar més ordenadament, pots respondre-les una per una.

Finalment només recordar-te que aquesta informació és estrictament confidencial, només la llegiré jo. Les teves idees i reflexions quedaran reflectides en el treball, però sense revelar la teva identitat, encara que el teu nom apareixerà com a persona que has col·laborat a que la recerca es pugui dur a terme.

Moltes gràcies per la teva col·laboració.

Entrevista nº 1

Mestra d'escola privada, amb més de 30 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CI**.

En primer lloc vull dir que jo sóc una persona creient, que treballo en una escola aconfessional i se'm fa difícil fer entendre aquest tema sense donar una visió de transcendència en el més enllà.
És força difícil parlar amb els alumnes d'aquest tema, si no és que et trobes en la situació concreta, doncs penso que entre el 6 i els 12 anys és difícil entendre que alguna cosa material desapareix.

Pel que fa a la meva experiència, m'he trobat en tres situacions que impliquen la mort:
- La primera va ser quan va morir el meu pare. Jo en aquells moments era tutora de 6è de Primària. En explicar-ho als alumnes, vam parlar sobre la mort. Vam comparar-ho amb la pèrdua d'una cosa que vols molt, però que en el cas d'una persona que estimes i que no la tornaràs a veure mai més, és molt més dolorós. En la conversa va aparèixer la pregunta: hi ha alguna cosa més després de la mort? La resposta més coherent que se'm va acudir va ser dir que no ho sabem, ja que no hi ha cap comunicació amb les persones que s'han mor. L'ambient entre els alumnes era de preocupació per no entendre el per què passa això, per què ens morim.

- La segona ocasió es va donar quan va morir un exalumne de l'escola, quan feia 5è de Primària. Aquest alumne era molt estimat per tota la comunitat educativa. Era un alumne d'integració, amb unes certes dificultats ocasionades per una malaltia. Quan en vam parlar a l'aula amb els seus excompanys de 5è, alguns afirmaven que potser era millor que s'hagués mor perquè estava malalt i patia. A la vegada però, tenien en compte la vivència dels seus pares i germans i pensaven que ells estarien molt tristos per haver perdut un fill i un germà, encara que també hi havia qui opinava que aquest nen era un problema, una càrrega per la família, ja que mai podria arribar a viure sol. Alguns dels alumnes havien anat a l'enterrament i deien que era molt dur veure només una caixa. També apareix la pregunta: On és? Hi ha una altra vida després d'aquesta? Qui hi ha allà? Què fan?

- El tercer cas que em va posar en contacte amb la mort va ser a rel de la mort sobtada de la directora de l'escola. Va ser molt dur haver de notificar-ho a tot l'alumnat. Les reaccions van ser molt diverses i es van fer preguntes de tota mena, segons les edats.
Crec que el més difícil és que entenguin què vol dir això de "no tornar a veure a algú mai més". Només podem solidaritzar-nos amb el dolor.

A les escoles no s'entra en aquesta temàtica i com a mestra penso que sempre que podem el defugim. No he trobat recursos ni material sobre aquest tema, però la veritat és que tampoc l'he buscat.
Si la temàtica de la mort es parlés a les escoles i els instituts, potser podríem ser més solidaris, però a la vegada veig una contradicció amb el que socialment ens trobem: adolescents que tenen ganes de morir-se, notícies en els mitjans de comunicació sobre la violència i la mort molt a prop nostre.
Per acabar, dir que per a mi és un tema poc assimilat pel mestres i com a conseqüència poc treballat de cara als alumnes.

Entrevista nº 2

Mestra d'escola privada, amb més de 20 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CI.**

Personalment crec que és important parlar amb els alumnes del tema de la mort perquè és part de la vida. Jo crec que si es viu la vida d'una forma autèntica, feliç i plena, la mort no és tan traumàtica i s'accepta millor. Per tant, parlar amb els alumnes de la mort, sense morbositat i amb naturalitat els pot ser molt útil. Amb els alumnes petits, si no ens hi trobéssim vivint-ho, en parlaria d'una forma implícita, relacionant-ho amb altres temes i sense eludir-lo mai. Amb els més grans se'n podria fer motiu de debat i reflexió.

En parlar de la mort, segur que els valors que desitgem pel treball col·lectiu i cooperatiu apareixerien ràpidament: desig d'escoltar, participar, respecte per l'opinió de l'altre, sentiment de pertinença al grup, ganes de reflexionar... els temes seriosos afavoreixen la maduració de les criatures. Aquest seria un tema en el qual es posaria a debat qüestions com: la por, la permanença, la caducitat, el sentit de la vida, el què s'estima, l'amor, el per què de les coses...tot un seguit de temes que als alumnes interessa moltíssim, en els quals es manifesten molt més madurs del que nosaltres els ensenyants, podem creure. Temes que, moltes vegades els mateixos adults, educadors o no, pel fet de no tenir-los clars, els sufoquem ràpidament.

El curs passat vàrem viure la malaltia i la mort del pare d'una nena de 7 anys. M'ho vaig passar molt malament abans de la mort, quan el pare estava molt malalt. Tenia la impressió que jo no estaria a l'alçada de les circumstàncies, que no podria ajudar a la criatura en el moment del desenllaç, que la situació em sobrepassaria i es desbordaria sense control. A l'hora de la veritat, vaig preguntar a la nena si ho volia explicar als companys i em va dir que no, però a l'hora de l'assamblea ho va voler dir i va anar molt bé. De tota manera, abans que l'alumna implicada vingués a classe n'haviem parlat amb la resta de nens i nenes i va ser molt interessant i entranyable, tant per tot que va anar dient com per l'estima que van manifestar entre ells. A tots els va motivar moltíssim el tema, volien explicar les seves vivències i la majoria van participar. Van aparèixer temes difícils per a mi: Deu, el cel, el pecat, l'infern... Altres varen ser molt bonics, per exemple: què farien quan aquella companya tornés? i quan es posés a plorar?. Una de les opinions que més recordo, i la va donar el més trapella de tots, deia que quan tornés la seva companya no havien de fer res d'especial, que només l'havien d'observar i estar a prop per si ella els necessitava.

Una de les experiències personals que he viscut darrerament ha estat la mort a causa d'un càncer d'una amic de la nostra colla, una persona que estimava profundament la vida. Durant la malaltia ens va ensenyar a apreciar el valor de les petites coses, dels amics, a relativitzar els problemes, a viure d'una altra forma la vida. Tot i estar greument malalt, era el que manifestava més energia i vitalitat de tots. Quan s'acostava el moment de la mort, els amics i familiars ens vam acomiadar d'ell. Va ser una experiència molt dura i la més colpidora que haguem pogut viure mai, però tots hem coincidit en que ens ha ensenyat a viure.
Per afrontar aquesta situació no vaig demanar ajut, però per altres motius anteriors a aquest fet, he necessitat teràpia psicològica, que m'ha ajudat moltíssim a madurar i a viure. Aquest fet l'exposo perquè, el tema de la mort és molt delicat i difícil i potser no sempre estem capacitats per afrontar-lo. Per aquest motiu no figura en el projecte educatiu del centres.

L'avantatge més gran que comportaria parlar del tema de la mort a l'escola i als instituts seria que ens obligaria a parlar del sentit i del com vivim la vida, del valor de les coses, de les persones i un llarg i extens etc. Si a l'escola es parlés de la mort, els ensenyats ens hauríem de preparar i els nens en farien parlar a les famílies. Aquest fet podria fer canviar el viure d'esquena a la mort que probablement també vol dir d'esquena a la vida.

Entrevista nº 3

Mestra d'escola pública, amb 15 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CM**.

La mort s'ha de viure com a quelcom natural. Penso que és bo parlar-ne, però sempre, a rel d'una situació de mort (animals, plantes...) o si els alumnes suggereixen el tema, ja que si no hi ha un interès previ per part seva, de poc servirà parlar-ne.

Les actituds i els valors que poden aparèixer en parlar-ne podrien ser: solidaritat, estimació, llàstima, companyerisme ... encara que també es pot donar una reacció de rebuig cap a la persona afectada per la mort d'algú. Fora com un mecanisme de defensa d'algú que tem tractar el tema per la pròpia por.

En una ocasió vaig tenir un alumne a qui a mig curs se li va morir la mare. Per ajudar-lo, vaig mirar de donar-li afecte i atendre les necessitat que apareixien en el dia a dia. De tota manera no sé fins a quin punt el nen es va sentir ajudat del tot, ja que és una situació molt difícil d'encarar, ja amb el nen implicat com amb els altres alumnes.

He viscut diverses experiències relacionades amb la mort de familiars i amics, però aquest és una tema tan personal, que no sé si serveix d'alguna cosa davant dels alumnes. La dificultat està en saber connectar amb la manera com l'alumne viu l'experiència de la mort. La meva opinió és que la millor "teràpia" és parlar-ne sense pretendre arribar a cap conclusió, perquè cada u ha de trobar la seva. No he trobat recursos directament lligats amb el tema ni he assistit a cap curs de formació. He fet servir més aviat recursos propis, interns. Una pèrdua cal suplir-la amb alguna altra cosa: noves experiències, noves inquietuds...

A l'escola no es té present la temàtica de la mort, només es "viu" quan apareix de cop i aleshores cal abordar-la d'una forma una mica sobtada. Com que en general costa assumir la pròpia mort com un fet natural, és lògic que no sigui fàcil pel educadors desenvolupar un programa per treballar-ho amb els alumnes. Si un difícilment sap preparar-se davant la mort (la pròpia i la dels altres), és gairebé impossible que pugui transmetre als altres naturalitat, serenitat i acceptació de la mort.
Més que una formació, crec que hi hauria d'haver una predisposició per tractar aquest tema, un treball de creixement personal per part dels educadors i després, si de cas, formació de cara als alumnes.
No tinc clares les avantatges que podria tenir parlar de tot això amb els alumnes, més que res perquè caldria fer-ho d'una manera tan acurada que no sé pas si és possible.

Entrevista nº 4

Mestra d'escola pública, amb 10 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CM.** És especialista d'anglès.

La vida i la mort són fets que marquen la nostra trajectòria vital. La comunitat educativa s'hauria de plantejar aquest binomi vida-mort. Ara bé, cal un autoconeixement dels professionals de l'ensenyament i una formació prèvia dels educadors. A la mort se li ha de donar una entitat positiva, perquè és un fet vital. Fora important saber abordar aquesta mena de situacions amb "naturalitat", caldria aprendre a fer el dol enriquidor, no pas traumàtic.

En parlar de la mort, hi ha un seguit d'actituds i valors que es possible que apareguin. És una temàtica que vol un nivell d'autoconeixement important, implica parlar d'una mateix. Es pot potenciar la relació infants i adolescents amb els avis, per establir uns vincles més forts si es té present que hi haurà un dia en els avis ja no hi seran (per llei de vida es moriran abans). Per la meva situació personal, des de que sóc mare, ara fa dos anys, he estat capaç d'entendre millor el sentiment de pèrdua que viuen algunes dones en situació de guerra, quan els prenen els seus fills o bé aquests moren. L'empatia, el saber-se situar al lloc de l'altre, es fa possible en parlar de la mort.

Personalment, vaig viure la mort d'un germà quan ell tenia 18 anys i jo 16. Per a mi va implicar "viure" la mort, no fer-la esquiva. És important acompanyar a qui va a morir, parlar sobre el tema, si és que la persona vol. També sóc de l'opinió que recrear la memòria dels que moren i eren a prop nostre és necessari, no traumàtic.

No he trobat recursos ni material sobre el tema, ni he fet cap curs. Crec que és necessari que existissin i es donin a conèixer, per tal d'omplir un buit en la formació del docent. El tema s'ho val, sempre que tinguem clar que és una realitat que no només implica l'àmbit familiar, sinó que com a tema recurrent cal abordar-lo a l'escola, sense posar-hi distància. Tard o d'hora tots ens haurem d'encarar a la mort d'algú proper i/o amb la nostra pròpia mort, sobre la qual no n'hem reflexionat, o ben poca cosa. Cal doncs diferenciar dos temes:
- Com afrontar la mort d'algú proper.
- Com preparar-nos per a la nostra pròpia mort.

La meva experiència em diu que a les escoles no es parla de la mort, ni de la pèrdua ni del patiment. Les raons són diverses:
- Hi ha qui pensa que és una temàtica que no pertoca a l'àmbit docent.
- Hi ha qui defensa que cal deixar aquesta qüestió per a la família.
- Hi ha qui voldria, però no sap com fer-ho, bàsicament perquè a nivell individual està poc madurat.

Si se'n parlés, es podria tancar el cercle de la vida. Es viuria la vida i la mort com una entitat única i segurament viuríem i moriríem de forma diferent.

Entrevista nº 5

Mestra d'escola privada, amb 9 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CM.** És mestra d'educació especial.

Penso que és important parlar de la mort amb els nen, però sempre que ells en tinguin curiositat, no treure el tema sense cap raó. Aprofitar la seva curiositat i les preguntes que fan. De fet, senten parlar cada dia de guerres, d'atentats, de gent que maten ... i fins i tot, sense anar més lluny, viuen la mort de forma més propera, com la mort d'animals de companyia que ells estimen.

Partint de situacions reals, de vivències relacionades amb la mort, poden aparèixer un seguit de valors com l'amor per la vida i el seu significat, la bondat, el respecte pels altres i per un mateix, la tolerància, la capacitat de parlar i comunicar els dubtes i les pors, la reflexió ,...

A l'escola, no m'he trobat mai en una situació relacionada amb la mort, vull dir que no hi ha hagut cap familiar directa o nen conegut que hagi mort. En aquests moments a l'escola tenim alguns nens que tenen malalties degeneratives i probablement no arribin a la maduresa. És dur veure com van perdent capacitats cada dia. Hi ha algun nen que abans de Nadal camina i després de festes ja no pot fer-ho. Això els afecta moltíssim. Primer fan una negació del problema, però a la vegada sorprèn la seva capacitat de reflexió i adaptació a la realitat o potser és l'instint de supervivència. Els companys pregunten per la seva situació i els ajuden.

Com anècdota, una dia va venir el fill de la psicòloga de l'escola, que té uns 5 anys. Com que era un dia de cada dia, no era normal que no fos a la seva escola. Aleshores li vaig preguntar si es trobava malament. El nen, de forma natural, em va contestar que es trobava bé, però que no havia anat a l'escola perquè se li havia mort un ocell i estava trist. Desprès la seva mare em a comentar que era estrany que el nen m'ho expliques, perquè ella havia evitat el tema per estalviar-li un possible trauma. És una opinió molt personal, però crec que els adults actuem de manera molt forçada, sense voler fem el contrari del que seria més natural, traspassem les nostres angoixes i pors i fins i tot traumes evitant parlar de la mort. Segurament que el nen estava trist per la mort sobtada del seu ocell, però no crec que la situació fos traumàtica. Per contra, aquella actitud misteriosa i secretista de la mare no em va semblar gens sana.

Personalment he viscut una experiència relacionada amb la mort. Quan tenia 10 anys es va morí un germà de mesos, recordo la situació com irreal . Les meves germanes i jo eram a l'escola i ens ho van notificar les mestres. Em van treure de la classe i m'ho va dir la mestra. També em va explicar que més tard vindrien els meus pares a buscar-nos i que si no volia no tornés a entrar a classe i que plorés. Al començament no era conscient del què passava, però em sentia malament, no havia paït el que succeïa.
Els meus pares, amb bona voluntat, ens van portar a casa d'una tieta. De la mort del meu germà no se'n va parlar gaire. Nosaltres tampoc van preguntar, per evitar que la mare plorés, doncs va quedar molt afectada. En evitar el tema tens un sentiment d'abandonament, et queden molts dubtes i t'imagines coses que no són, tens imatges fantasmagòriques creades per la imaginació per no saber del cert què passa .

No he fet cap curs de formació perquè no m'he trobat en cap situació que m'hagi fet reflexionar i buscar una manera adient de tractar el tema. Penso que és útil el sentit comú, la lògica, el respecte i la comprensió cap als altres, davant d'una situació difícil com és aquesta.

Un altre motiu per el que no he fet cursos d'aquest tipus, és que tinc la impressió que tracten el tema des d'una una vessant molt psicoanalista.

No sé de cap escola que contempli el tema de la mort en el seu Projecte Educatiu. Possiblement perquè és difícil d'abordar, no sabem com començar, quin és el moment més adient per introduir-lo, a qui demanar-li que ho faci i no tenim clar a qui implica (alumnes, pares, professorat...), si només ha de ser un tema de suport en determinades situacions o bé tenir-lo present independentment de la situació.
Tot i que la mort forma part de la nostra realitat quotiana, a l'escola acostumem a fer raonar i reflexionar sobre temes com la tolerància, el respecte... i el tema de la mort no deixa d'ésser igual o més important, ja que segur que en algun moment de la seva vida tindrà repercussió en la seva persona. El no parlar-ne alimenta falses idees, augmenta el clima de misteri que l'envolta i crea fantasmes i pors. No se'n parla amb la intenció d'evitar "el dolor", "el trauma", o també es justifica aquesta actitud dient que els nens no ho entendran. Aquests sentiments són els nostres, però el que és segur que no entenen són les coses que no s'expliquen.
Si a l'escola se'n parlés amb naturalitat i delicadesa potser es podria superar un dels temes tabús de la nostra societat. Si se'n parlés, potser hi hauria una obertura emocional que ajudaria als nens i a les famílies en moments puntuals i claus de la vida.

Entrevista nº 6

Mestra d'escola pública, amb 8 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CS**.

Pensar i parlar sobre la mort és un tema que em costa sobretot quan es tracta de fer-ho amb la mainada. Tot i amb això crec que hem d'estar preparats per a afrontar-la ja que es tracta d'un tema que, per desgràcia, ens pot sorgir en qualsevol moment. Crec que els nens són molt més naturals que els adults i es plantegen certs temes amb molts menys tabús i pors que nosaltres. Tot i amb això hem de donar-los estratègies per a afrontar aquest tema i això no ho farem si l'amaguem o l'evitem. Això no vol dir que d'aquesta manera ja estigui tot sol.lucionat ja que, malgrat tot, la mort sempre fa mal i encara no estem, i dubto que mai estiguem, preparats per a afrontar-la tant si ens mentalitzem com si no.

Fa poc temps vaig tenir com alumnes unes bessones alemanyes de 4 anys, el pare de les quals es va suicidar. Nosaltres, com a mestres no vàrem saber com reaccionar davant d'aquest fet i no vàrem afrontar la qüestió amb valentia o sense tabús, amb els altres nens, que pel fet de ser en un poble, ja en parlaven obertament. Senzillament no vàrem fer res ni tan sols comunicar-ho. Les nenes quan van tornar a l'escola ens van donar una lliçó. Bé, tant elles com la seva mare, ja que dins del seu dolor va saber explicar a les seves filles què havia passat i com ho havien de portar. Quan les nenes treballaven o jugaven, sovint explicaven a un o altre company que el seu pare no hi era perquè el seu cor ja no volia treballar més i s'havia mort. Elles ho explicaven amb naturalitat i els altres nens ho prenien de la mateixa manera. Fins i tot entre alguns s'obria un diàleg i tots tenien algun parent o animal-amic del que explicar aquesta experiència.

L'any passat, l'àvia d'un nen de P-5 també va morir de sobte. Aquest és un nen molt tancat; d'aquells que mai no saps què pensa. Em va sorprendre i alegrar com, per alleugerir la seva pena va buscar els seus propis recursos en l'amistat. Vaig estar força estona observant com parlava amb el seu millor amic sobre el tema, amb valentia. L'amic, també de 5 anys, tenia poca cosa a dir, però escoltava. Després del pati, el nen semblava nou, estava tranquil.

Crec, però, que el moment més dur va ser quan la Laura, la meva filla, amb 4 anys, va començar a remenar aquest tema. Ella és una nena que es qüestiona molt les coses i que mai no deixa un tema a mitges, si no s'ha acabat de convèncer. Un dia en veure una estàtua d'en Dalí, va preguntar on era i nosaltres vàrem explicar que s'havia mort. Llavors va començar a preguntar on eren els que es morien. Nosaltres li varem dir que (cadascú utilitza els seus recursos en els moments de necessitat) s'havia convertit en una estrella i que vigilava des del cel. Sovint resorgia el tema fins que un dia va preguntar el perquè s'havia mort. Llavors li vàrem dir que perquè era vellet. Poc després es va anar adonant de que això de ser vellet no era una qualitat amb la que es neixia sinó que la gent assolia aquest estat i va ser llavors quan em va preguntar primer per la meva mort i després per la seva pròpia mort. Quina cara poses quan un fill et pregunta per la seva pròpia mort? La veritat és que no vaig saber què dir. Per a això no s'està gota preparat. Si no és fàcil amb els teus alumnes, menys encara amb el teu propi fill.

En alguns llibres o revistes he llegit alguna vegada que s'ha d'afrontar la mort amb valentia i sense tabús. Podem explicar als nostres fills que aquesta o aquella persona s'ha mort perquè estava malalt/a i podem explicar que nosaltres mateixos morirem algun dia. Però i quan et

demanen què passarà o si et diuen jo vull estar amb tu quan em mori? Com podem explicar tot això als nostres fills o alumnes si ni nosaltres mateixos podem afirmar res amb certesa? Cap llibre explica com afrontar determinades preguntes dels nostres infants. Tothom ho sap que hem de parlar amb ells obertament i sense tabús però cal molta psicologia per a contestar certes preguntes sense crear pors.

L'escola, per descomptat, no està preparada per a afrontar la temàtica de la mort amb els alumnes. Sí, a les més obertes, se'n parla. S'en parla amb el nen implicat i amb els seus companys per separat. Però crec que no fem prou per què no sabem què més fer. En el món educatiu en el que em trobo encara hi ha molts tabús sobre aquest tema. Actualment, estic treballant amb l'ajut de l'EAP en el cas d'una nena de 5 anys que l'any passat va perdre la mare. El pare i ella han canviat de casa aquest curs i la nena mostra una agressivitat incontrolada vers a tot allò que li recorda a la mare: companys més petits que ploren demanant la mare, mostres d'afecte dels parents de la mare,… El pare però, no sembla gaire disposat a col.laborar. Ell i la seva família viuen en un mas d'aquells dels que ja n'obtenen el necessari i no tenen massa contacte amb el món exterior. Properament, he de parlar amb el pare per veure com, en el seu dia i actualment, es va portar i es porta aquest tema amb la nena: com se li va explicar, com va reaccionar, si se'n parla o no de la mare, si hi ha contacte amb la família materna,… Em fa l'efecte, que s'ha anul.lat una mica el record de la mare. La seva mort va ser molt dura (quina no ho és?) després d'una llarga malaltia, que li va enrarir el caràcter i el seu comportament vers el marit. Segons diu una parenta d'ell, el marit es va sentir alleugerit amb aquesta mort.

El saber fer dins del món de la docència, com en la majoria de móns, es va assolint amb la pràctica diària. Estaria bé poder parlar d'aquest tema per, si més no durant un dia, obligar-nos a reflexionar sobre el que tenim i ajudar-nos a cercar estratègies per el que ens poguem trobar. Recordo quan anava a l'institut que els moments en els que les aules estaven més en silenci era quan es parlava de temes d'aquest estil. Són temes d'interès general. Cal doncs fer-ne sesssions amb persones especialitzades. Per descomptat que, amb el que m'he trobat fins ara, si arribés a les meves mans l'anunci d'un curs o trobada sobre el tema de la mort m'interessaria molt.

Entrevista nº 7

Mestra d'escola pública, amb 15 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CS**.

Penso que és important parlar amb els alumnes de la mort, perquè de la mateixa manera que intentem ensenyar als nostres alumnes els valors de: la conservació de la vida (ja sigui la pròpia, la dels altres o la de la natura), els respecte per les diferents actituds de les persones, el saber sobreposar-se a la frustració... no podem oblidar que el cicle de la vida té un principi i un final. Aquest final pot ser natural o no i afrontar això com adult és difícil, però quan ets un nen sovint ni n'has sentit a parlar.

Hi ha una seguit de valors que poden aparèixer quan es viu la mort de forma propera:
- Gaudir i valorar el molt i el poc que tenim: es diu que les persones o les coses no es valoren fins que no es tenen. Quan vius la pèrdua d'algú, t'adones que val la pena gaudir del cada dia, de les petites coses i els moments que passes al costat de les persones que estimes.
- Tenir un esperit positiu davant la vida: de vida només n'hi ha una, per tant, cal aprofitar-la i de forma positiva, amb ganes de gaudir de les coses i és important que davant les dificultats ens hi enfrontem amb un esperit positiu de superació, això ajuda a tirar endavant.
- Actuar segons les normes: sovint, al barri de la meva escola, es produïen conflictes que ocasionaven la mort d'algú. Si a l'escola en parlàvem (de vegades la persona que havia mort era familiar d'algun alumne) apareixia la relació entre "viure al marge de la llei" i el risc de morir. Algunes famílies traficaven amb drogues i això ocasionava morts, tant pel consum com pel risc de comprar-la o vendre-la. En general els alumnes valoraven el fet que viure segons les normes socials dóna més seguretat. A l'escola calia lluitar molt per aconseguir unes mínimes pautes de convivència, de disciplina, d'ordre ... que eren bàsiques per donar seguretat i estabilitat als alumnes, però costava un gran esforç per part dels mestres aconseguir-ho
- Donar suport afectiu: quan venia un alumne que havia perdut algun familiar, tot el grup/classe s'evocava a ell, en tenia cura, li feien costat, fins i tot aquells companys amb qui sovint tenia conflictes tenien la capacitat de diferenciar les situacions i donar suport afectiu en un moment emocionalment delicat.
- Acceptar la realitat: per altra banda, tot i el dolor que provoca la pèrdua d'algú a qui s'estima, cal treballar per superar el dolor i acceptar la realitat. Quan això s'aconsegueix (que és difícil i es necessita suport afectiu) hi ha un creixement personal notable.
- Valorar la salut: com deia al principi, només valores el bon estat de salut quan el perds. Quan estàs malalt, sovint penses que no s'acaba mai aquell mal estar i quan recuperes la salut la valores molt més. En cas d'una malaltia greu, això és molt més tangible i si te'n surts, encares la vida d'una altra manera, amb més il·lusió i sent conscient que quan estàs bé és fantàstic.
- Ser conscient que la vida dels éssers vius té un final: fins que no et trobes davant la mort, no acostumes a pensar-hi, ets com inconscient que la vida, pel fet de ser vida, té un final. És important saber-ho, tenir-ho present, encara que sense obsessionar-se.
- Tenir cura d'un mateix i dels altres: com que la vida és llarga però té un final, val la pena viure-la amb la màxima qualitat. Per aconseguir això, és bàsic tenir cura de la nostra salut, posant els mitjans necessaris per aconseguir-ho. També cal tenir cura dels altres, tant a nivell físic com a nivell emocional, amb les persones properes: família, amics, companys de feina... com amb persones més alienes al nostre cercle de relació, però que també mereixen que en tinguem cura.

En la meva pràctica educativa m'he trobat davant la realitat de la mort. És difícil i delicat. El saber que la persona a la qual se li ha mort algú t'està escoltant a l'aula, m'ha condicionat molt. Les morts que he viscut amb els alumnes no han estat naturals, han estat per accident o sobredosis. La contradicció que es dona en els casos de sobredosis és que es fa encara més difícil parlar de la mort per aquesta causa quan la família viu del tràfic de drogues.
Una experiència personal que recordo molt intensament és que quan va morir la meva àvia en un asil i la vaig anar a veure, vaig proposar-me no veure mai més una persona morta dins el fèretre. No val la pena veure per darrera vegada a una persona d'aquella manera, considero que el record més bo és el de quan era viva.
Quan als recursos, no sé si n'hi ha o no perquè no els he buscat. No he fet cap curs de formació sobre aquests temes.
Per tal que la temàtica de la mort es contemplés als centres docents, en primer lloc caldria una formació personal per acceptar la mort, tant la pròpia com la dels altres.

Entrevista nº 8

Mestre d'escola pública, amb 12 anys d'experiència a l'Educació Primària i especialment en el **CS**.

La mort forma part de la vida. Som éssers mortals i això vol dir que el cicle de la vida un dia o altra es tanca. Al llarg de la nostra vida la mort se'ns pot presentar afectant tant a persones estimades com a d'altres anònimes. La conceptualització de la mort està intimament lligada al sentit que donem a la vida: tot i que no tinguem en compte una visió transcendent, la vida pot tenir molts altres sentits. Madurar com a persona inclou necessàriament una definició del sentit de la meva existència individual i de l'existència com a col.lectivitat.

La pròpia vida ens permet aprendre, mica en mica o més sobtadament, a conviure amb la mort. Com que és un tema del qual no en parlem gaire en general ni en l'entorn familiar, ni a l'escola, ni en el grup d'amics, al llarg de la nostra vida anem resolent els nostres interrogants i dubtes de la manera que podem. Hi ha moltes excepcions a aquesta norma, però bàsicament s'acompleix. És cert que de vegades parlem de la mort, però bàsicament parlem de la persona que ha mort o dels nostres sentiments respecte d'ella, del buit que deixa,... No solem entrar en una reflexió sobre el sentit o significat de la mort per la condició humana i en concret del que representa per mi la meva pròpia mort, i la de les persones que estimo.

Per viure amb plenitud la nostra condició humana, cal enfrontar-se amb les grans preguntes de l'existència; això no vol dir respondre-les rotundament ja que aquesta és una pretensió excessiva. En tot cas arribar a la maduresa com a persona està relacionat amb assumir frontalment temes de difícil tractament com la mort, la sexualitat, …i aprendre'ls a parlar amb naturalitat tot i que ens costi. Sembla clar que es tracta de temes que ens preocupem a tothom però que moltes persones no els posem en comú. És molt saludable poder conversar amb altres persones de la nostra edat o d'altres generacions, sobre tot això. Bé ho fem amb molts altres temes objecte d'aprenentatge; amb aquest també cal encara que costi.

Mica en mica i a la força, anem aprenent a conviure amb la mort. Si fem alguna cosa educativament parlant segurament aconseguirem que no sigui tant mica en mica, i que aquest aprenentatge individual sigui menys traumàtic i menys solitari.

Educar per ser competents per a la vida ha d'incloure una formació específica sobre l'existència de la mort com a fet inherent a la vida de qualsevol persona. Si no es fa així, aquells nens i nenes tindran alguna mancança per desenvolupar-se plenament com a persones.

Aquesta feina formativa cal fer-la des dels tutors/res de primària, amb la col.laboració de les famílies. Caldrà treballar-ho no solament quan surt el tema, sinó de forma indirecta s'haurà d'anar introduint per desenvolupar la programació que ho faci possible. A més de proposar activitats concretes incloses en Unitats de Programació, cal dissenyar una programació al llarg de tota la primària i que tingui com a continguts principals els valors, les actituds i les normes (potser un eix transversal nou i específic)

Fugir d'estudi, explicar detalls anecdòtics i/o dogmatitzar en relació a una concepció religiosa solen ser les actituds més freqüents en els adults.
Quan toques aquesta temàtica, tant si ets creient com si no, educativament parlant cal introduir als nens i a les nenes als dos posicionaments bàsics presents al llarg de la història de la

humanitat: la vida té sentit per ella mateixa i la mort és la fi de l'existència individual, o bé la vida té sentit en la mesura que la mort és la fi de la vida per entrar en una vida més enllà d'aquesta vida.

No m'he trobat mai davant la realitat de la mort en la meva feina com a mestre. En cas de trobar-m'hi crec que tot i haver-hi pensat i racionalment comprendre la mort com a límit de la nostra existència, la perplexitat és la paraula que millor definiria la meva situació, perquè una cosa és el que pensem i una altra de ben diferent és el que sentim. A partir d'aquí intentaria enfocar la tasca tutorial de la millor forma. Ben segur que una programació explícita a l'escola sobre aquests aspectes, m'ajudaria molt en el moment de trobar-m'hi.

Parlar amb els alumnes de la mort és difícil ja que et fa respecte obrir uns interrogants que per ells poden ser difícils de tancar, tenint en compte que tu saps que aquella xerrada no deixarà de ser una anècdota en la teva tasca docent. Podem parlar-ne diferent en el cas que l'equip docent n'hagi parlat a fons i hagi dissenyat una programació educativa coherent i viable.

Els únics recursos que he trobat són llibres filosòfics o teològics que reflexionen sobre la vida i la mort i el seu significat per a la nostra existència. No en conec de més propers a la didàctica o a la pedagogia.

El que si que he pogut és assistir a un seminari sobre les malalties i la mort adreçat a professionals de la salut. Tot i que no vaig participar en totes les sessions, les directrius donades em van servir d'orientació pel meu creixement personal en aquesta temàtica.

A l'escola a on he treballat uns quants anys no estava inclòs al PCC ni tampoc s'havia incorporat a la tasca docent com una dimensió més de la formació que cal donar a l'alumnat. Desconec la seva presència al Primer Nivell de concreció però crec que en tot cas apareixerà de forma implícita en les diferents àrees, o que es contemplarà potser a l'Àrea de Religió formant part dels continguts anomenats de cultura religiosa.

Possiblement sumant els esforços de tots els implicats en la formació dels nens i nenes d'educació primària (i probablement també de secundària) estem formant persones tecnològicament i cultural ben preparades però amb dèficits importants respecte la capacitat de pensar de forma autònoma i en concret de reflexionar sobre la pròpia existència i sobre l'existència com a col.lectivitat.

Construir la pròpia identitat inclou necessàriament definir quin és el sentit de la vida, i quan anem trobant les respostes que ens serveixen, esdevenim cada cop menys vulnerables a la coexistència amb la mort i tot el que significa. Educar ben segur que està relacionat amb la formació de persones que saben qui són, saben què esperen de la vida, en saben també els límits, i que a més a més disposen d'habilitats de tota mena per moure's en aquest món tecnificat i competitiu.